

Продуктивність Агропромислового Виробництва

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЗБІРНИК
(економічні науки)

№ 31, 2020
УДК 338.43.01(477)

ЗМІСТ

ІНВЕСТИЦІЙНА ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ДОВГАЛЮК В. І., МІСІНЬКЕВИЧ О. П., ДОВГАЛЮК М. В. Сутність інвестицій та їх окупність у сільському господарстві Хмельницької області.....	3
БОРИСЕНКО В. О., РИЖЕНКО Ю. Є. Концептуальні підходи у моделюванні системи ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств як інтегрованої бази електронних технологічних карт.....	7

РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ АПК

КАЛЮЖНИЙ А. П., ЗУБРИЧЕВА Л. Н., ЧЕРНЯК О. М. Техніко-економічна концепція водно-каналізаційного господарства підприємств агропромислового комплексу.....	13
ВЕЛИЧКО А. Є., МАСЛОВА І. В., КУХАРУК Р. М., РЕЗНИК К. Ю. Визначення основних регіональних напрямів розвитку зеленого туризму у Дніпропетровській області.....	18
ШАШМАН А. М., ПРОСКУРИНА О. В. Перспективи використання альтернативних джерел енергії в Донецькій області.....	25
ПОЛОНСЬКА О. М., СОЛОШОНОК А. Л. Тенденції виробництва та експорту олійної продукції в Україні	30

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА В АПК

НОГА Д. Г. Аналіз стану та ефективності використання основних виробничих фондів аграрних підприємств.....	38
САЧУК А. Ф., ГОРІНА У. В. Оцінка ефективності використання сільськогосподарської техніки в рослинництві на основі паспортизації умов підприємства.....	46

НОРМИ І НОРМАТИВИ

ТИТОВА Т. І., ДЕНЕГА А. Л.

Оптимізація схеми визначення індивідуальних норм витрат палива на роботу будівельних машин і механізмів за новими будівельними стандартами.....	50
---	----

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В АПК

МАРИНЕНКО В. О., ФІЛОНЕНКО О. С.

Сучасний стан ринку праці сільського населення...	58
---	----

ГУЛЬКА М. С.

Оплата аграрної праці в суспільстві з ринковою економікою.....	70
--	----

ЩЕРБАК Е. А.

Особисті селянські господарства Запорізької області: місце і роль у розвитку агропромислового виробництва.....	74
--	----

ВИТОПТОВА В. А., СПЕСІВЦЕВ А. Л., ПУХЛЯКОВА М. В.

Соціально-демографічний стан сільських поселень у Кіровоградській області.....	82
--	----

МЕГАС Н. О.

Трудовий потенціал аграрного сектору економіки України	91
--	----

ЦІНИ І ЦІНОУТВОРЕННЯ

МЯГКИЙ І. М.

Залежність рівня роздрібних цін на свинину в Запорізькому регіоні від інфляційних процесів та рівня цін експортованої свинини	95
---	----

КОНКУРС	99
----------------------	----

**СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЇХ ОКУПНІСТЬ У СІЛЬСЬКОМУ
ГОСПОДАРСТВІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

В.І.ДОВГАЛЮК

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

О. П. МІСІНЬКЕВИЧ, М.В. ДОВГАЛЮК

НДЦ «Хмельницька агропромпродуктивність»

Систематизовано погляди вітчизняних економістів щодо трактування сутності терміна інвестиції та проведено аналіз окупності (ефективності) виробничо-господарських, короткострокових інвестицій у сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області.

Ключові слова: *інвестиції, окупність, сільське господарство, Хмельницька область, ефективність.*

Постановка проблеми. У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення терміна інвестиції, звідси – неоднакове розуміння інвестицій. Інвестиції у сільському господарстві відіграють важливу роль у здійсненні суспільного відтворення, оскільки забезпечують економічне зростання та можливість функціонування національної економіки. З іншого боку, інвестиції використовуються суб'єктами господарювання для досягнення стабільності виробництва і конкурентоспроможності, допомагають забезпечити соціальний та екологічний ефект. Тому усвідомлення сутності інвестицій та їх окупності в окремій галузі й реальному регіоні актуальне і необхідне в сучасних економічних реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності інвестицій досліджувалися та опубліковані у працях багатьох науковців. Різноманітні аспекти інвестування розглядали у своїй роботі Л. М. Алексеєнко [5], Ю. В. Герасименко [2], В. І. Довгалюк [3], С. О. Маслова [8], В. М. Олексієнко [5], О. М. Петрук [8], П. Т. Саблук [6] та ін.

Віддаючи належне науковим дослідженням згаданих авторів, варто зазначити, що усвідомлення сутності інвестицій не втрачає своєї актуальності та потребує постійного дослідження.

Мета дослідження – систематизувати погляди вітчизняних економістів для розуміння сутності інвестицій та провести аналіз окупності виробничо-господарських інвестицій у сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу. У теперішній літературі можна зустріти різні тлумачення терміна інвестиції, яке також передається і в законодавчому формулюванні.

У деяких виданнях термін інвестиції ототожнюється з поняттям капітальні вкладення (від лат. *invest*, вкладення коштів) і трактується як господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно[1].

Набагато ширше, по своїй суті, визначення інвестицій наведено в Законі України «Про інвестиційну діяльність». Так, інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект.

Такими цінностями можуть бути:
кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);

майнові права інтелектуальної власності;
сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
інші цінності.

Інвестиції, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, здійснюється у формі капітальних вкладень [4].

Таким чином Закон України інвестиціями визнає всі видатки фізичних та юридичних осіб на створення прибутку (доходу), та/або досягнення соціального та екологічного ефекту.

Автори економічного тлумачного словника формулюють інвестиції як: «довгострокове вкладення капіталу в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах в об'єкти підприємницької діяльності чи фінансові інструменти з метою одержання прибутку, забезпечення зростання капіталу чи досягнення соціального ефекту (суспільного впливу);

є головним видом реалізації стратегії розвитку підприємства» [5, с. 250].

У цьому формулюванні інвестиціями визнаються лише довгострокові вкладення (без поточних видатків) на створення прибутку і до того ж лише в об'єкти підприємницької діяльності чи фінансові інструменти, тоді як для прикладу, в особистих підсобних господарствах населення, видатки на придбання доїльного апарата чи придбання мотоблока, інвестиціями вважатися не можуть.

Разом із тим О. М. Петрук і С. О. Маслова у навчальному матеріалі розкривають сутність інвестицій наступним чином.

«У загальноекономічному розумінні інвестиції пов'язують з балансом підприємства. В такому розумінні інвестиції – це стан активів підприємства і уречевлення капіталу в активах.

Визначення інвестицій у фінансах пов'язують з використанням капіталу або довгостроковими капітальними вкладеннями з метою одержання прибутку. Отже, інвестиції мають фінансовий і виробничий аспекти...

Існує і дещо звужене розуміння інвестицій, коли інвестиції розглядаються з позиції потоків платежів. З такої точки зору під інвестиціями можна розуміти всі витрати (або їх грошовий еквівалент), пов'язані з використанням капіталу (імібілізація, уречевлення вільного капіталу)...» [8, с. 268-269].

На наше переконання, будь-яке визначення має бути сформульоване у законний спосіб, тобто Законом. Завдання науковців пояснювати суть визначення для всебічного його розуміння, а не вступати у дебати щодо достовірності його формулювання.

Зорієнтувавшись із визначенням інвестицій, розглянемо їх окупність у сільському господарстві Хмельницької області.

У розробці методичних підходів для оцінки ефективності інвестицій в АПК важливим є вибір системи її показників. Варто зазначити, що існує широкий спектр методів, які для цього використовуються. Основним критерієм ефективності інвестицій у виробництво ресурсів слугує їхня окупність доходами на одиницю авансованого капіталу [6, с. 3].

Методи оцінки окупності (ефективності) інвестицій у сільськогосподарське виробництво об'єднаємо у три групи: загальнооцінні, опосередковані та безпосередньооцінні.

Загальнооцінні критерії включають в себе капіталовіддачу та оплатовіддачу.

До опосередкованих показників відносять темп приросту валової продукції та темп приросту чистого прибутку.

Безпосередньо оцінними показниками окупності інвестицій ми вважаємо коефіцієнти оборотності та рентабельності інвестицій.

Крім того, проведено розрахунок цих показників на прикладі сільськогосподарських підприємств Хмельницької області за період 2013-2017 рр., причому за базовий період вибрано 2013 рік (табл.).

Таблиця

**Окупність інвестицій в сільськогосподарських підприємствах
Хмельницькій області***

Показник	Рік					Приріст (зменшення) 2017 р. до 2013 р., %	Приріст (зменшення) 2014-2017рр. до 2013р., %
	2013	2014	2015	2016	2017		
Капіталовіддача, грн	1,46	2,34	0,75	0,8	0,5	-66	-25
Оплатовіддача, грн	0,08	0,07	0,06	0,06	0,05	-29	-22
Темп приросту валової продукції, %	100	25,9	-15,4	6,9	14,4	30	19
Темп приросту чистого прибутку, %	100	83,5	252,8	17,6	76,0	у 12,2 р. б.	у 6,3 р. б.
Коефіцієнт оборотності інвестицій	1,10	1,24	1,32	1,38	1,37	24	20
Коефіцієнт рентабельності інвестицій	0,10	0,24	0,32	0,38	0,37	у 2,5 р. б.	у 2,2 р. б.

* Розраховано за критеріями: Герасименко Ю. В. Методологічні аспекти розробки регіональної інвестиційної програми АПК. Економіка АПК. 2010. № 9. С. 84.

Джерело: Сільське господарство Хмельницької області в 2017 році. Статистичний збірник.

За аналізований період загальнооцінні показники в 2017 році порівняно з 2013-м зменшилися, при цьому опосередковані та безпосередньо оцінні показники зросли. Так капіталовіддача, що показує виробництво валової продукції з розрахунку на 1 грн сукупних інвестицій, зменшилася на 66 %. Оплата праці працівників з розрахунку на 1 грн сукупних інвестицій зменшилася на 29 в. п.

Найбільше зросли опосередковані показники. Приріст валової продукції за цей період становив 30%. Чистий прибуток збільшився у понад 12 разів.

Безпосередньо оцінні показники, до яких відносять коефіцієнт оборотності інвестицій та коефіцієнт рентабельності інвестицій також мали позитивну динаміку. Приріст виручки від реалізації продукції на 1 грн сукупних інвестицій становив 24 %, тоді як коефіцієнт рентабельності інвестицій збільшився у 2,5 раза.

Таким чином можна з впевненістю стверджувати, що інвестиції в сільськогосподарське виробництво Хмельницької області в цілому окупні.

Поряд із цим аналіз показує, що 10 % сільськогосподарських підприємств Хмельницької області у 2017 році були збитковими. Фінансовий результат (збиток) від їхньої діяльності становив 437,5 млн грн. Очевидно що інвестиції в цих господарствах не окупуються.

У представленому матеріалі розглянуто лише так звані виробничо-господарські, короткострокові (на період до одного року), внутрішні інвестиції. Метою наступних досліджень можуть стати капітальні інвестиції, чи довгострокові інвестиції з періодом вкладання капіталу понад один рік.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави зробити наступні висновки.

1. Будь-яке визначення має бути сформульоване у законний спосіб, тобто Законом.

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект.

2. Виробничо-господарські, короткострокові (на період до одного року) інвестиції в сільськогосподарське виробництво Хмельницької області за період 2013-2017 рр. у цілому були окупними.

3. Метою наступних досліджень можуть стати капітальні інвестиції, чи довгострокові інвестиції з періодом вкладання капіталу понад один рік.

Список літератури

1. Вікіпедія. URL : <https://uk/m/wikipedia.org/wiki>.
2. Герасименко Ю.В. Методологічні аспекти розробки регіональної інвестиційної програми АПК. *Економіка АПК*. 2010. № 9. С. 81-85.
3. Довгалюк В.І. Методи оцінки та економічна ефективність інвестицій у виробництво хмелю в Хмельницькому регіоні. *Науково-технічний бюлетень Хмельницької державної сільськогосподарської дослідної станції Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН*. Самчики, 2012. № 9. С. 74-83.
4. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
5. Алексеев Л.М., Алексеев В.М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський). Тернопіль : Астон, 2003. 672 с.
6. Саблук П.Т. Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 10. С. 3-10.
7. Сільське господарство Хмельницької області в 2017 році: Статистичний збірник / за ред. Л. О.Хамської. Хмельницький: Головне управління статистики в Хмельницькій області, 2018. 174 с.
8. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / за ред. проф. Г.Г.Кірейцева. Київ: ЦУЛ, 2002. 496 с.

Сущность инвестиций и их окупаемость в сельском хозяйстве Хмельницкой области

В. И. Довгалюк

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник

О. П. Мисинкевич, М. В. Довгалюк

НИЦ «Хмельницкагропромпродуктивность»

Систематизированы взгляды отечественных экономистов относительно трактования сущности термина инвестиции и проведен анализ окупаемости (эффективности) производственно-хозяйственных, краткосрочных инвестиций в сельскохозяйственных предприятиях Хмельницкой области.

The essence of investments and their return on investment in agriculture of the Khmelnytsky region

V. I. Dovgalyuk

PhD in Economics, Senior Researcher

O. P. Misinkevich, M. V. Dovgalyuk

SRC «Khmelnitskagroindustrial productivity»

The views of domestic economists regarding the interpretation of the essence of the term investment are systematized and an analysis of the payback (efficiency) of production and economic, short-term investments in agricultural enterprises of the Khmelnytsky region is carried out.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ У МОДЕЛЮВАННІ СИСТЕМИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНТЕГРОВАНОЇ БАЗИ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КАРТ

В. О. БОРИСЕНКО,
кандидат економічних наук
Ю. Є. РИЖЕНКО

*Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу*

Викладено концептуальні підходи щодо розроблення системи ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств як інтегрованої бази електронних технологічних карт та відповідних економіко-математичних моделей.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку української держави реалії ставлять першочерговим завдання становлення стійкого та ефективного розвитку економіки, що можливо лише за умови оптимального та повного забезпечення усіма необхідними ресурсами підприємств, зокрема в АПК.

Недостатній рівень ресурсно-технічного забезпечення обмежує реалізацію прогресивних техніко-технологічних рішень, що значно знижує конкурентоспроможність вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції [1,2]. Отже, вирішення цієї проблеми являє собою необхідну умову сталого економічного розвитку виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та підвищення ефективності роботи аграрних підприємств.

Наслідком низького рівня матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва України в умовах сьогодення та не проведення державної економічної політики, направленої на його поліпшення, цілком можливе зниження продуктивності виробництва в сільському господарстві або недотримання технологічних процесів [3].

Актуальність теми зумовлена основним завданням щодо управління регіоном, яким є адаптивне моделювання (стратегічне і тактичне), що передбачає найбільш ефективне використання ресурсів регіону з урахуванням основних факторів розвитку конкретного регіону.

Таким чином, актуальним питанням сьогодення постає всебічне ресурсне забезпечення вітчизняного аграрного сектору для досягнення ефективного конкурентоспроможного виробництва, що передбачає внесення змін, насамперед в організації використання ресурсного потенціалу, забезпечення впровадження інноваційних та ресурсозберігаючих технологій виробництва, тощо.

Рациональне й ефективне використання ресурсів у процесі виробництва сільськогосподарської продукції виступає необхідною мовою забезпечення національних пріоритетів розвитку АПК, дохідності сільгоспвиробників; забезпечення соціально-орієнтованої аграрної політики. Вирішення проблеми ресурсного забезпечення виробників продукції АПК потребує застосування науково обґрунтованих методик та підходів, що у свою чергу уможливить організацію раціонального землекористування; використання та реалізацію трудового потенціалу; оптимізацію інноваційної діяльності; оновлення техніко-технологічних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблем формування й оптимального використання ресурсного потенціалу становить предмет наукових праць провідних учених, зокрема: В. Андрійчука, О. Єрмакова, М. Маліка, Л. Мельника, М. Могилової, О. Могильного, В. Перебийноса, Г. Підлисецького, та ін.

Професор О. Ю. Єрмаков у дослідженні стану техніко-технологічного забезпечення, зокрема у розробці стратегії техніко-технологічного забезпечення ефективної виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств зазначає, що насамперед має бути зорієнтованість на підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [3,4]. Учений зробив висновок, що одним із напрямів її реалізації може стати створення техніко-технологічних кластерів, що буде підставою для нарощування найближчими роками агропродовольчого потенціалу країни [3].

Для економічних суб'єктів відбувається розвиток умов ринкового господарювання, у тому числі з особливостями, притаманними аграрному середовищу України, що потребує подальших досліджень для розробки заходів з вирішення даної проблеми.

Мета досліджень – науковий супровід ефективної роботи сільськогосподарських підприємств шляхом розроблення електронних технологічних карт ресурсного забезпечення сільгосппідприємств та економіко-математичне моделювання нормативних витрат ресурсів на виробництво аграрної продукції з метою оптимального використання ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Здійснення сільськогосподарської діяльності, зокрема обробіток певної площі земельних угідь потребує визначену кількість технічних засобів із відповідними показниками продуктивності, матеріалів та трудових ресурсів. Тому своєчасне і результативне виконання послідовного комплексу сільськогосподарських робіт залежить від рівня забезпечення агропідприємств матеріальними, технічними засобами і трудовими ресурсами. Водночас, ресурси повинні бути збалансовані таким чином, щоб досягти їх оптимального рівня використання та максимально можливої прибутковості підприємства.

Рис 1. Забезпечення сільськогосподарського виробництва по видах ресурсів

У структурі ресурсного потенціалу підприємства можна виокремити наступні базові групи ресурсів: матеріально-технічні; трудові; природні, фінансові; інформаційні; інноваційні, інвестиційні, а також управлінські ресурси, які виконують функцію організаційного забезпечення раціонального використання усіх ресурсів підприємства.

Ресурсне забезпечення сільських територій базується на забезпеченні необхідними ресурсами усіх ланок процесів виробництва аграрної продукції кожного регіону, як показано на рис. 1. Оскільки процес виробництва сільськогосподарської продукції складається з виконання технологічних операцій, то складовими забезпечення необхідними виробничими ресурсами є технологічні операції кожного виду продукції [5,6].

Таким чином, забезпечення необхідними ресурсами сільських територій являє собою функції доставки певної кількості кожного виду ресурсів по районах сільських територій для реалізації запланованого виробництва певних видів продукції відповідно до кожної з технологічних операцій, тобто складових процесів виробництва.

У свою чергу в агропромислове виробництво розподіляють по галузях, до яких відносять (рослинництво, тваринництво, тощо) підприємства, які розташовані в різних районах сільських територій.

Процеси ресурсного забезпечення сільських територій показано у вигляді просторової концептуальної схеми на рис. 2. На цій схемі потребу стосовно кожного виду ресурсу відображає вісь ресурсів відповідно до технологічних операцій процесів виробництва, відображених на осі технологічних операцій, які у свою чергу відносяться до певної продукції, перелік якої містить вісь видів продукції. Таким чином маємо систему ресурсів у вигляді інтегрованої бази електронних технологічних карт виробництва продукції аграрних підприємств.

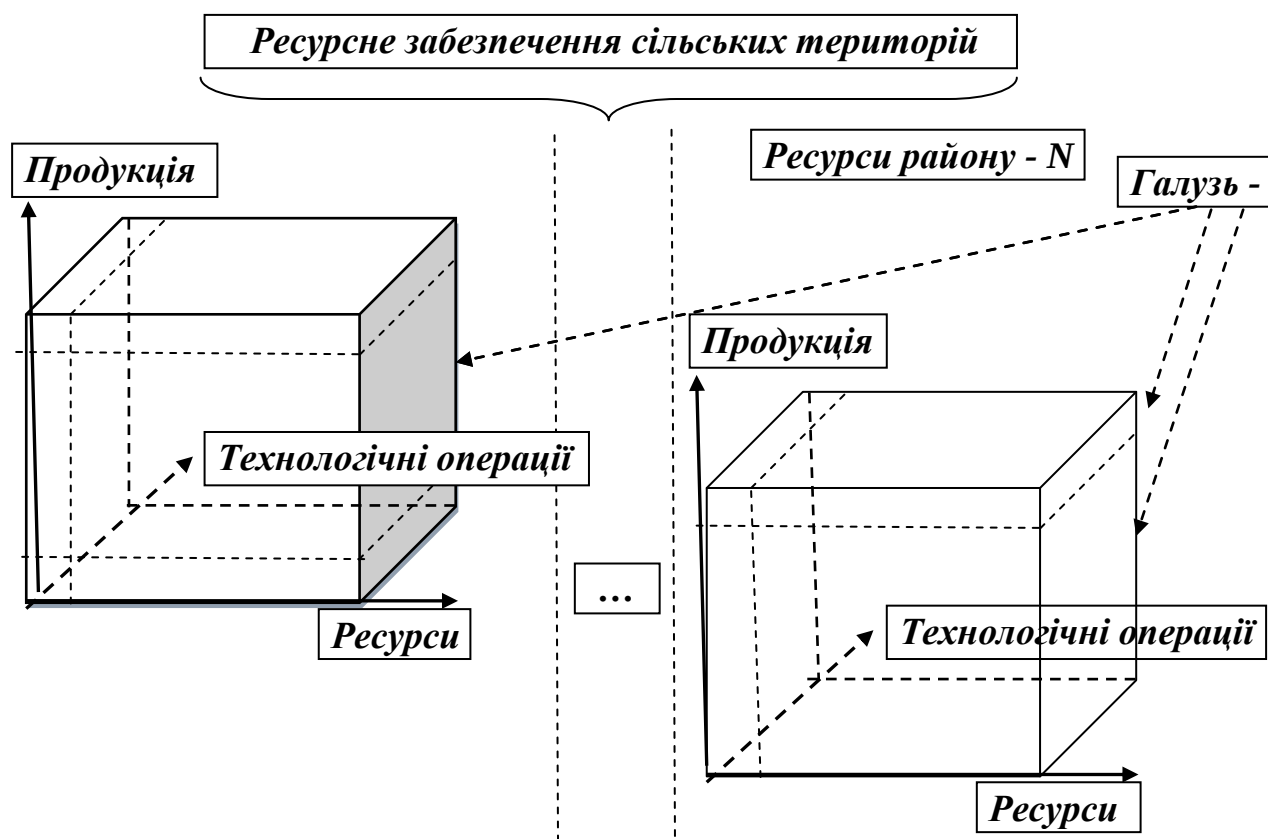

Рис 2. Концептуальна схема ресурсного забезпечення сільських територій

Необхідною умовою та важливим етапом у створенні ефективної адаптивної системи ресурсного забезпечення сільського господарства є розроблення економіко-математичної моделі системи ресурсів на базі використання багаторівневих електронних технологічних карт [7,8].

Потребу у кількості кожного виду ресурсів визначають підсумовуванням кількості ресурсів, запланованих на виконання кожної технологічної операції згідно з нормативами витрат та нормами на виконання робіт.

Ресурси можуть постачатися в заданому обсязі до запланованої дати згідно з календарними графіками виконання технологічних операцій. Кількість одиниць техніки машинно-тракторних парків розраховують відповідно до використання її для виконання технологічних операцій виробництва продукції згідно з термінами проведення робіт.

Кількість кожного виду ресурсу для забезпечення ними сільських територій можна визначити за формулою:

$$P_{cm} = \sum_{n=1}^w \sum_{v=1}^g \sum_{j=1}^q \sum_{i=1}^t P_{nvji}, \quad (1)$$

де P_{nvji} – витрата виду ресурсу (сировини і матеріалів, виробничої потужності, трудових ресурсів) на виробництво V - виду продукції у i -ї технологічній операції j - виробничого процесу в n -у регіоні; t – кількість технологічних операцій, що виконуються на j -у процесі виробництві продукції; Q – кількість процесів виробництва V - виду продукції; g – кількість видів продукції, що виробляється в n - у регіоні; W - кількість регіонів на сільській території.

при обмеженнях:

$$\sum_{r=1}^m \left[\left(\sum_{p=1}^x \sum_{v=1}^z P_{rpv} \right) \cdot C_r \right] \leq S_{pv}; \quad (2)$$

$$\sum_{p=1}^x \sum_{v=1}^z P_{rpv} \leq P_r; \quad (r=1,2, \dots m), \quad (3)$$

де P_{rpv} – витрата виду ресурсу r (сировини і матеріалів, виробничої потужності, трудових ресурсів) на виробництво V - виду продукції p - підприємства регіону; C_r – ціна ресурсу r ; S_{pv} – загальна кількість ресурсів наявних та закупівельних у грошовому виразі для виробництва Z видів продукції на X підприємствах регіону; P_r – кількість ресурсів виду r наявних та запланованих до закупівлі у r - у регіоні, m – кількість видів ресурсів.

Обмеженням для витрат ресурсів на виробництво кожного виду продукції відповідно до задіяних природних ресурсів, або виробничій потужності обладнання слугують фінансові та інвестиційні ресурси на придбання необхідних ресурсів з урахуванням наявних.

Отже, існує необхідність вирішення питань оптимізації використання виробничих потужностей, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів для забезпечення отримання мінімальної собівартості в межах певних витрат на виробництво.

Кількість ресурсів, необхідних для виробництва продукції залежатиме від умов виконання робіт, якості або параметрів природних ресурсів, що використовуються, забезпеченості проведення обслуговування та ремонтних робіт техніки.

Ресурсне забезпечення виробництва продукції підприємств регіону формує собівартість кінцевого продукту та визначається сумарним значенням витрат на виконання технологічних операцій і додавання інших складових витрат на виробництво.

У рослинництві забезпеченість необхідними ресурсами виробництва можливо визначити з використанням технологічних карт на виробництво продукції та нормативних показників продуктивності і витрат палива агрегатами для кожної технологічної операції. При цьому за величинами продуктивності виконання робіт розраховують кількість необхідних нормо-змін на виконання певного обсягу робіт, а за значеннями витрат палива на одиницю роботи машинних агрегатів – кількість палива і мастил.

Перелік основних видів ресурсів базової структури технологічної карти ресурсного забезпечення виробництва продукції рослинництва показано у таблиці.

Таблиця

Базова структура технологічної карти ресурсного забезпечення виробництва продукції рослинництва (за видами ресурсів)

№ з.п.	Назва	Кількість символів	Примітки
1	Назва продукції	25	
3	Валове виробництво продукції, ц	6	
4	Площа земель, га	6	
5	Енергозасіб (трактор, автомобіль)	30	Кількість відповідно до технології та строків проведення робіт
6	С.-г. машина	30	
7	С.-г. знаряддя	30	
8	Механізатори: чисельність	2	
9	Інші працівники: чисельність	2	
10	Витрати палива, л на обсяг робіт	12	
11	Витрати на амортизацію, ТОР, Кр	9	
12	Витрати на насіння	9	Фактична вартість придбання
13	Витрати на добривамінеральні	9	
14	Витрати на добриваорганічні	7	
15	Витрати на засоби захисту	9	
16	Загальновиробничі витрати	12	Від операційних витрат, %

Деякі з видів ресурсів приведеної таблиці мають перелік найменувань конкретних ресурсів з набором значень показників, серед яких можна виділити: сільськогосподарські машини, енергозасоби, добрива мінеральні, засоби захисту. Отже, перелік конкретних ресурсів технологічних карт ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств має ієрархічну структуру як за видами ресурсів, так і їх показниками

Висновки. 1. Просторова концептуальна схема ресурсного забезпечення сільських територій показує обсяги усіх ресурсів, необхідних для сільськогосподарського виробництва, які базуються на врахуванні потреби стосовно кожного виду ресурсу (вісь ресурсів) для технологічних операцій процесів виробництва (вісь технологічних операцій) всіх видів продукції (вісь видів продукції). Система ресурсів являє собою інтегровану базу електронних технологічних карт виробництва продукції аграрних підприємств.

2. Економіко-математична модель системи ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств базується на визначенні обсягу кожного виду ресурсу для виробництва певних видів продукції відповідно до кожної з технологічних операцій з врахуванням обмежень для витрат ресурсів на виробництво продукції відповідно до обсягів задіяних природних ресурсів, та виробничій потужності технічних засобів.

Список літератури

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. Київ : КНЕУ, 2005., 292 с.
2. Михайлов М.Г. Методичні засади вдосконалення системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, *Економіка АПК*. 2017. № 6, С. 73-79
3. Єрмаков О.Ю., Есаулов В.А. Техніко-технологічне забезпечення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. № 6. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/66.pdf>.
4. Єрмаков О.Ю., Труш Н.І. Ресурсно-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств: монографія, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Компринт, 2012. 172 с.
5. Формування нормативних систем витрат трудових і матеріальних ресурсів у рослинництві (методологія, методики) / І.М. Демчак, П.М. Музика, М.Ф. Кисляченко, І.В. Лобастов. Київ : НДІ Укراгропромпродуктивність, 2011. 188 с.
6. Технологічні карти та витрати на вирощування сільськогосподарських культур з різним ресурсним забезпеченням / за ред. Д.І. Мазоренка, Г.Є. Мазнева. Харків : ХНТУСГ, 2006. 725 с.
7. Демчак І.М., Борисенко В.О., Рыженко Ю. Є. Методика системної оптимізації витрат живої і уречевленої праці на виробництво зернових, технічних, кормових і овочевих культур, Київ :НДІ «Украгропромпродуктивність», 2014. 40 с. (Б-ка спеціаліста АПК «Економічні нормативи»).
8. **Кернасюк Ю. В.** Автоматизація складання технологічних карт в рослинництві і прогнозування витрат, *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 27. С. 283-293. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2015_27_35

Концептуальные подходы в моделировании системы ресурсного обеспечения сельскохозяйственных предприятий как интегрированной базы электронных технологических карт

В. А. Борисенко

кандидат экономических наук

Ю. Е. Рыженко

Украинский научно-исследовательский институт

продуктивности агропромышленного комплекса

Изложены концептуальные подходы по разработке системы ресурсного обеспечения сельскохозяйственных предприятий как интегрированной базе электронных технологических карт и соответствующих экономико-математических моделей

Conceptual approaches in the modeling of the system of resource supply of agricultural enterprises as an integrated base of electronic technical

V. Borisenko

candidate of economic sciences

Y. Rizhenko

Ukrainian research institute productivity of agroindustrial complex

Conceptual approaches to the development of a system of resource provision of agricultural enterprises as an integrated base of electronic technological maps and corresponding economic and mathematical models are presented

**ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ВОДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНОГО
ГОСПОДАРСТВА ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

А. П. КАЛЮЖНИЙ,
*кандидат технічних наук, доцент Полтавського
національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка,*
Л. Л. ЗУБРИЧЕВА,
*ст. викладач Полтавського національного
технічного університету імені Юрія Кондратюка,*
О. М. ЧЕРНЯК,
*науковий співробітник НДЦ
«Полтаваагропромпродуктивність»*

*Розглядається взаємозалежність між
технічними та економічними
дослідженнями розрахунку ефективності
енергетичного господарства
агропромислових підприємств.*

Ключові слова: *економіко-технічна ефективність, енергетичне господарство, підприємства агрокомплексу, системи водопостачання та водовідведення, чистий приведений дохід, собівартість продукції.*

Постановка проблеми. Планування, організація та економічне управління на основі концепції технічного проектного підходу становлять основу економічної політики розвитку України та суб'єктів її господарювання. Від того, як на підприємствах агропромислового комплексу розв'язуються питання раціонального використання матеріально-енергетичних та інших видів ресурсів залежить випуск конкурентно-спроможної продукції та соціально-економічний розвиток регіону й держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постійна увага до висвітлення економічно-технічних проблем на промислових підприємствах знаходять відображення в наукових роботах [1-6]. Автори пропонують методику впровадження інноваційних технологій енергозбереження на підприємствах харчової та переробної промисловості; здійснюючи оцінювання фактичних витрат води і аналізуючи можливість повторного її використання для підвищення рентабельності виробництва і економіко-технічної ефективності енергетичного господарств, пропонують економічну балансову схему енергетичного господарства підприємств агропромислового комплексу.

Проаналізовано зв'язок економічно-екологічних складових на підприємствах у джерелах [7,8].

Виділення не розв'язаних раніше частини проблеми. Модернізація технологій систем енергетичного господарства та матеріалів труб призводять до змін у визначенні економічних показників ефективності інноваційних проєктів. Одним з основних показників ефективності інноваційно-інвестиційних проєктів виступає чистий приведений дохід (ЧПД). На даний час у літературних джерелах недостатньо розглянутий вплив ЧПД для систем водно-каналізаційного господарства (ВКГ) підприємств агрокомплексу.

Мета дослідження – надати пропозиції щодо реорганізації операційної та функціональної системи діяльності підприємств агрокомплексу в інноваційний механізм сучасних форм бізнес-діяльності.

Виклад основного матеріалу. Резерви збільшення прибутковості промислових підприємств залежать від збільшення обсягів реалізації та підвищення ціни реалізації продукції, підвищення якості останньої та зниження собівартості товарної продукції.

Будівництво і реконструкція систем ВКГ вимагає великих капітальних вкладень, що зумовлено не тільки фінансовими вимогами, а й прагненням до поліпшення водно-каналізаційного господарства підприємств. Використання новітніх технологій в енергетичному господарстві агропромислових підприємств знижує експлуатаційні й капітальні витрати та враховує максимальний чистий приведений дохід. Одними з основних складових енергетичного господарства підприємств є системи водопостачання та водовідведення [9,10].

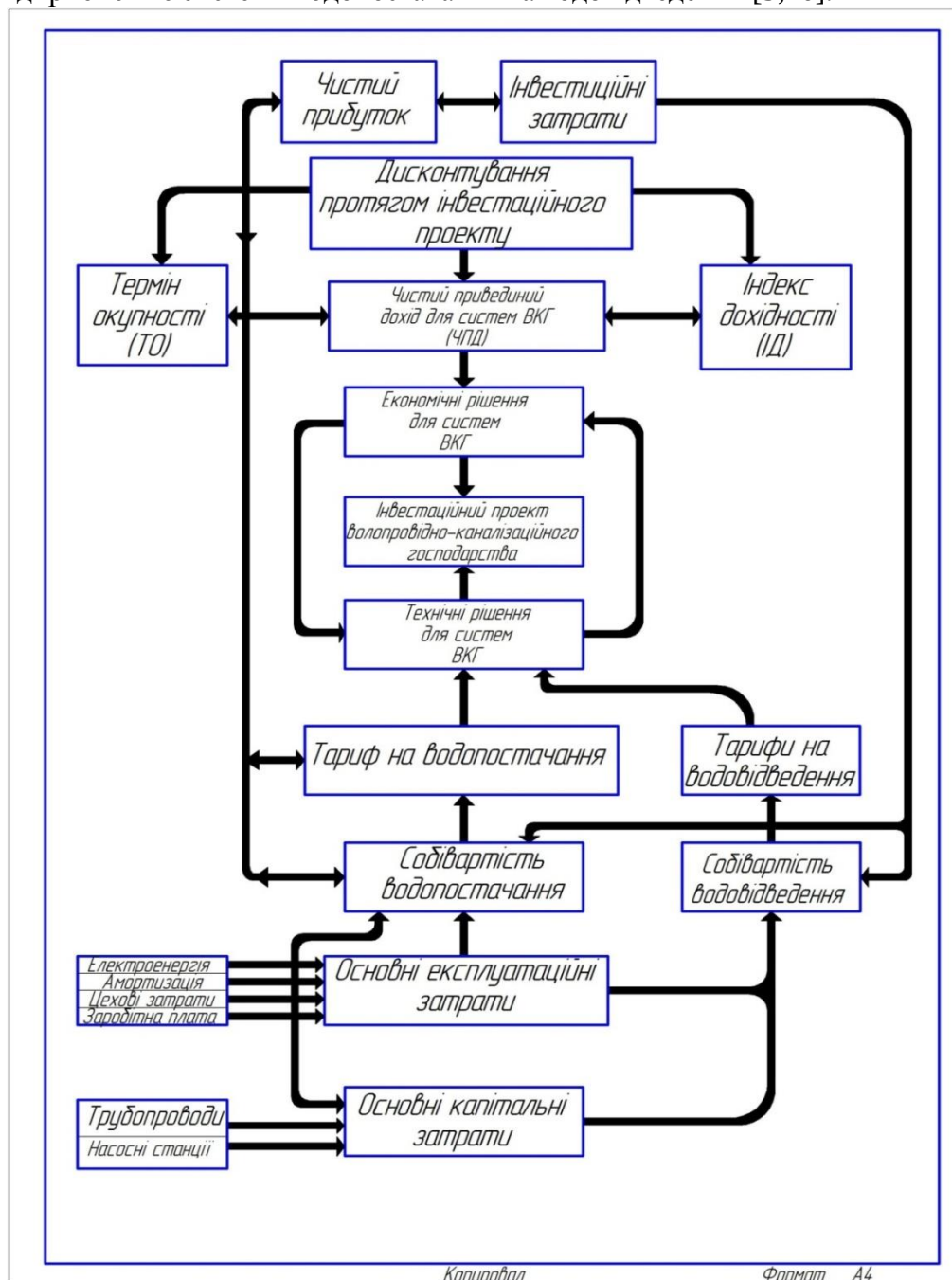

Рис. Структурна схема технічних та економічних досліджень ефективності енергетичного господарства агропромислових підприємств
Джерело: власна розробка.

У процесі реалізації аграрної продукції, для забезпечення її якості, надійності та безпечності, а отже, й конкурентоспроможності, необхідно використовувати останні досягнення науки і техніки саме при проектуванні та експлуатації ВКГ.

Детальніше власне процес отримання ефекту від об'єднання економіко-технічних рішень інвестиційного проекту водопровідно-каналізаційного господарства агропромислового комплексу представлено на рис.

Ефективність інвестиційних проектів являє собою важливий етап у процесі управління інвестиціями. Правильність ухвалення остаточного рішення залежить від того, наскільки бездоганно виконана така оцінка.

До методів обґрунтування інвестиційних проектів, що передбачає використання дисконтування, відноситься метод розрахунку чистого дисконтованого (приведеного) доходу (**ЧПД**). Оскільки притік грошових коштів розподілено в часі, його дисконтують за допомогою коефіцієнта, що встановлює інвестор з урахуванням щорічного відсотка повернення, який він бажає або в змозі одержати на інвестований ним капітал.

Чистий приведений дохід визначається дисконтуванням за відомою формулою:

$$\text{ЧПД} = \text{ЧП} - \text{ІЗ}, \quad (1)$$

де **ЧП** – чистий прибуток (у теперішній вартості) за весь період експлуатації інвестиційного проекту, **ІЗ** – сума інвестиційних затрат (коштів), спрямованих на реалізацію інвестиційного проекту.

Формулу (1) можна трансформувати таким чином:

$$\text{ЧПД} = \frac{\text{ЧП}}{(1+i)^t} - \frac{\text{ІЗ}}{(1+i)^t}; \quad (2)$$

I – ставка відсотка для дисконтування сум грошового потоку цього проекту, яка визначається за обліковою ставкою НБУ, %; **t** – термін реалізації проекту.

Для систем водопостачання та водовідведення приймаємо середньостроковий термін будівництва **t** = 7 років.

Чистий прибуток є добутком собівартості загального обсягу продукції **C**, що реалізується на норму рентабельності підприємства **Нр**:

$$\text{ЧП} = \text{C} \cdot \text{Нр}, \quad (3)$$

де **Нр** – норма рентабельності підприємства, **C** – собівартість продукції.

Норма рентабельності – один з основних показників ефективності витрат. Норма рентабельності розраховується при розробленні проекту за складним розрахунком, потім приймається керівництвом підприємства залежно від економічних умов, проте не більше 20%.

Собівартість – це синтетичний показник ефективності, тому при його обчисленні та використанні в системі управління виробництвом потрібно бути особливо уважним. Він виступає одним із найважливіших економічних важелів у господарському механізмі управління виробництвом. Від собівартості продукції залежить кінцевий показник діяльності підприємств – прибутковість.

Для водопровідно-каналізаційного господарства собівартістю загального обсягу реалізованої споживачам води можливо вважати суму експлуатаційних витрат підприємства, поділену на загальну кількість використаної води за рік.

Отже, собівартість визначається за формулою:

$$C = \frac{Э}{Q \cdot 365}, \quad (4)$$

де Q – добова витрата води, $\text{м}^3/\text{добу}$, E – сума експлуатаційних витрат.

Експлуатаційні витрати становлять суму витрат на електроенергію, амортизаційні й цехові відрахування та заробітну плату:

$$Э = Э_{\text{ел.ен.}} + Э_{\text{ам}} + Э_{\text{ц}} + Э_{\text{зп}}, \quad (5)$$

Отже, для оцінювання інноваційно-інвестиційного проєкту необхідно насамперед визначити суму чистого приведенного доходу.

Від того, наскільки досконало запроєктовані й працюють споруди та мережі ВКГ підприємств залежить не тільки упорядкована робота всього енергетичного господарства агрокомплексу, а й найголовніше – її фінансова складова, а саме чистий приведений дохід.

Висновки.

1. Запропоновано використання техніко-економічного підходу до розрахунку ефективності ВКГ підприємств агрокомплексу.
2. Представлена власна інтерпретація розрахунку чистого приведенного доходу для систем водно-каналізаційного господарства агропідприємств.
3. Аргументовано доцільність проведення технічних переобладнань енергетичного господарства агропромислових підприємств з оглядом на значимість економічного фактора, що зрештою зменшують капітальні й експлуатаційні витрати та враховують максимальний прибуток водопровідно-каналізаційного господарства (ВКГ).

Список літератури

1. *Калюжний А.П., Зубричева Л.Л., Черняк О.М.* Методика оцінювання ефективності енергетичного господарства підприємств агрокомплексу. Продуктивність агропромислового виробництва. Наук.-практ. збірник. Київ: НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2018. Вип. 30. С. 66-72.
2. *Калюжний А.П., Зубричева Л.Л., Черняк О.М.* Дослідження економіко-технічної ефективності енергетичного господарства пивоварного заводу. Продуктивність агропромислового виробництва. Наук.-практ. збірник. Київ: НДІ «Украгропромпродуктивність», 2017. Вип. 29. С. 47-57.
3. *Калюжний А.П., Зубричева Л.Л., Ільїна Г.В.* Удосконалення енергетичного господарства олійно-екстракційного підприємства. Продуктивність агропромислового виробництва. Наук.-практ. збірник. Київ : НДІ «Украгропромпродуктивність», 2016. Вип. 28. С. 50 – 57.
4. *Калюжний А.П., Зубричева Л.Л.* Оцінювання відповідності таблиць гідравлічного розрахунку водовідвідних труб сучасним матеріалам труб. Проблеми водопостачання, водовідведення та гідравліки. Київ : КНУБА, 2016. № 27. С. 149-155.
5. *Калюжний А.П., Зубричева Л.Л., Кривенко О.О.* Економічне порівняння варіантів гідравлічного розрахунку мережі водовідведення. Науковий вісник будівництва: Збірник. наук. пр. Харків : ХНУБА, ХОТВ АБУ, 2016. . Вип. №1 (83). С. 193-196.
6. *Калюжний А.П., Зубричева Л.Л., Михайлик Е.Р.* Аспекти гідравлічних розрахунків мереж водовідведення у сучасних умовах. Проблеми водопостачання, водовідведення та гідравліки. Київ : КНУБА, 2017. Вип. 28. С. 163-170.
7. *Калюжний А.П., Зубричева Л.Л., Лобач Д.С.* Екологічні та санітарно-гігієнічні вимоги до споруд водовідведення нафтогазовидобувного комплексу. Екологічна безпека. Кременчук : КрНУ імені Михайла Остроградського, 2018. Вип. 1/2018 (108). С.117-122.

8. *Калюжний А.П., Земогляд В.Д.* Експериментальне дослідження якісних показників стічних вод підприємств м. Полтава. Науковий вісник будівництва. Харків : ХНУБА, ХОТВ АБУ, 2015. Вип. 39(81). С.134– 138.
9. ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною». Київ, 2010. 41 с.
10. Водний кодекс України; Повітряний кодекс України: Тести відповідають офіц. Київ : Школа, 2003. 96 с.

**Технико-экономическая концепция водно-канализационного хозяйства
предприятий агропромышленного комплекса**

А. П. Калюжный, Л. Л. Зубричева,
Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

О. М. Черняк,
научный сотрудник НИЦ «Полтаваагропромпроизводительность»

Рассматривается взаимозависимость между техническими и экономическими исследованиями расчета эффективности энергетического хозяйства агропромышленных предприятий.

**Technical-economic concept water supply and sewerage economy of the agro-industrial
complex**

A. Kalyuzhnyi, L. L. Zubrycheva
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava

O. Chernyak
Poltava research centre of productivity of agro industrial complex

There has been conducted a study of interdependence between technical and economic researches efficiency of energy sector of the agro-industrial complex.

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

А. Є. ВЕЛИЧКО

кандидат економічних наук,

І. В. МАСЛОВА

Р. М. КУХАРУК

К. Ю. РЕЗНИК

Науково-дослідний центр

“Степагропромпродуктивність”

*Розглянуто основні регіональні
аспекти розвитку зеленого туризму у
Дніпропетровській області та
проаналізовано основні напрями його
подальшого розвитку.*

Постановка проблеми. Умови поглиблення євроінтеграційних процесів вимагають формування нової моделі управління розвитком сільських територій, адаптованої до світових стандартів, посилюють їх роль у соціально-економічному розвитку України. Сільські території як самостійна система об'єднують сільську поселенську мережу, природні та людські ресурси, добробут, соціальну і виробничу інфраструктуру на селі. Розвиток сільських територій охоплює певне коло специфічних відносин, що становлять єдину систему державотворення. У зв'язку з цим відродження села є обов'язковою передумовою подолання кризових явищ в агропромисловому комплексі, що негативно позначилися на розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості, яка є мережею підприємств, установ, закладів, а також окремих служб, що забезпечують задоволення життєвих потреб людини. Екологічний розвиток як компонент сільських населених пунктів набуває на даний час першочергового значення, тому організація екологічного (зеленого) туризму в області залишається актуальною [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування ресурсного потенціалу сільських територій ґрунтовно досліджені у наукових працях О. Бородіної, І. Гнибіденка, О. Єрмакова, А. Лісового, Ю. Лупенка, М. Маліка, О. Павлова, І. Прокопи, М. Талавирі, В. Терещенка, Л. Шепотько, К. Якуби та ін. Набула свого поглиблення концепція багатофункціонального розвитку села, яка декларує збільшення туристичних цікавинок сільських територій через збагачення привабливості краєвиду і розвиток агротуризму, а також збереження культурної спадщини села.

Об'єкт дослідження – напрями розвитку зеленого туризму Дніпропетровської області.

Мета дослідження – розглянути ситуацію, що склалася із розвитком сільських територій Дніпропетровської області, а саме: сприяння зайнятості сільського населення, підвищення доходів та поліпшення соціально-демографічної структури села за рахунок диверсифікації, економіки сільських територій, залучення приватного сектору, особливо у сільській місцевості, до рекреаційно-туристичного підприємництва та створення агрорекреаційних кластерів.

Наукова новизна НДР – полягає у визначенні основних регіональних напрямів подальшого розвитку зеленого туризму на сільських територіях та поліпшення соціальної інфра-структури сіл Дніпропетровської області [2].

Виклад основного матеріалу. Зелений туризм – відносно молода сфера туристичного відпочинку, але вона вже відвойовує собі чільне місце серед усіх можливих способів відпочинку сучасної людини. Зокрема йдеться про середньостатистичного мешканця міста, із притаманним для нього занадто швидким темпом життя. Стреси, забруднене навколишнє

середовище зумовлюють необхідність спілкування з природою, де можна не тільки відпочити, набратися сили, а й відновити душевний спокій і баланс.

Серед переваг, які може надати зелений туризм, на першому місці знаходиться бюджетність. За бажання людина зможе спостерігати незабутні краєвиди практично поруч зі своїм будинком. Також зелений туризм підійде романтично налаштованим особам. Якщо ж для людини неприйнятне «засилля» туристів, то тут ідеальним стане відпочинок на природі.

Існує три відгалуження зеленого туризму. Перше – сільський зелений туризм, за допомогою якого люди мають можливість ознайомитися з культурою різних регіонів. Друге – так званий екотуризм, пов'язаний з вивченням флори і фауни місцевості. Подорож до заповідників допоможе не тільки відпочити, а й збагатить духовно, а також інтелектуально. Третє – агротуризм, де крім ознайомлення з сільським побутом людина отримує цікаві та корисні навички при виконанні сільськогосподарських робіт. Агротуризм пропонує перебування у фермерському господарстві, або так званому агрожитті.

Зелений туризм з одного боку сприяє подорожжю туристів по сільській місцевості, знайомству з культурною спадщиною, традиціями, національною кухнею, перебуванню в екологічно чистому середовищі та споживанню натуральної їжі, а з другого – забезпечує участь сільського населення у здійсненні підприємницької діяльності.

Зелений туризм виступає і як елемент бізнесу, і як тип господарювання, зокрема надає можливість створення нових робочих місць для сільських жителів, зниження рівня безробіття та відпливу працездатного населення з сільських територій, отримання реальних доходів. Він стимулює поліпшення облаштування сільських населених пунктів та їх благоустрою, сприяє формуванню на селі кооперативних форм обслуговування туристів і відпочивальників, будівництву мініготелів, блоків ресторанного господарства, об'єктів організації. Крім того, цей вид підприємництва не вимагає державних капітальних вкладень, а задовільняється використанням наявного потенціалу сільських регіонів.

Серед мотивів вибору туристами саме зеленого туризму можна виділити такі:

- найулюбленіший спосіб відпочинку на природі у певній категорії людей незалежно від достатку, в силу сімейних або інших традицій;
- необхідність оздоровлення в даних кліматичних умовах;
- близькість до незайманої природи та можливість більше часу перебувати на свіжому повітрі в лісі, на озері;
- можливість харчуватися екологічно чистими та дешевими продуктами;
- можливість взяти участь у сільськогосподарських роботах для задоволення;
- потреба у спокійному розміреному житті (характерно для розвинутих країн);
- можливість долучитися до іншої культури та звичаїв, взяти участь у місцевих святах і розвагах;
- спілкування з людьми іншої суспільної формації.

Основними пунктами сільського зеленого туризму визначені:

- традиційні популярні міста за околицями міст, основну частку відвідувачів становлять одноденні туристи;
- традиційні території для відпочинку на свята та під час відпусток і канікул;
- сільські території, основна частина туристичного продукту яких характеризується маленькими селами з багатим історичним, архітектурним, культурним або промисловим спадком, розкиданим у сільській місцевості;
- віддалені території, які пропонують життя серед дикої природи;
- багаті сільськогосподарські території, які надають можливість займатися сільськогосподарською діяльністю;
- території, розташовані біля моря, але віддалені від узбережжя;
- гірські або лісові масиви.

Важливу роль у туризмі відіграє екскурсія. Вона є джерелом нової інформації, нових вражень і відчуттів, формою організації дозвілля та пропаганди збереження навколишнього природного середовища, формування інтересів людини до культурної та природної спадщини.

До найпоширеніших видів екскурсійної діяльності в сільській місцевості належать краєзнавчі, що охоплюють природу, історію, етнографію, архітектуру місцевості, життєпис видатних осіб, які народилися або жили тут тощо.

Основою для підготовки екскурсій у сільській місцевості можуть стати матеріали краєзнавчих і меморіальних музеїв як державних, так і тих, що працюють на громадських засадах.

Соціально-культурний розвиток забезпечує вдосконалення духовного світу людини в контексті наближення її до загальноцивілізаційних цінностей. Він проявляється у використанні творчого потенціалу сільського населення як виразника історичної самобутності нації.

Дніпропетровська область розташована у центральній частині України, утворена 27 лютого 1932 року; обласний центр – м. Дніпро; територія 31,9 тис.км², чисельність населення на 1 січня 2018 р. – 3231,1 тис. осіб, протяжність із заходу на схід – 300 км, з півночі на південь – 130 км; загалом клімат Дніпропетровщини помірно континентальний, характеризується чітко означеною посушливістю, річна кількість опадів у 2017 році (за даними Дніпропетровського регіонального центру з гідрометеорології) на півночі – 485,9 мм, на півдні – 476,6 мм, середня місячна температура повітря по області у 2017 році, °С січень – від -6,1 на північному заході до -4,7 – на південному сході, абсолютний мінімум температури повітря у 2017 році – -21,4 °С спостерігався у січні у північній частині області, абсолютний максимум температури повітря – +36,2 °С відзначено у липні, серпні у північній частині області; головна водна артерія – ріка Дніпро, річок довжиною понад 25 км – 55, збудованих невеликих водосховищ – 100, збудованих невеликих ставків – 1400 [3].

За статистичними даними на даний час у Дніпропетровській області існує 12 об'єктів зеленого туризму, 27 музеїв, 12 заповідників, 13 пам'ятників культури, 41 історичний пам'ятник, 13 санаторіїв, 16 баз відпочинку, 6 будинків відпочинку, 3 здравниці. На території області зустрічаються 144 види тварин, занесених до Червоної книги України. До Європейського Червоного списку відносяться 38 регіональних видів тварин. Сучасна мережа природно-заповідного фонду області становить 116 туристичних об'єктів загальною площею 26,2 тис. га, або 0,8% від її площі.

Найбільша кількість об'єктів зеленого туризму (66,7%) розташовані у Петриківському районі Дніпропетровської області. [4]. Всесвітньо відомий феномен українського орнаментального народного мистецтва – Петриківський декоративний розпис, який 05 грудня 2013 року було включено до Репрезентативного списку **нематеріальної культурної спадщини** людства ЮНЕСКО. З 2007 року щорічно, переважно у вересні, проводиться обласний фестиваль народної творчості **«Петриківський дивоцвіт»**, на який традиційно збирається багато майстрів петриківського розпису, а також представників інших напрямів народного мистецтва. На фестивалі проводяться ярмарок, майстер-класи, виставки, концерт тощо.

У 2013 і 2014 роках фестиваль проходив у місті **Дніпро**, а у всі інші роки до 2016 року включно – у **Петриківці** [5]. Там же діє Центр народного мистецтва «Петриківка», який було створено у 1991 році. Це перше підприємство в Україні, де народні майстри з найманих працівників перетворилися на співвласників. Підприємство створює вироби з дерева з петриківським розписом на токарній, столярній та ручно-різьбленій основах на базі древніх народних традицій регіону. Кожний майстер працює за власними задумами, має своє творче обличчя. Колектив об'єднує 40 провідних майстрів Петриківки, серед них 20 членів Національної Спілки художників України, 5 заслужених майстрів народної творчості України.

Варто зазначити, що твори українських майстрів з успіхом експонувалися на виставках у Польщі, Канаді, Франції, Нідерландах, Німеччині, США, Японії, Китаї. Замовниками виробів є вищі органи державної влади, провідні банки та установи України [6].

Дані табл. 1 свідчать, що за період з 2000-го по 2010 рік кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання зросла на 44,05%; кількість номерів – на 80,95%; житлова площа всіх номерів – на 105,5%; одноразова місткість – на 124,48%.

Таблиця 1

Готелі та інші місця для тимчасового проживання

Рік	Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	Кількість номерів	Житлова площа всіх номерів, тис. м ²	Одноразова місткість, місць	Обслуговано приїжджих, тис. осіб
1	2	3	4	5	6
2000	84	2914	57,9	6025	194,9
2001	86	2757	54,7	5576	235,6
2002	99	3783	73,4	9369	239,8
2003	106	3785	83,3	10629	258,0
2004	107	4070	90,0	11534	292,4
2005	106	4323	98,6	11658	270,3
2006	106	4189	99,8	11194	231,1
2007	107	4209	97,2	10924	242,1
2008	103	4239	93,0	10925	243,1
2009	103	4489	101,0	11009	171,9
2010	121	5273	119,0	13525	161,9

За аналізом даних табл. 2 можна зробити висновок, що система санаторно-курортного обслуговування в області знаходиться в стані занепаду: за період з 1995-го по 2017 р. кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням знизилася на 31,25%; санаторіїв-профілакторіїв – майже в 5,6 рази; будинків і пансіонатів відпочинку – в 3 рази; баз та інших закладів відпочинку – в 2 рази.

Таблиця 2

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	усього	ліжок, тис.	усього	ліжок, тис.	усього	місць, тис.	усього	усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	21	2,9	68	6,9	6	2,0	164	25,6
1996	20	2,6	63	5,5	6	1,9	161	24,8
1997	20	2,5	59	5,3	6	1,9	161	24,7
1998	23	3,1	56	5,3	4	1,1	154	21,6
1999	21	2,7	56	5,1	4	1,1	168	22,1
2000	21	2,7	53	4,9	4	1,1	166	21,3
2001	21	2,8	53	5,0	4	1,1	160	21,0
2002	21	3,0	51	4,9	5	1,2	151	20,6
2003	20	2,3	46	4,3	5	1,2	154	18,4
2004	20	2,3	40	4,0	5	1,2	124	18,2
2005	20	2,3	39	3,7	5	1,2	113	15,5
2006	20	2,5	36	3,2	5	1,2	111	15,2
2007	20	2,5	35	3,3	4	1,0	103	14,7
2008	21	2,7	33	3,1	5	0,9	82	13,0
2009	20	2,5	30	2,9	4	0,7	74	12,2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2010	17	2,0	29	2,8	4	0,8	74	11,9
2011	17	2,0	28	2,6	3	0,8	83	12,4
2012	17	2,3	21	2,2	3	0,8	89	12,4
2013	18	2,6	18	1,9	4	0,9	87	12,1
2014	18	2,6	17	1,9	2	0,8	82	12,5
2015	17	2,4	15	1,9	2	0,8	80	12,3
2016	16	1,8	13	1,8	2	0,8	85	12,0
2017	16	1,9	12	1,6	2	0,8	78	10,8

При цьому табл. 3 засвідчує дуже велику нерівномірність і нестабільність туристичних потоків у Дніпропетровській області за останні роки: якщо кількість туристів, що обслуговуються туроператорами та турагентами збільшилася на 34%, то іноземні туристи практично зовсім перестали відвідувати ці краї. Кількість внутрішніх туристів зменшилася в 5,5 раза – найвищий рівень у Дніпропетровській області спостерігався в період з 2003-го по 2010 рік (від 55503 до 97752 осіб). Кількість туристів-громадян України, які виїжджали за кордон, зросла майже вдвічі (на 89,8%); із найвищим таким показником у 2007-2008 рр. (до 82820 осіб), але у 2017 році їх чисельність зменшилася до 68043 осіб унаслідок погіршення матеріального достатку – середньостатистичний українець нині не може собі дозволити відпочинок на іноземних курортах. Звідси стає очевидною перевага зеленого туризму як більш доступного з матеріальних позицій.

Таблиця 3

Туристичні потоки по Дніпропетровській області

Рік	Кількість туристів, що обслуговувалися туроператорами та турагентами, всього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи – громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	49869	1588	6909	41372
2001	75922	126687	10686	52549
2002	88873	11155	12494	65224
2003	125421	12004	15665	97752
2004	103177	11711	17293	74173
2005	103320	17189	21332	64799
2006	125408	14772	35543	75093
2007	168431	15676	81120	71635
2008	164461	8656	82820	72985
2009	105725	4873	49897	50955
2010	105413	1122	48788	55503
2011	64470	16	45939	18515
2012	68303	105	52983	15215
2013	81249	28	68504	12717
2014	56803	–	49540	7263
2015	46121	–	38926	7195
2016	57770	–	49994	7776
2017	75526	1	68043	7482

Для змістовного пізнавального відпочинку не обов'язково виїжджати за межі країни: на справжнє африканське сафарі можна потрапити у заповіднику Асканія-Нова, побачити Англію на Буковині, Нормандію на Одещині і майже поверхню Марса у Запорізькій області.

Таким чином можна зробити висновок, що розвиток зеленого туризму може стати альтернативою зруйнованій системі санаторно-курортного обслуговування, дасть можливість стабілізувати туристичні потоки та повною мірою використати природні, кліматичні, культурні та етнографічні ресурси Дніпропетровської області. Окрім того сільський зелений туризм сприяє вирішенню соціально-економічних проблем села, тому основними перспективами для цього регіону є поліпшення благоустрою садиб та сіл, зростання зайнятості сільського населення (особливо жінок), зростання доходів та підвищення життєвого рівня сільських жителів при відносно невеликих фінансових витратах, охорона місцевих пам'ятників історії та культури, підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення тощо.

Серед стратегічних умов – розвиток транспортної інфраструктури, розробка та впровадження комунікацій, які забезпечать оптимальний транспортний зв'язок до об'єктів; підвищення якості житлово-комунальних послуг та ефективності системи житлово-комунального господарства, стимулювання виробництва різноманітної продукції присадибного господарства тощо [7].

Удосконалення нормативно-правової та методичної бази у сфері сільського туризму, системна підготовка фахівців, активізація рекламно-інформаційного забезпечення сільського зеленого туризму, розширення мережі зелених садиб, фінансова підтримка власників таких садиб з боку держави, подальший розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості регіону та створення єдиної комп'ютерної системи інформування щодо пропозицій туристичних послуг на селі, яка б органічно влилася в загальнодержавну систему, стали б запорукою подальшого успішного розвитку туристичної сфери на теренах Дніпропетровщини [8].

Висновки. Сільський зелений туризм корисний як для відпочиваючих, так і для господарів – сільського населення, сільських громад, регіонів і держави в цілому, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки, що поліпшує рівень життя селян.

Розвиток сільського зеленого туризму на території Дніпропетровської області забезпечується надзвичайно сприятливими природними та соціокультурними чинниками. А щоб досягти успіху, потрібне належне фінансування, створення програм розвитку та відповідних проєктів, вирішення інших проблем.

Водночас реальна ефективність регіональної політики розвитку зеленого туризму можлива лише при активній ролі сільських рад. Тільки вони в змозі оцінити потреби туристів у тих або інших послугах і необхідності використання відповідних механізмів для розвитку соціальної інфраструктури територіальних громад і регіону.

Список літератури

1. Концепція розвитку сільських територій, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р.
2. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року.

3. Дніпропетровщина у цифрах у 2017 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2018.
4. Dneprstat.gov.ua.
5. Петриківський розпис. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. **Петриківський** район. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Розвиток сільських територій Дніпропетровської області: монографія / М. К. Орлатий, І. М. Демчак, А. Є. Величко та ін. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2013. 242 с.
8. *Гловацька В.В.* Сільський зелений туризм: сутність, функції, основні організації: Про розвиток зеленого туризму (СЗТ) в Україні. *Економіка АПК*. 2006. №10. С. 148–155.

Определение основных региональных направлений развития зелёного туризма в

Днепропетровской области

А. Е. Величко

кандидат экономических наук

И. В. Маслова

Р. М. Кухарук

К. Ю. Резник

Научно-исследовательский центр «Степагропромпродуктивность»

Рассмотрены основные региональные направления развития зелёного туризма в Днепропетровской области, проанализированы основные направления дальнейшего его развития

Determination of the main regional directions of zelenyy tourism development in

Dnipropetrovsk region

A. E. Velichko

Candidate of Economic Sciences

I. V. Maslova

R. N. Kukharuk

K. U. Resnick

Research

Center «»Stepagropromproduktivnost»

The main regional directions of ecotourism development in the Dnipropetrovsk region are considered, the main directions of its further development are analyzed.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

А. М. ШАШМАН

Директор НДЦ «Донецькагропромпродуктивність»

О. В. ПРОСКУРІНА

Старший науковий співробітник

НДЦ «Донецькагропромпродуктивність»

*Проаналізовано особливості та перспективи
використання альтернативних джерел енергії
в Донецькій області.*

Постановка проблеми. Паливно-енергетична галузь в Україні є однією з найбільш уразливих на фоні загальних глобальних перебудов всесвітньої економіки та надмірної залежності виробничо-технічної бази і соціальної сфери від імпортованих енергоносіїв. Гострою проблемою, яка постала перед Україною, наразі виявилася енергетична проблема. Зростання цін на енергоносії, вичерпування ресурсів основних видів енергоносіїв, серед яких насамперед нафта, газ, кам'яне й буре вугілля, а також обмежені можливості розвитку атомної та гідроенергетики, змушують звернути увагу на поширення використання альтернативних енергоносіїв[1].

В Україні наявний значний потенціал основних видів відновлюваних джерел енергії, але на даний час вони становлять досить незначну частку в загальному енергобалансі держави, проте їхній потенціал в разі перевищує рівень вітчизняного споживання паливно-енергетичних ресурсів. Особливо актуальною є проблема в промислово розвинених регіонах України з високими показниками енергоємності, до яких належить і Донецька область. Саме на Донеччині сконцентрована найбільша кількість таких виробництв, які споживають четверту частину загальної кількості енергоресурсів усієї країни. Використання поновлювальних та екологічно чистих джерел енергії для області являє собою важливу альтернативу споживанню викопного палива.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку альтернативної енергетики України розкривається в працях таких вчених, як М. В. Багров, Л. А. Багорова, І. О. Дикий, Г. І. Денисенко, П. А. Капустенко, М. І. Сиротюк та інших науковців. Проте залишаються недостатньо висвітленими можливості розвитку альтернативної енергетики на регіональному рівні.

Мета дослідження – виявити чинники, що впливають на розвиток альтернативної енергетики загалом та на регіональному рівні, оцінити перспективи і можливості використання альтернативних джерел енергії на Донеччині.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах високої вартості традиційних джерел енергії перехід на альтернативне паливо найбільш доцільне та економічно обґрунтоване. Саме тому для забезпечення стабільності у розвитку економіки окремих регіонів використанню альтернативних джерел енергії приділяється значна увага [2].

До альтернативних джерел енергії зазвичай відносять сонячну, вітрову, геотермальну, біоенергію, гідроенергію малих річок та енергію довкілля. Основна їх спільна якість – це

невичерпність та відносна екологічна безпека. Крім того, альтернативна енергетика не тільки не шкодить довкіллю, а й частково поліпшує його стан (наприклад, біоенергетика).

На розвиток альтернативної енергетики будь-якої території, в тому числі й Донецької області, впливає ряд чинників, які умовно можна поділити на природно-кліматичні, геолого-фізичні, екологічні, економічні, соціальні, інституціональні, правові. Вони можуть виявляти прямий або опосередкований вплив. Зокрема, прямий вплив на розвиток альтернативної енергетики мають природно-кліматичні, геолого-фізичні, економічні та правові чинники. Опосередковано впливають – інституціональні, екологічні та соціальні фактори [3].

Природно-кліматичні умови Донецької області дають можливість досить ефективно використовувати поновлювальні джерела енергії, зокрема, сонячну та вітрову енергію. Рівень сонячної інсоляції в Донецькій області становить 1250 кВт/м рік, або понад 2000 сонячних годин на рік. До того ж в останні роки спостерігається підвищення рівня сонячної інсоляції.

Геолого-фізичні умови Донецької області достатньо сприятливі для розвитку поновлюваної енергетики. Рельєф області переважно рівнинний (висотою до 200 м). Характерною рисою рельєфу області є наявність форм антропогенного походження, зокрема, териконів. Це створює додаткові можливості для розміщення сонячних колекторів та вітроагрегатів на териконах, що одночасно створює додаткові можливості для їх рекультиватії.

Екологічний фактор – один із важливих для області, адже сучасну екологічну ситуацію на Донеччині можна визначити як кризову, що зумовлено великим техногенним навантаженням на довкілля регіону.

Соціальні чинники проявляються в традиціях та зайнятості населення. В Донецькій області вони певною мірою обмежують розвиток альтернативної енергетики, оскільки так історично склалося, що тривалий час населення області займається видобуванням кам'яного вугілля. Адже збільшення частки енергії, отриманої з альтернативних джерел може спричинити скорочення робочих місць у вугільній галузі регіону [4].

Інституціональні чинники проявляються у впливі різних державних інституцій, приватних енергетичних компаній та профспілкових організацій, які впливають на лобіювання певних економічних інтересів енергогенеруючих підприємств, на розподіл податків для їх подальшого субсидування, встановлення певних тарифів на електроенергію тощо. Останнім часом нетрадиційна енергетика одержала підтримку з боку держави, про що свідчить прийняття ряду енергетичних програм. Це створює сприятливі умови для подальшого розвитку поновлюваної енергетики в Україні та її регіонах.

Правовий чинник регламентує роботу енергетичних компаній за певними правилами та визначає правове поле для розвитку альтернативної енергетики. Одним із головних економічних факторів є «зелений тариф», який визначає вартість електроенергії, отриманої з поновлювальних джерел. **«Зелений тариф»** – механізм, призначений для заохочення населення для вироблення електроенергії з альтернативних джерел енергії. За перше півріччя 2019 року компанія «Донецькі енергетичні послуги» закупила понад 1 мільйон 500 тисяч кіловат-годин електроенергії, виробленої місцевими домашніми ВЕС та СЕС. Законом №10357 «Про альтернативні джерела енергії щодо врегулювання питання генерації електричної енергії приватними домогосподарствами» вносяться зміни до закону «Про альтернативні джерела енергії» щодо визначення порядку розрахунку рівня «зеленого» тарифу для всіх приватних домогосподарств, які виробляють електричну енергію з енергії сонячного випромінювання без конкретизації вимог щодо їх розміщення та встановленої потужності. Зазначене уточнення усуває неузгодженість між положеннями закону, що дає споживачам право на встановлення

домашньої сонячної електростанції потужністю до 30 кВт, проте не містить механізму встановлення «зеленого» тарифу для генеруючих електроустановок таких споживачів.

Частина Донецької області, прилегла до Азовського моря, має сприятливі умови для будівництва вітроенергетичної станції з виробництвом електроенергії в промислових масштабах. Аналіз вітропотенціалу Донецької області свідчить, що на її території доцільно будувати ВЕС загальною потужністю 2000 МВт [5]. Крім того, в межах області функціонує ряд машинобудівних підприємств, які здатні випускати вітроустановки. Також в області існує потужна наукова база для підготовки кваліфікованих кадрів у галузі енергетики, розробки нових та удосконалення існуючих енергетичних технологій.

Донецький регіон відноситься до групи найбільш перспективних областей України з використання сонячної енергетики. Загальний річний технічний потенціал сонячної енергії в області становить 0,27 млн т у. п. [5]. В кліматометеорологічних умовах України для сонячного теплопостачання ефективно застосування плоских сонячних колекторів, розміщених під кутом, відповідно до широти місцевості, які використовують як пряму, так і розсіяну сонячну радіацію. Розумне використання потенціалу геліоустановок на Донеччині може на 50% забезпечити потребу регіону в тепловій енергії та гарячій воді. Загальний річний технічний потенціал сонячної енергії у Донецькій області досягає 270 тис. т у. п. на рік. Термін ефективної експлуатації геліоустановок у регіоні становить 5 місяців (з травня по вересень), тоді як фотоенергетичне обладнання може достатньо ефективно експлуатуватись упродовж цілого року. В умовах вуглевидобувних районів Донецької області також існують певні передумови для ефективного розташування плоских сонячних колекторів на териконах. Для розміщення сонячних модулів достатньо зручні саме терикони, адже завдяки відкритості їх поверхні та куту її нахилу зростає коефіцієнт корисної дії при потраплянні сонячних променів.

Проте на даний час в Донецькій області відсутні сонячні електростанції, які б забезпечували покриття потреб в електроенергії окремих міст чи районів. Впровадження проєкту з будівництва сонячної електростанції в місті Маріуполі дозволить частково вирішити цю проблему.

Біоенергетика. Серед областей України Донецька область відзначається одним із найбільших потенціалів енергії біомаси (відходи рослинництва, тваринництва, деревини), який оцінюється у 1,8-2,3 млн. т на рік. Найбільший потенціал має використання енергії біомаси соняшнику (2800-3400 тис. МВт/год) [5].

Рациональне використання місцевих ґрунтово-кліматичних умов, упровадження прогресивних агротехнологій для виробництва олії та біопалива з її відходів на Донеччині сприятиме налагодженню безвідходного виробництва в агропромисловому комплексі області та поліпшення її екологічного стану.

Мала гідроенергетика. Головною перевагою малої гідроенергетики є дешева електроенергія, генерована на малих гідроелектростанціях та відсутність залежності від викопного палива, що формує додатковий економічний та екологічний ефекти. Теоретично-можливий енергетичний потенціал гідроенергетики в області становить 69,9 тис.т.у.п./рік, а технічно-досяжний – 46,1 тис.т.у.п./рік. Економічно доцільний потенціал малої гідроенергетики в Донецькій області знаходиться на рівні 56,7 млн кВт. год/рік, або 21,0 тис. т у. п./рік [8]. Усі зазначені показники нижчі за середні загальноукраїнські.

Енергетичні ресурси докільля включають використання енергії ґрунту та ґрунтових вод, а також низькопотенційної енергії стічних вод [5]. Технічний енергетичний потенціал поновлюваних джерел енергії у Донецькій області становить 3,34 млн т. Це означає, що заміщення ПЕР за рахунок ПДЕ досягне 9,9%, що дає можливість суттєво заощадити традиційні види палива.

Використання альтернативних джерел енергії у Донецькій області має як позитивні, так і негативні екологічні наслідки, що узагальнено в наведеній таблиці.

Таблиця

Позитивні та негативні екологічні наслідки розвитку альтернативної енергетики в Донецькій області

Позитивні	Негативні
Сонячна енергетика	
Загальнодоступність і невичерпність джерела; теоретично, повна безпека для навколишнього середовища (проте на даний час у виробництві фотоелементів і в них самих використовуються шкідливі речовини: сви- нець, кадмій, галій, миш'як) [4]. Можливість рекультивації териконів за рахунок розміщення на них фотоелектричних станцій	СЕС є землеємними господарськими об'єктами. Небажану екологічну дію в районі розміщення станції зумовлює нагрівання повітря при проходженні через нього сонячного випромінювання. Під час виготовлення кремнієвих, кадмієвих фотоелектричних елементів у повітрі виробничих приміщень з'являється кремнієвий пил, небезпечний для здоров'я людей [4]
Вітрова енергетика	
Енергія вітру вічно поновлювана й невичерпна, екологічно безпечна. Вітрова енергетика є екологічно чистим способом вироблення енергії. Вона не забруднює атмосферу, не споживає палива і не спричиняє теплового забруднення довкілля	Несприятливі чинники вітроенергетики: шумові дії, електро-, радіо- і телевізійні перешкоди, відчуження земельних ділянок, локальні кліматичні зміни, небезпека для мігруючих птахів і комах, ландшафтна несумісність, візуальне несприйняття
Мала гідроенергетика	
Постійно поновлюваний природою запас енергії, простота експлуатації, відсутність забруднення навколишнього середовища, поліпшення умови роботи річкового транспорту	Затоплення територій, усихання малих річок, а при неправильному плануванні та встановленні місця дамби або греблі – зміна екосистем і втрата біорізноманіття, насамперед, іхтіофауни річок
Біоенергетика	
Установки анаеробної переробки біомаси з отримання біогазу, виконують також роль очисних споруд. Якщо установки для використання вітрової, сонячної енергії пасивно чисті, то біогазові установки активно чисті. Використовуючи відходи виробництв, маємо можливість отримувати екологічно чисте пальне	Ефективно виготовляти біодизель тільки з ріпакової олії, оскільки для заправки одного авто протягом року необхідно приблизно 1500 літрів олії, а це ділянка землі з футбольне поле за врожайності ріпаку до 3000 кг/га [4]. Проте ріпак суттєво виснажує ґрунти

Висновки. Донеччина виокремлюється значним потенціалом використання нетрадиційних, відновлюваних, екологічно чистих джерел енергії як за різноманітністю їх видів, так і за кількісними параметрами залучення таких в енергосистему регіону. На розвиток альтернативної енергетики будь-якої території, в тому числі й Донецької області, впливає низка чинників, зокрема, природно-кліматичні, геолого-фізичні, екологічні, економічні, соціальні, інституціональні та правові фактори, що виявляють пряму або опосередковану дію й можуть сприяти або стримувати розвиток відновлювальної енергетики на певній території. При цьому на Донеччині практично всі зазначенні чинники сприяють розвитку альтернативної енергетики області. Особливо це стосується природно-кліматичних чинників, які дозволяють активно використовувати на території Донецької області цілий рід відновлювальних джерел енергії, зокрема, енергію вітру, сонця, ґрунту та ґрунтових вод. Донеччині притаманний і значний вітропотенціал та всі можливості з виготовлення відповідного обладнання для вітроустановок

на території області. Крім того, Донецький регіон відноситься до групи найбільш перспективних областей України з використання геліоенергетики. А за потенціалом використання енергії біомаси серед областей України Донеччина має один із найвищих оціночних показників. Проте наявні відновлювальні джерела енергії на території області використовуються недостатньо. Серед основних причин такої ситуації розрізняють недостатнє державне та муніципальне фінансування через дефіцит коштів, нестачу надійної інформації про доступність й економічні можливості джерел і систем поновлюваної енергетики, лобіювання корпоративних інтересів власниками компаній, які займаються видобутком викопного палива, несприятливий інвестиційний клімат та ряд інших чинників.

Особливості господарського комплексу Донеччини та інноваційний розвиток сучасної техніки і технологій також сприяють використанню значних побічних техногенних продуктів, які утворюються на території області. Зокрема, як альтернативні джерела енергії у Донецькій області можуть використовуватися відходи сільського господарства, тверді побутові відходи для виробництва біогазу, теплі води, які утворюються внаслідок роботи охолоджуючих систем на теплових електростанціях, газ-метан вугільних родовищ тощо. Поступове заміщення традиційних джерел енергії альтернативними, яке сьогодні повільно відбувається у Донецькій області, спричинене не тільки значним вичерпанням викопних ресурсів та збільшенням собівартості їх видобутку, а й складною екологічною ситуацією в регіоні та прагненням зменшити енергозалежність від традиційних видів палива.

Список літератури

1. Бабієв Г. М., Дероган Д. В., Щокін А. Р. Перспективи впровадження нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії в Україні. Електрон. журн. 1998. № 1. С.63–64.
2. Івченко Н. М. Сутність альтернативної енергетики та специфіка її застосування в економіці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. С. 211.
3. Вірченко П., Кравченко К. Особливості розвитку альтернативної енергетики в Донецькій області. *Часопис соціально-економічної географії*. 2014. № 16(1). С.138-140.
4. Сиротюк М.І. Поновлювальні джерела енергії: Навч. посібник / за ред. С. І. Кукурудзи. Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 248 с.
5. Альтернативні джерела енергоресурсів в Українському Причорномор'ї. Аналітична записка. Національний інститут стратегічний досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/232/>.

Перспективы использования альтернативных источников энергии в Донецкой области

А. М. Шашман

О. В. Проскурина

Донецкий научно-исследовательский центр продуктивности АПК

Проанализированы особенности и перспективы использования альтернативных источников энергии в Донецкой области. Выявлены факторы, влияющие на развитие альтернативной энергетики на региональном уровне.

Prospects for the use of alternative energy sources in the Donetsk region

A. M. Shashman

O. V. Proskurina

Donetsk scientific research center of agroindustrial complex productivity

The features and prospects of the use of alternative energy sources in the Donetsk region are analyzed. Identification of factors affecting the development of alternative energy at the regional level.

ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА ЕКСПОРТУ ОЛІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

О. М. ПОЛОНСЬКА

А. Л. СОЛОШОНОК

наукові співробітники

Український науково-дослідний інститут

продуктивності агропромислового комплексу

*Висвітлено сучасний стан розвитку
олійно-жирової галузі, проаналізовано
її виробництво, експортний потенціал
та ринки збуту готової продукції.*

Ключові слова: *виробництво внутрішнє і світове, експорт, олійна сировина, країни-експортери, переробні підприємства.*

Постановка проблеми. Сьогодні олійно-жирова галузь України – це один із секторів аграрного виробництва, де завдяки запровадженню економічних заходів регулювання ринку встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської і переробної сфер виробництва та внутрішнього споживача. Галузь відноситься до бюджетоформуючих, вважається однією з перспективних та стратегічних, оскільки являє собою стабільне джерело валютних надходжень для держави.

Реалізація основних олійних культур та продуктів їх переробки забезпечує бюджету понад 5,9 млрд дол. США. У сегменті експорту частка олійно-жирової галузі найбільша в АПК, на другому місці – кондитерська, на третій позиції – виробництво зернових [1].

Тому подальша участь України на світовому ринку олійно-жирової продукції досить важлива.

Як і у всьому агропромисловому комплексі, олійно-жирова галузь має ряд проблем, зокрема, недостатність інвестиційних ресурсів та оборотних коштів. На сьогодні актуальним постає питання якості рослинних олій, що експортуються, адже мало виростити високий урожай, переробити сировину – потрібно навчитися ще й професійно продавати якісну готову продукцію.

Експерти відзначають, що нині потрібно робити акцент на органічному виробництві та якості, що значно збільшить додану вартість, інвестувати у селекцію. Варто пам'ятати і про нішеві олії (високоолеїнову соняшникову олію, канабісову і т.п.), а також зростання попиту на рослинні жири та здорове харчування [2].

На думку генерального директора УкрАгроКонсалт Сергія Феофілова, у поточному сезоні посиляться і глобальна, і регіональна конкуренції на сировинних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку підприємств олійно-жирової галузі привертають увагу багатьох вчених, серед яких: П. Т. Саблук, О. М. Шпичак, В. В. Юрчишин, А. О. Турчановський, П. П. Борщевський, С. П. Капшук. Її експортний потенціал досліджували такі науковці: В. М. Нелеп, О. П. Антонюк, О. М. Лозовський, І. С. Беякович, Ю. В. Ілясова та ін. Проте сучасний стан взаємовідносин України і країн світу та недопущення втрат лідируючої позиції України з експорту соняшникової олії у світі потребують подальшого дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан олійно-жирової галузі, її експортний потенціал, перспективи подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Виробництво олії та олійно-жирової продукції – перспективний напрям аграрного виробництва, що зумовлено низкою причин: пріоритетним і постійним зростанням рівня споживання олії та рослинних жирів; широким використанням

рослинних олій не тільки у продовольчій, а й у технічній сфері тощо. Натомість використання соняшникової олії на харчові цілі протягом останніх п'яти років залишається стабільним на рівні 93-94%.

Олія належить до продуктів харчування, популярних в усьому світі. Цей продукт має доступну ціну, високу калорійність, збагачений вітамінами та мікроелементами, необхідними для повноцінної життєдіяльності. Тож світове виробництво та попит на олію з кожним роком зростають.

За даними Міністерства сільського господарства США (USDA), у 2017–2018 маркетинговому році (МР) вироблено 194,5 млн т олії, що більше порівняно з попереднім сезоном на 4,5%. Загалом за підсумками останнього десятиліття світове виробництво олії збільшилося на половину, або в середньому на 6,5 млн т за один рік [3]. На рис.1 відображена структура світового виробництва олії у 2017-2018 МР.

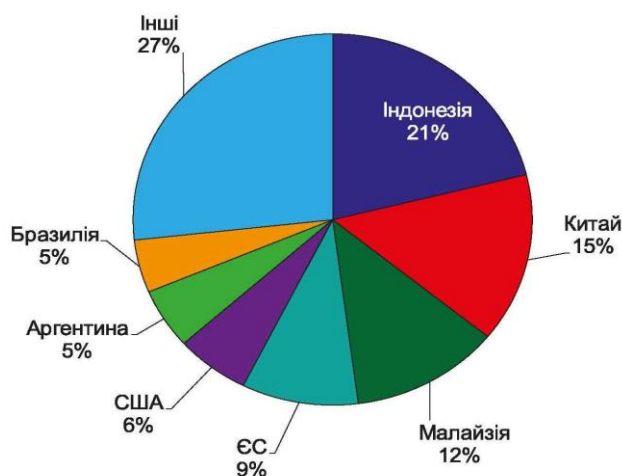

Рис. 1. Структура світового виробництва олії у 2017–2018 МР

Джерело: USDA: листопад, 2017 р.

Основне виробництво олії зосереджене в Індонезії, яка виробляє понад 41 млн т олії, що становить 21 % від світового виробництва. До провідних виробників олії також належить Китай, Малайзія, країни ЄС, США, Аргентина та Бразилія.

У світі виробляються різні олії, серед яких виділено не менше 13 основних видів рослинних олій, проте домінує пальмова. У структурі світового виробництва її частка становить понад третину, тоді як соєвої – 29%, ріпакової – 15, соняшникової – 9%. На інші види олій припадає 13% світового виробництва цього продукту [3].

Структура світового споживання олії подібна до структури її виробництва, тож найбільше споживається у світі олії пальмової, соєвої, ріпакової та соняшникової.

Рослинні жири в структурі спожитих людиною становлять близько 20 %. Україна повністю задовольняє свої потреби в рослинних жирах (олії, маргарині, технічних оліях, майонезі тощо). Науково обґрунтовано, що за рік людина повинна споживати 9 кг олії, тоді як в Україні споживається понад 11 кг, у США – близько 23 кг, у тому числі маргарину 13-14 кг, в Україні маргарину на душу населення припадає 5 кг за норми 5-7 кг [4].

Олійно-жирова галузь в Україні надзвичайно потужна. За останні двадцять років збільшилася кількість заводів з переробки, побудовано 64 комплекси, з них 48 олієекстракційних заводів, кожен з яких – це \$100-150 млн інвестицій. Збудовано 16 терміналів у 6 портах, елеваторні комплекси, розбудована логістика. Заводи з виробництва соняшникової олії модернізуються, встановлюються лінії з рафінації, дезодорації. Експорт сирової олії – вчорашній день. Сьогодні можна сміливо стверджувати, що у нас немає заводів рівня 20-річної давності. Це зазначив генеральний директор асоціації «Укроліяпром» Степан Капшук на VII Міжнародній конференції «BlackSeaOilTrade-2019».

Як вихідна олійна сировина в Україні використовується насіння олійних культур – соняшнику, сої, рапсу, гірчиці, льону, арахісу тощо. У їхньому насінні міститься в середньому 35-40, у найкращих сортах – понад 50 % олії. Для макухи і шроту в більшості характерний показник білкових речовин – 30-35 % та олії (жирів) – 10 %, що робить їх високоцінним концентрованим кормом.

Головна олійна культура в Україні – соняшник, який забезпечує найбільший вихід олії з 1 га (понад 6 ц). Соя – друга білково-олійна культура, що містить 20-28 % олії, яка за якістю не поступається перед соняшnikовою.

Серед основної продукції олійно-жирової галузі виділяють: олію соняшникову, соєву, ріпакову (різних сортів та видів); жири (різних сортів); масла (продовольчі та промислові), макуху і відходи тверді тощо.

За останні п'ять років спостерігається збільшення виробництва основних продуктів олійно-жирової галузі (табл.1).

Таблиця 1

**Динаміка виробництва основних продуктів олійно-жирової галузі
за 2014-2018 рр.(тис. т)***

Продукція	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2014, %
Олія: соняшnikова нерафінована	4401	3715	4424	5277	5149	117,0
соєва нерафінована	154	168	176	179	235	152,6
ріпакова, свиріпова та гірчична	101	150	82	64	140	138,6
соняшnikова та її фракції, рафіновані	685	528	587	724	685	100,0
Макуха і відходи тверді, одержані в результаті екстракції:						
олії соєвої	721	781	831	820	1022	141,7
жирів або олій з насіння соняшника	3852	3624	4280	4936	4936	128,1
жирів або олій з насіння ріпаку чи свиріпи	116	155	100	74	153	131,9
Маргарин і продукти пастоподібні зі зниженим чи низьким вмістом жирів (крім маргарину рідкого)	133	142	135	141	137	103,0

*Складено за джерелом [5,6].

За проаналізований період найбільше виросло виробництво олії соєвої (на 52,6 %) та макухи і відходів твердих, одержаних в результаті екстракції олії соєвої (на 41,7 %), далі виробництво олії ріпакової, свиріпової і гірчичної (на 38,6 %) та відповідно макухи і відходів твердих, одержаних в результаті екстракції олії ріпакової, свиріпової (на 31,9 %). Виробництво олії соняшnikової нерафінованої за п'ять років виросло на 17,0 %, виробництво ж олії соняшnikової рафінованої знаходиться на тому ж рівні. У 2018-2019 рр. збільшилося виробництво ріпакової олії.

За даними Держстату України у 2019 році виробництво соняшnikової нерафінованої олії становило 5606,3 тис. т, що на 13,8 % більше порівняно з попереднім роком, виробництво рафінованої олії у 2019 році знаходилося на рівні 778,9 тис. т що на 14,7 % більше ніж у 2018 р.

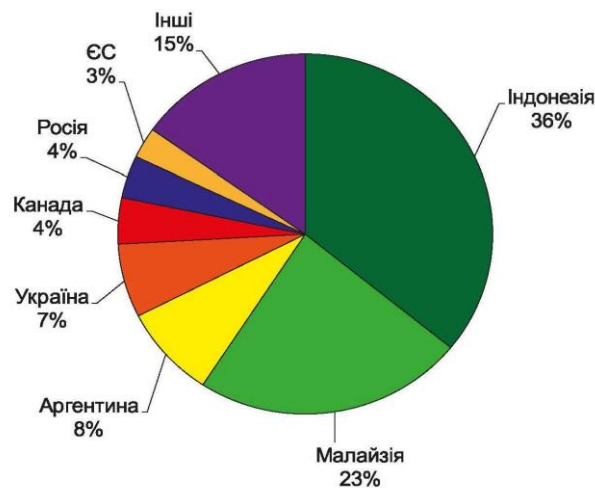
Виробництво жолїї соєвої нерафінованої за цей період збільшилося на 29,8 % до 281,3 тис. т, ріпакової – на 14,1 % (144,5 тис. т) [6].

Сьогодні на внутрішньому ринку з'являється пропозиція гірчичної, лляної, конопляної, гарбузової, кунжутної та багатьох інших видів олій, які виробляються на невеликих підприємствах та орієнтовані як на внутрішній, так і зовнішні ринки.

Тобто у галузі наявні всі передумови для подальшого динамічного розвитку. «Сьогодні заводи, особливо з переробки сої, та й ріпаку, зростають, як гриби після дощу. Після запуску потужного заводу компанії «Кернел» у Старокостянтинові (планована річна потужність переробки – 1 млн т олійних культур), наші потужності з переробки досягнуть 24 млн т, при тому, що ми вирощуємо 22 млн т», зазначив С. Капшук, директор асоціації «Укроліяпром» під час VII Міжнародної конференції «BlackSeaOilTrade-2019»[2].

Одночасно з виробництвом та споживанням активізується торгівля олійно-жировою продукцією. Україна належить до п'ятірки країн найбільших світових експортерів олій. Цього вдалося досягти за рахунок виробництва та зовнішніх продажів соняшникової олій.

За даними USDA у 2017–2018 МР Україна посіла четверта місце у структурі світового експорту олій (рис.2).

Джерело: USDA: листопад, 2017 р.

Рис. 2. Структура світового експорту олій у 2017-2018 МР

Найбільшими експортерами олій у 2017–2018 МР були: Індонезія – обсяг зовнішніх продажів – 28,5 млн т; Малайзія – 18,6 млн т; Аргентина – 6,6 млн т; Україна – 5,3 та Канада – 3,3 млн т. У свою чергу, провідними імпортерами олій стали: Індія – обсяг імпорту – 15,8 млн т, а також країни ЄС – 9,9 млн т, Китай – 7,7 млн т, США – 4,9, Пакистан – 3,3 млн т [3].

В Україні на експорт соняшникової олій в аграрному секторі припадає лівова частка. Вона входить до 10-ТОП продуктів усього експорту агропродовольчої продукції з України. Решта ключових позицій належить зерновим культурам (кукурудза, пшениця, ячмінь), а також олійним (соєві боби) і продуктам переробки олійних (макуха соняшникова). Ці ТОП-10 продуктів становлять 81% усього експорту агропродовольчих продуктів з України [7].

За даними Державної служби статистики України у 2018/2019 МР експорт олій соняшникової досягнув 6,1 млн т, що на 9,0 % більше, ніж за попередній маркетинговий рік.

У 2018 році обсяг реалізації олій соняшникової знаходиться на рівні 4,1 млрд дол. США. За цей період Україна експортувала на зовнішні ринки 5,6 млн т олій соняшникової, що на 3,0 % менше порівняно з 2017 роком. Середня ціна експортованої олій у 2018 році становила 736,5 дол. США/т, що на 1,4 % менше порівняно з 2017 р. (747,3 дол. США/т). У 2018 році олій соняшникової було експортовано до 130 країн світу.

За січень – жовтень 2019 р. експортовано 4,9 млн т олії соняшникової, що на 10,8 % більше порівняно з відповідним періодом минулого року (рис.3).

Рис. 3. Обсяги експорту олії соняшникової, млн т [8]

За цей період середня експортна ціна знизилася на 7,5% проти аналогічного періоду 2018 р. – до 692,3 дол. США /т. Виручка від експорту олії соняшникової становила 3,4 млрд дол. США.

Експортна статистика останніх років підтверджує успішність реалізації завдання, яке постало перед експортерами – географія експорту олії соняшникової українського виробництва постійно розширюється (рис.4).

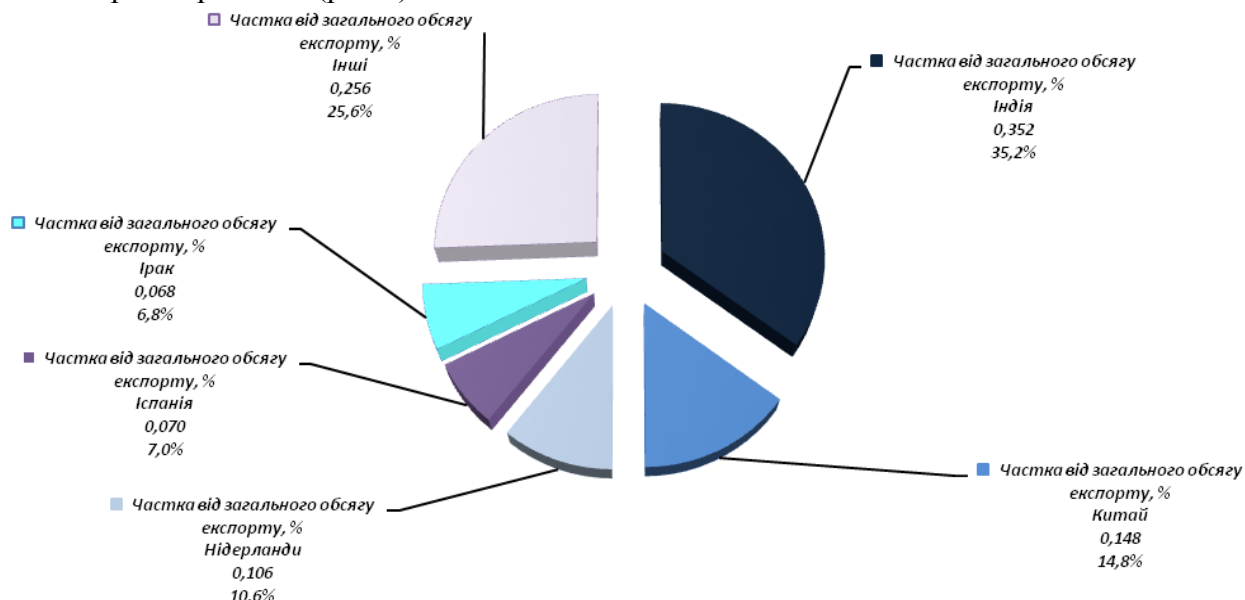

Рис. 4. Географічна структура експорту олії соняшникової у січні – жовтні 2019 року

Основними споживачами української олії на світовому ринку у січні – жовтні 2019 року були: Індія – 35,2 %, або 1721,6 тис. т відвантаженої олії реалізовано за ціною 659,6 дол. США/т; Китай – 14,8 % (726,0 тис. т за ціною 676,3 дол. США/т), Нідерланди – 10,6 % (521,3 тис. т за ціною 687,4 дол. США/т), Іспанія – 7,0 % (340,5 тис. т за ціною 700,9 дол. США/т) та ін.

Обсяги імпорту в Україну у 2018 р становили 642 т, що майже у 4 рази більше, ніж у 2017 р. Імпортували олію переважно з Угорщини.

Із нарощуванням виробництва олії соєвої за останні роки збільшився її експорт. Так, у 2018 р. експортували 214,7 тис.т олії соєвої, що на 29,0 % більше порівняно з 2017 р., із виручкою від експорту цього виду олії 152,5 млн дол. США. Уже в січні – жовтні 2019 р. було експортовано 319,0 тис. т олії соєвої, що у 1,7 раза більше порівняно з відповідним періодом минулого року (рис.5). Середня експортна ціна знизилася на 11,9 %, – до 637,4 дол. США/т, виручка від експорту збільшилася на 52,8 % порівняно до січня – жовтня 2018 р.

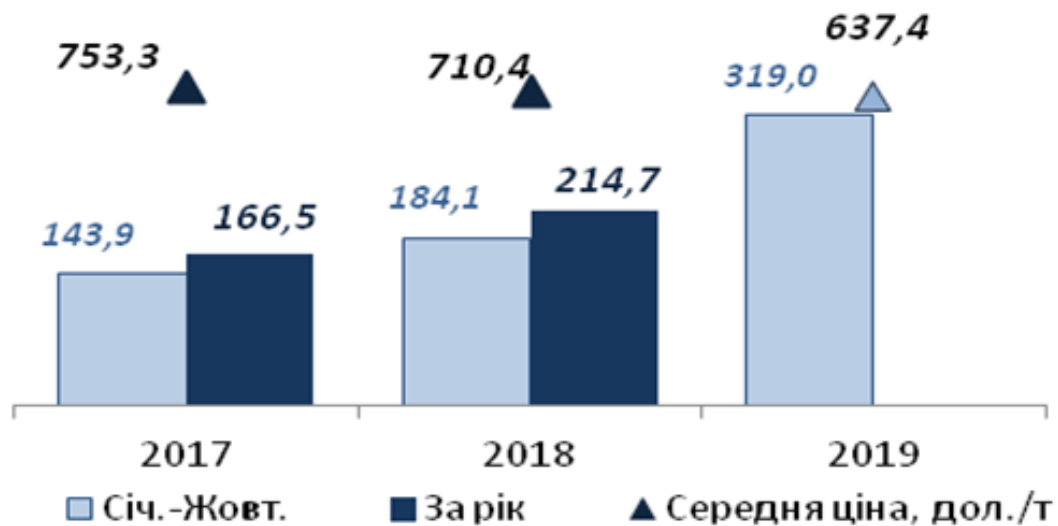

Рис. 5. Обсяги експорту олії соєвої, тис. т [8]

У 2018 р. олія соєва була експортована до 37 країн світу, що на 12 країн більше, ніж у 2017 р. У січні – жовтні 2019 р. основними покупцями олії соєвої були: Польща – 37,0 % (118,1 тис. т за ціною 639,2 дол. США/т), Китай – 28,8 % (92,0 тис. т за ціною 643,6 дол. США/т) та Індія – 12,9 % (41,1 тис. т за ціною 630,7 дол. США/т). Основними споживачами української ріпакової олії є країни ЄС (86%) та Китай (20%).

За даними УкрАгроКонсалт, для України ринком номер один залишаються країни ЄС, при цьому існують перспективи подальшого нарощування обсягів торгівлі. Прикладом може стати ринок соєвого шроту. Потреба ЄС в цьому продукті переробки сої оцінюється на рівні 30 млн т, половину з яких Європа імпортує. Україні потрібно тільки наростити переробку соєвих бобів і, скориставшись нагодою, закріпитися на цьому ринку. Очевидно, що істотно потіснити соєвих гігантів – США, Аргентину та Бразилію не вдасться, проте зайняти свою нішу цілком досяжно [9].

Україна нарощує експорт продуктів переробки рослинних олій, в основному макухи. Українські підприємства в процесі переробки олійних культур щорічно отримують близько 4,7 млн т макухи переважно соняшниковий шрот – 80 %, ріпаковий – 16%), з яких лише 1 млн т споживається на внутрішньому ринку.

У 2018 р. було експортовано 4,5 млн т макухи, що на 8,6 % менше порівняно з 2017 р., але вже у 2019 році спостерігається збільшення обсягів експорту. Так, у січні – жовтні 2019 р. експортовано 3,9 млн т макухи, що на 18,5 % більше порівняно з відповідним періодом минулого року. Макуху експортовано до 55 країн світу. Відкриттям цього року для ринку українських шротів став Китай, який закупив 1 млн т продукції, або 20,7 %, шрот експортувався також у Францію – 9,8 %, Туреччину – 8,8, Польщу – 8,6 %.

Маргаринова продукція та жири спецпризначення експортуються з України до країн СНД (36,4%), країн ЄС (31%), країн Близького Сходу (9,4%) та до інших країн світу.

Нині українська олійно-жирова галузь має сучасні виробничі потужності з переробки насіння олійних культур, які постійно нарощуються. Випереджаючий ріст переробних потужностей зумовлює жорстку конкуренцію між переробними підприємствами як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках олії та олійних культур.

Спільно з аналітичною системою [YouControl](#) інформаційне агентство Agravery робить серію рейтингів експортерів агропродукції. Рейтинги складені на основі даних цієї системи та митної статистики ДФС [10].

Основні Топ-10 підприємств-експортерів олії та олійної продукції з України наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Основні Топ-10 підприємств експортерів олії та олійної продукції з України

№ з/п	Назва підприємства	Характеристика підприємства	Обсяг експорту, млрд грн	Частка експорту, %
1	ТОВ "Кернел-Трейд"	Провідний у світі та найбільший в Україні виробник та експортер соняшникової олії, ключовий постачальник сільськогосподарської продукції з регіону Чорноморського басейну на світові ринки (до 60 країн світу). Основна продукція – соняшникова олія «Стожар», «Чумак Домашня», «Чумак Золота», «Щедрий ДАР»	25-25,5	22,2
2	ДП "Сантрейд"	Дочірня компанія американської агропромислової компанії Bunge, працює на ринку сільськогосподарської продукції і продуктів харчування та займається закупівлею сировини для компанії BungeLtd	9,5-10	8,6
3	ТОВ "АТ Каргілл"	«Каргілл» працює в Україні понад 20 років. Це один із найбільших у країні експортерів зерна, олійних культур і продуктів їх переробки	7-7,5	6,5
4	ТОВ "АДМ Трейдинг Україна"	Дочірнє підприємство міжнародної агропромислової корпорації Archer Daniels Midland Company. Основний напрям діяльності – виробництво соняшникової олії та торгівля зерновими культурами	4-4,5	3,7
5	ТОВ "ДІ Енд Ай Еволюшн"	Компанія входить до складу промислової групи Vioil. Підприємство спеціалізується на оптовій торгівлі соняшниковою і рапсовою олією та шротом. Експортує свою продукцію в країни Євросоюзу	3,5-4	3,3
6	ТОВ "Олсідз Блек Сі"	Один із найбільших виробників і експортерів рослинних олій та шротів в Україні, Входить до групи компанії Allseeds.Надає послуги з перевалки рослинних олій на власному терміналі в порту «Южний»	3-3,5	3,0
7	ТОВ "Дельта Вілмар СНД"	Компанія виробляє олійно-жирову продукцію та інгредієнти для виробників хлібобулочних, кондитерських виробів і молочних продуктів, є одним із найбільших експортерів в Європу. До структури компанії входять два заводи – один з переробки тропічних олій, інший – з переробки олійних культур	3-3,5	2,8
8	ТОВ "Катеринопільський елеватор"	Входить до складу компанії ПАТ «Миронівський хлібопродукт». На підприємстві. введено в експлуатацію екстракційний завод, який повністю забезпечує компанію у соєвому шроті	2,5 - 3	2,6
9	ПАТ "МЗВКК"	ПАТ "МЗВКК" – вертикально інтегрований холдинг, потужний виробник зернових та олійних культур, займається виробництвом олій та жирів	2, 5 - 3	2,3
10	ТОВ "Сателлит"	Спеціалізується на виробництві, продажу й експорті соняшникової олії, паливних гранул з лушпиння соняшнику та соняшникової макухи	2, 5 - 3	2,2

Лідирує підприємство «Кернел-Трейд», частка якого в експорті досягає 22,2 %. Зі значним відривом до трійки лідерів входять компанії «Сантрейд» –8,6 % та «АТ Каргілл» – 6,5 %.

На сьогодні для підприємства олійно-жирової галузі важливим орієнтиром слугує вихід на міжнародні ринки. Це потребує додаткових інвестицій для розширення виробництва,

закупівлі сучасного устаткування і технологій переробки сировини, які б відповідали світовим вимогам. Інвестиційні досягнення дозволять розширити географію експорту та збільшити його обсяги.

Висновки. Олійно-жирова галузь України – одна з провідних у харчовій промисловості, є структурним підкомплексом агропромислового комплексу та достатньо економічно розвинена, сформована, постійно функціонуюча система. Сьогодні повністю забезпечені потреби внутрішнього ринку в олійній продукції з одночасним збільшенням обсягів її експорту.

Україна належить до п'ятірки країн – найбільших світових експортерів олії, що експортується до 130 країн світу. З урахуванням загострення конкуренції на світових ринках стратегія підвищення конкурентоспроможності вітчизняного олійно-жирового комплексу має базуватися на формуванні дієздатних кластерів, до складу яких залучаються підприємства-лідери і технологічно пов'язані з ними спеціалізовані виробництва цієї чи суміжної галузі. Основою забезпечення ефективного розвитку олійно-жирового комплексу є здійснення реструктуризації підприємств, систем управління та поліпшення фінансового стану.

Список літератури

1. Павло Коваль. Олійно-жирова галузь серйозно підставляє плече економіці України. URL: <http://agroconf.org/content/oliyno-zhirova-galuz-seryozno-pidstavlyaie-pleche-ekonomici-ukrayini-pavlo-koval>
2. Олійно-жирова галузь 2020: тенденції, прогнози, перспективи: Матеріали VII Міжнародної конференції «BlackSeaOilTrade-2019». URL: <http://www.growhow.in.ua/oliyno-zhyrova-haluz-2020-tendentsii-prohnozy-perspektyvy/>
3. Олійний світ. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/10878-oliinyi-svit.html>
4. Характеристика олійно-жирового комплексу України. URL: <http://www.geograf.com.ua/library/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/275>
5. Промисловість України у 2011–2015 роках. Збірник. Державна служба статистики України.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
7. Основні показники зовнішньої торгівлі України. Експорт. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini
8. Зовнішньоторговельний обіг продукції АПК. URL: http://www.uapp.kiev.ua/?m=263&CMS_TABLE_PREFIX=site_ua
9. Олійно-жирова галузь 2020: тенденції, прогнози, перспективи. URL: <https://www.growhow.in.ua/oliyno-zhyrova-haluz-2020-tendentsii-prohnozy-perspektyvy/>
10. Топ-25 експортерів олії з України. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/top-25-eksporteriv-olii-z-ukraini>

Тенденции производства и экспорта масличной продукции в Украине

О. Н. Полонская, А. Л. Солошонок

*Украинский научно-исследовательский институт продуктивности
агропромышленного комплекса*

Освещено современное состояние развития масложировой отрасли, проанализированы ее производство, экспортный потенциал и рынки сбыта готовой продукции.

Trends in the production and export of oilseeds in Ukraine

O. Polonskaya, A. Soloshonok

Ukrainian Research Institute of agriculture productivity

The current state of the development of the oil and fat industry is covered, its production, export potential and markets for finished products are analysed.

**АНАЛІЗ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ
ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Д. Г. НОГА

*Запорізький науково-дослідний центр
продуктивності АПК*

*Досліджено стан та ефективність
використання основних виробничих
фондів аграрних підприємств.*

Ключові слова: *технічна озброєність, ефективність, модернізація, експлуатація, знос, переоцінка, амортизаційні відрахування, матеріально-технічна база, матеріально-речовий зміст, виробничі потужності.*

Постановка проблеми. Вивчення стану та ефективності використання основних виробничих фондів аграрних підприємств залишається достатньо актуальним питанням, яке заслуговує на увагу, оскільки від рівня забезпеченості виробництва знаряддями і предметами праці, їх структури та ефективності використання значною мірою залежать кінцеві результати діяльності суб'єктів господарювання в сільському господарстві [4].

Головною задачею проведеного дослідження стало поліпшення рівня технологічних процесів виробництва та якості продукції, що залежать від стану, руху та ефективності використання основних фондів. Кожна організація чи підприємство повинні забезпечити себе необхідними виробничими фондами, які, відповідно до рівня розвитку підприємства, поповнюються та відновлюються.

Матеріальний зміст основних фондів слугує головною характеристикою, яка визначає їх роль у здійсненні виробничих процесів. Вони визначають характер матеріально-технічної бази виробничої сфери на різних етапах її розвитку, збільшення та удосконалення технічного обладнання і продуктивності праці виробничого персоналу. Елементи основних фондів створюють матеріальні умови для використання технологічних процесів, збереження і транспортування сировини та готової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні й теоретичні аспекти економічної сутності основних виробничих фондів та особливості їх ефективного використання висвітлені у наукових працях багатьох вітчизняних вчених і фахівців, таких як: Т. В. Савицька, С. Ф. Покропивний, С. З. Мошенський, В. Г. Андрійчук, А. В. Череп, Г. І. Кіндрацька, Т. Д. Костенко, О. В. Олійник, Т. О. Прима, Т. А. Городня та ін. Проте нині основні положення оцінки стану та ефективності використання основних засобів залишаються дискусійними.

Мета дослідження – провести комплексне дослідження стану та ефективності використання основних виробничих фондів аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. До основних виробничих фондів відносяться ті засоби праці, які, знаходячись у сфері матеріального виробництва, безпосередньо беруть участь у виробництві матеріальних благ, створюють умови для виробничого процесу, слугують для збереження та переміщення предметів праці. Основні фонди є фундаментом розвитку та удосконалення виробництва. Стан і ефективність використання основних фондів значною мірою впливають на виконання виробничої програми підприємства та можливість отримання прибутку. Діяльність кожного підприємства залежить від його забезпеченості основними фондами та ефективності їх використання [6].

Кожне підприємство має капітал, який складається з основних та оборотних засобів. В економічній літературі зустрічається декілька понять основних фондів. Відповідно до П(с)БО №7 «Основні фонди», основні фонди – це засоби праці, які беруть участь у виробництві тривалий час (понад 365 днів), не змінюючи при цьому своєї речової форми, та

переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції по частинах, у міру їх зносу (шляхом амортизаційних відрахувань) [1] .

До основних фондів належать матеріальні активи, які на підприємстві беруть участь у виробничому процесі або використовуються для здійснення адміністративних та соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання яких становить більше одного року. Об'єкт основних фондів визначається активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди від його використання і вартість його може бути достовірно виявлена. Як зазначалося вище, економічна суть і матеріально-речовий зміст основних фондів слугує головною характеристикою відносно визначення їх значення у здійсненні виробничих процесів, функціонування та розвитку будь-якого виробництва. Вся сукупність наявних виробничих фондів становить 60% національного багатства країни. Основні фонди визначають характер матеріально-технічної бази виробничої сфери на різних етапах її розвитку. Ріст й удосконалення предметів праці забезпечують неперервне підвищення технічної озброєності і продуктивності праці виробничого персоналу. Предмети праці, що являють собою найбільш активну частину основних фондів, слугують матеріальною основою виробничої потужності підприємства.

Необхідною умовою правильного обліку та планування відтворення основних фондів підприємства є їх класифікація. Найбільше економічне значення має видова класифікація, згідно з якою всі основні фонди за ознакою схожості їх функціонального призначення і натурально-речового складу поділяються на окремі види (рис.).

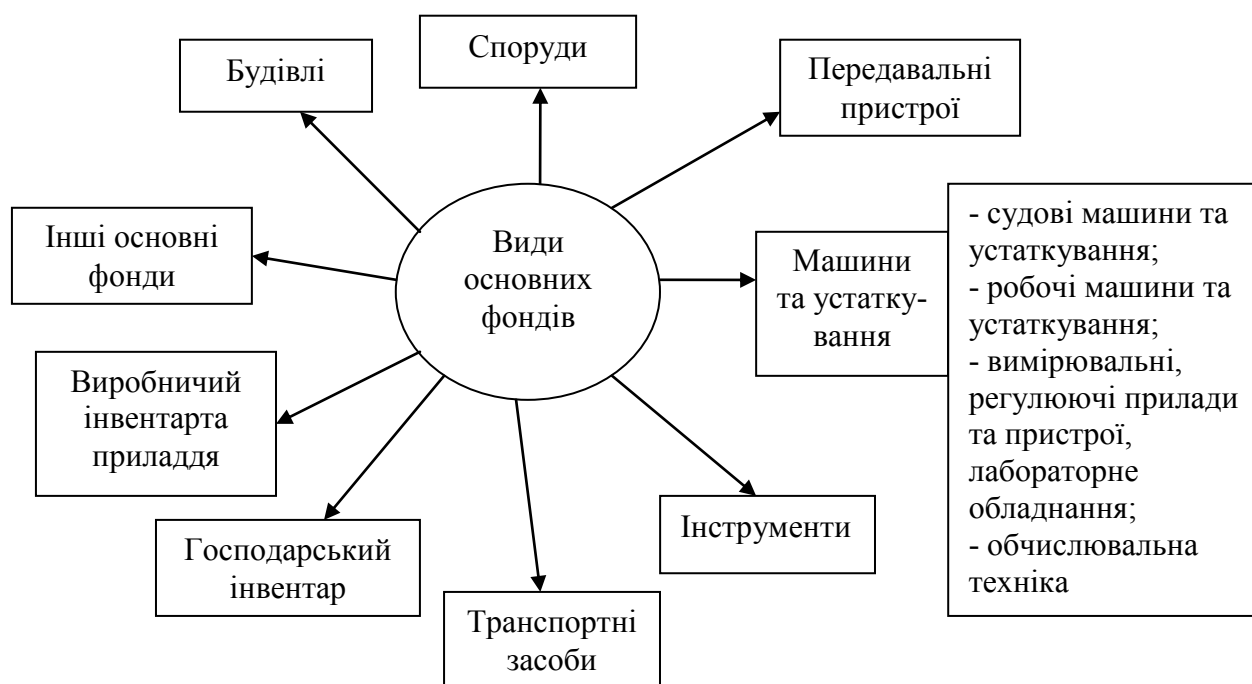

Рис. Видова класифікація основних фондів

Залежно від функцій, що виконують засоби праці у виробничому процесі, вони класифікуються за виробничим призначенням і поділяються на групи:

1. Будівлі –корпуси цехів, адміністративно-господарські побудови, склади, кладові тощо.
2. Споруди – інженерно-технічні об'єкти (нафтові і газові свердловини, насосні станції, тунелі, очисні споруди, мости, стволи шахт, водонапірні башти та ін.).

3. Передавальні пристрої – засоби, за допомогою яких передаються всі види енергії (електричної, механічної, теплової) від машин-двигунів до робочих машин: електромережі, паро-, водо-, газо-, нафтопроводи.

4. Машини і обладнання – силові машини і обладнання, які включають всі види енергетичних агрегатів та двигунів; робочі машини і обладнання, які впливають на предмет в процесі створення продукції; вимірювальні та регулюючі прилади та пристрої, лабораторне обладнання, призначені для вимірювань, регулювання виробничих процесів, проведення випробувань; обчислювальна техніка: електронно-обчислювальні, управляючі аналогові машини, а також машини та пристрої, які застосовуються для управління виробництвом і технологічними процесами; інші машини та обладнання, які не відносяться до перерахованих підгруп.

5. Транспортні засоби – враховуються засоби внутрішньоцехового, міжцехового, міжзаводського транспорту: тепловози, автомобілі, вагони, тягачі, автонавантажувачі тощо.

6. Інструмент – механізовані та ручні інструменти всіх видів, вимірювальні, ріжучі, а також різного роду пристосування (патрони, кондуктори та ін.).

7. Виробничий інвентар – для зберігання матеріалів, інструментів та для полегшення роботи (інвентарна тара, контейнери, загорожі машин, стелажі, робочі столи).

8. Господарський інвентар – предмети канцелярського і господарського призначення (канцтовари, меблі, предмети протипожежного призначення, засоби забезпечення санітарного стану тощо).

9. Робоча та продуктивна худоба.

10. Багаторічні насадження.

11. Капітальні витрати на покращення земель (без споруд).

12. Інші основні фонди.

У наведеній класифікації одні з елементів основних фондів (машини та обладнання) беруть безпосередню участь у виробничому процесі і тому вони відносяться до активної частини основних фондів; інші (виробничі будинки та споруди) забезпечують нормальне функціонування виробничого процесу і є пасивною частиною основних фондів. [2]

За використанням основні фонди діляться на діючі (всі основні фонди, які використовуються у господарстві), бездіючі (ті, що не використовуються на даний момент часу у зв'язку з тимчасовою консервацією підприємства або окремих його цехів), запасні (різне обладнання, яке перебуває в резерві та призначене для заміни об'єктів основних фондів).

За ознакою належності у звіті основних фондів їх розподіляють на власні та орендовані. Власні фонди можуть складатися з Уставного капіталу, допоміжного фінансування та з відповідних джерел на розширення роботи підприємства, власних прибутків, засобів амортизаційного фонду, спеціальних фондів. Орендовані основні фонди позначаються в балансі людини, яка дає їх в оренду, тим самим вилучається можливість подвійного звіту одних і тих самих фондів.

Співвідношення різних груп основних фондів в загальній їх вартості складають видову структуру основних фондів, яка залежить від техніко-економічних особливостей областей промисловості. Облік основних фондів здійснюється в натуральній та вартісній формах.

Натуральні показники (площа, об'єм, потужність, продуктивність обладнання, кількість одиниць обладнання тощо) використовуються при визначенні виробничої потужності, розробці балансів обладнання, для удосконалення складу основних фондів і т.д.

Вартісна форма обліку необхідна для визначення розмірів амортизації, калькулювання собівартості продукції.

Залежно від моменту проведення оцінки, вартість основних фондів визначається як:

1. Первісна вартість – це фактична вартість основних фондів на момент їх придбання і взяття на баланс.

2. Відносна вартість – це вартість відтворення основних фондів у сучасних умовах виробництва. Вона враховує ті самі витрати, що й первісна вартість, але за сучасними цінами

і включає результати переоцінки основних фондів (індексацію первісної вартості), що проводиться за рішенням уряду.

У національному стандарті бухгалтерського обліку в Україні виділений ще один вид оцінки основних фондів – справедлива вартість. Це первісна вартість основних фондів, одержаних в обмін. Вона дорівнює сумі, за якою цей об'єкт може бути обміняний в разі здійснення угоди між зацікавленими і компетентними незалежними сторонами.

Справедливою вартістю в більшості випадків вважається ринкова вартість основних фондів, яка визначається професійними оцінювачами-експертами. В разі неможливості такої оцінки основні фонди переоцінюються за відносною вартістю з урахуванням зношення. Справедливу вартість ще називають реальною вартістю основних фондів.

Залежно від стану основних фондів вони оцінюються за:

1. Повною вартістю (первісною або відносною балансовою вартістю).
2. Залишковою вартістю, яка визначається як різниця між вартістю, за якою об'єкт основних фондів був взятий на баланс підприємства, повною вартістю та сумою зношення.

Залишкова вартість основних фондів на час їх вибуття з експлуатації, спричиненого зношенням, називається ліквідаційною вартістю. За цією вартістю підприємства можуть реалізувати основні фонди, списати, передати на баланс іншому підприємству. [3]

Важливе значення має аналіз руху та технічного стану основних фондів на підприємстві, що проводиться на підставі таких показників, як:

1. Коефіцієнт зносу. Розраховується по кожному виду основних фондів. Характеризує частину вартості основних фондів, списану на витрати в майбутніх періодах, у початковій вартості. Розраховується за формулою:

$$K_{\text{зн}} = \frac{\text{Накопичений..знос}}{\text{Первісна ..вартість ..основних ..фондів}} \quad (1)$$

2. Коефіцієнт придатності. Розраховується по кожному виду основних фондів. Показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації в процесі господарської діяльності та вказує на зношення основних засобів підприємства.

$$K_{\text{прид}} = \frac{\text{Залишкова ..вартість}}{\text{Первісна..вартість..основних..фондів}} \quad (2)$$

3. Коефіцієнт оновлення. Характеризує інтенсивність оновлення основних фондів підприємства, показує частину вартості основних засобів, які має підприємство на кінець періоду. Розраховується за формулою:

$$K_{\text{онов}} = \frac{\text{Вартість ..введених..основних ..засобів}}{\text{Вартість ..основних ..засобів ..на..кінець..періоду}} \quad (3)$$

4. Коефіцієнт вибуття. Показує інтенсивність вибуття основних засобів, тобто ступінь вибуття тих основних засобів, які або морально застаріли, або зношені й непридатні для подальшого використання. Цей показник розраховується за формулою:

$$K_{\text{виб}} = \frac{\text{Вартість ..вибулих..основних ..засобів}}{\text{Вартість ..основних ..засобів ..на..кінець..періоду}} \quad (4)$$

Позитивною в діяльності підприємства є ситуація, коли вартість введених у дію основних засобів перевищує вартість вибулих основних засобів. Для цього розраховується коефіцієнт приросту основних засобів. [5].

5. Коефіцієнт приросту. Розраховується за формулою:

$$K_{\text{прир}} = \frac{\text{Вартість..введених..основних..засобів} - \text{вартість..виведених..основних..засобів}}{\text{Вартість..основних..фондів..на..кінець..періоду}} \quad (5)$$

Аналіз руху та стану основних виробничих фондів розглянемо на прикладі двох сільськогосподарських підприємств – ПрАТ «Дружба» та ПрАТ «Петромихайлівське» Вільнянського району Запорізької області.

Основний вид економічної діяльності ПрАТ «Дружба» – це вирощування зернових (крім рису), бобових та технічних культур, овочів, баштану, коренеплодів і бульбоплодів, а також розведення свиней. Загальна площа сільськогосподарських угідь даного підприємства становить 1457га. Середня кількість працівників у 2017 році знаходилася на рівні 33 особи.

Основний напрям діяльності ПрАТ «Петромихайлівське» – вирощування зернових (крім рису), бобових та технічних культур, зерняткових та кісточкових фруктів, а також розведення свиней. Загальна площа сільськогосподарських угідь становить 3781,8 га. Середня кількість працівників у 2017 році – 128 осіб.

Оцінка стану та руху основних фондів досліджених підприємств за 2016-2017 роки наведена в таблиці 1. Згідно з аналізом стану та руху основних фондів у цій таблиці можна зробити висновок, що у 2017 році в ПрАТ «Дружба» коефіцієнт зносу збільшився на 0,05, а коефіцієнт придатності, навпаки, зменшився на 0,05. Таким чином, зменшення коефіцієнта придатності пов'язане з підвищенням коефіцієнта зносу, що вважається негативним явищем, оскільки характеризує високі темпи зносу основних фондів. Також зазначена ситуація зумовлена низькими темпами оновлення основних засобів (коефіцієнт оновлення знизився на 0,61).

Таблиця 1

Оцінка стану та руху основних фондів

Коефіцієнт	ПрАТ «Дружба»			ПрАТ «Петромихайлівське»		
	2016 рік	2017 рік	абс. відх.(+, -)	2016 рік	2017 рік	абс. відх.(+, -)
Коефіцієнт зносу	0,90	0,95	+0,05	0,71	0,55	- 0,16
Коефіцієнт придатності	0,10	0,05	-0,05	0,29	0,45	+0,16
Коефіцієнт оновлення	0,76	0,15	-0,61	0,20	0,25	+0,05
Коефіцієнт вибуття	0,22	0,05	-0,17	0,01	0,01	0,00
Коефіцієнт приросту	0,54	0,10	-0,44	0,18	0,24	+0,06

Це свідчить про те, що досліджене господарство не інтенсивно замінює старі основні засоби на нові і, як наслідок, подібна ситуація може привезти до зменшення обсягів виробництва та погіршення якості продукції. Також не менш важливим фактором, який вплинув на збільшення коефіцієнта зносу, є невиконання завдання з введення в експлуатацію основних засобів та їх модернізацію. У 2017 році коефіцієнт приросту основних фондів зменшився на 0,44, а коефіцієнт вибуття – на 0,17 проти 2016 року.

Отже, можна зробити висновок, що в 2017 році у ПрАТ «Дружба» спостерігається погіршення стану основних фондів та зменшення їх руху. Підтвердженням погіршення цих показників стало збільшення коефіцієнта зносу і зменшення коефіцієнтів придатності, оновлення та приросту. Таким чином, для налагодження ситуації при плануванні

виробництва треба враховувати, що обсяг випуску продукції підприємств безпосередньо пов'язаний з величиною виробничої потужності, яка характеризується максимально можливим (річним, добовим) випуском продукції певного асортименту в незмінних умовах. Виробнича потужність змінюється за умови введення в дію нових основних засобів, поліпшення стану діючих або ліквідації старого і непотрібного устаткування.

УПАТ «Петромихайлівське» в 2017 році ситуація склалася навпаки: коефіцієнт зносу зменшився на 0,16, а коефіцієнти придатності, оновлення та приросту збільшилися відповідно на 0,16, 0,08 та 0,06. Це свідчить, що господарство має задовільний – не зношений стан власних основних фондів. Також уПАТ «Петромихайлівське» наявні позитивні тенденції щодо оновлення та приросту основних засобів, що дасть змогу господарству виробляти більше продукції та поліпшувати її якість і, завдяки чому, бути більш конкурентоспроможним.

Поліпшення використання основних фондів є одним із важливих напрямів підвищення ефективності виробництва. Цей процес повинен супроводжуватися належною оцінкою. Для характеру використання основних фондів застосовують систему показників, які можна поділити на дві підсистеми:

- загальні (узагальнюючі);
- часткові (окремі, індивідуальні).

Для характеру використання основних фондів на підприємстві варто використовувати узагальнюючі показники. Вони мають забезпечити отримання достатньої кількості інформації, на основі якої можна зробити висновки щодо ефективності використання усієї сукупності основних фондів підприємства та виявити наявні резерви його поліпшення. Ці показники виражають кінцевий результат використання основних фондів. Так, одним з основних найбільш поширених у практичній діяльності є фондоддача [7]. Вона розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{фод}} = \frac{ВП}{\overline{ОФ}}; \quad (6)$$

де $\Phi_{\text{фод}}$ – фондоддача, ВП – валова продукція, $\overline{ОФ}$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів, грн.

Середньорічну вартість основних виробничих фондів визначають за формулою:

$$\overline{ОФ} = ОФ_{\text{н}} + ОФ_{\text{вв}} * \frac{T_{\text{вв}}}{12} - ОФ_{\text{виб}} * \frac{T_{\text{виб}}}{12}, \quad (7)$$

або

$$\overline{ОФ} = \frac{ОФ_{\text{н}} + ОФ_{\text{к}}}{2}, \quad (8)$$

де $ОФ_{\text{н}}$ – основні фонди на початок року; $ОФ_{\text{вв}}$ – вартість основних фондів, введених протягом року; $T_{\text{вв}}$ – кількість місяців до кінця року, протягом яких функціонували введені основні фонди; $ОФ_{\text{виб}}$ – вартість основних фондів, які вибули; $T_{\text{виб}}$ – кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних фондів; $ОФ_{\text{к}}$ – основні фонди на кінець періоду.

Показник фондоддачі показує, скільки гривень продукції одержує підприємство з 1 грн функціонуючих основних фондів, тобто ефективність вкладених коштів в основні фонди.

Зворотним показником фондоддачі є показник фондомісткості. Він дає уяву про необхідну величину основних фондів, потрібних для виробництва певного виду продукції та розраховується за наступною формулою:

$$\Phi_{\text{міст}} = \frac{\overline{ОФ}}{ВП} \quad (9)$$

Фондомісткість показує вартість основних фондів, що припадає на одну гривню продукції, яка виробляється підприємством, і характеризує забезпеченість підприємства основними фондами. За нормального функціонування підприємства фондovіддача повинна підвищуватися, а фондомісткість знижуватися.

Показником, що характеризує озброєність одного працівника основними фондами, є показник фондоозброєності. Він визначається:

$$\Phi_{\text{озбр}} = \frac{\overline{OF}}{Ч_{\text{пер}}}, \quad (10)$$

де $\Phi_{\text{озбр}}$ – фондоозброєність, грн/особа; $Ч_{\text{пер}}$ – середньосписочна чисельність промислово-виробничого персоналу.

Ефективність використання основних фондів характеризує також показник рентабельності основних фондів, що визначається за формулою:

$$P_{\text{of}} = \frac{ЧП}{\overline{OF}} * 100\%, \quad (11)$$

де P_{of} – рентабельність основних фондів; $ЧП$ – чистий прибуток підприємства.

Розрахунок показників ефективності використання основних виробничих фондів досліджених підприємств за 2016-2017 рр. наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка ефективності використання основних фондів

Коефіцієнт	ПрАТ «Дружба»			ПрАТ «Петромихайлівське»		
	2016 рік	2017 рік	абс. відх.(+, -)	2016 рік	2017 рік	абс. відх.(+, -)
Фондовіддача	0,81	0,51	-0,30	5,56	5,73	+0,17
Фондомісткість	1,24	1,98	+0,74	0,18	0,17	-0,01
Фондоозброєність, тис. грн	465,86	303,31	-162,55	71,39	143,90	+72,51
Рентабельність основних фондів, %	12,83	3,27	-9,56	121,02	196,19	+75,17

Згідно з цими даними можна зробити висновок, що у 2016 році фондovіддача в ПрАТ «Дружба» становила 0,81, тоді як в 2017 році вона зменшилася на 0,30 – до 0,51. Оскільки фондovіддача підвищується в умовах зростання вартості продукції та вартості основних виробничих фондів, то зниження згаданого показника вказує на те, що у господарства зростає необхідність забезпечення новими засобами виробництва, що у свою чергу, призведе до збільшення обсягів виробництва продукції. Фондомісткість у 2017 році підвищилася на 0,74 – до 1,98. Зростання фондомісткості є негативною тенденцією в діяльності будь-якого підприємства і свідчить про неефективність використання основних засобів.

Значною мірою на показники фондомісткості та фондovіддачі впливає показник фондоозброєності, який у 2017 році становив 303,31 тис. грн на одну людину. Звідси у господарстві на кожного працівника припадає основних засобів на суму 303,31 тис. грн, що менше на 162,55 тис. грн порівняно з 2016 роком. Показник фондоозброєності застосовується для більш детальної характеристики ступеня забезпечення праці робітників і чим більше його значення, тим більший об'єм виробництва, і тим більша вартість основних фондів. З цього можна зробити висновок, що працівники ПрАТ «Дружба» були забезпечені основними засобами краще у 2016-му, ніж у 2017 році.

Рентабельність основних фондів у 2017 році, порівняно з 2016 роком, знизилася на 9,56%. Це означає, що потрібно ефективніше використовувати основні фонди та своєчасно замінювати застаріле обладнання на нове задля нарощування об'єму виготовленої продукції.

Стосовно аналізу ефективності використання основних фондів ПрАТ «Петромихайлівське» (див. табл. 2), то в 2017 році показник фондівдачі збільшився на 0,17, а фондомісткість знизилася на 0,01. Фондоозброєність збільшилася на 72,51 тис. грн. – до 143,90 тис. грн основних фондів на одного працівника. Показник рентабельності основних засобів також збільшився на 75,17% – до рівня 196,19%. Таким чином, ПрАТ «Петромихайлівське» використовує нову, не зношену техніку та обладнання, яке сприяє виготовленню продукції в достатній кількості та високої якості, що дозволить збільшувати вартість цієї продукції на ринках продажу.

Висновки. Підвищення ефективності використання основних фондів в наш час має важливе значення. Саме тому кожному аграрному підприємству потрібно не тільки намагатися модернізувати, а й максимально ефективно використовувати власні основні фонди. Адже кращих результатів досягають ті підприємства, які своєчасно технічно переозброюють виробництво, впроваджують нову, більш продуктивну та економічну техніку. А для поліпшення використання основних виробничих фондів і підвищення ефективності виробництва застосовують нові технології вирощування сільськогосподарських культур, утримання худоби і переробки сільськогосподарської сировини, поглиблюють спеціалізацію і комбінують виробництва, впроваджують прогресивні форми організації й оплати праці, підвищують кваліфікацію кадрів та їх відповідальність за раціональне використання закріпленої за ними техніки[4].

Таким чином, формування ринкових відносин передбачає конкурентну боротьбу між різними підприємствами, які є товаровиробниками, але перемогти в існуючій конкуренції можуть тільки ті з них, хто ефективно використовує всі види своїх ресурсів.

Список літератури

1. Положення стандарту бухгалтерського обліку 7 «Основні фонди».
2. *Покропивний С.Ф.* Економіка підприємства. Київ : КНЕУ, 2003.
3. Положення стандарту бухгалтерського обліку 2 «Баланс».
4. *Андрійчук В.Г.* Економіка аграрних підприємств. Підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2002. 624 с.
5. *Мошенський С.З., Олійник О.В.* Економічний аналіз. Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів /за ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф.Бутинця. 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута». 2007. 704с.
6. *Примак Т.О.* Економіка підприємства. Навч. посібник. 4-те вид, стер., Київ : Вікар, 2006. 219с. (Вища освіта ХХІ століття).
7. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства. Навчальний посібник / Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С. та ін. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 400 с.

Анализ состояния и эффективности использования основных производственных фондов аграрных предприятий

Д. Г. Нога

Запорожский научно-исследовательский центр производительности АПК

Исследовано состояние и эффективность использования основных производственных фондов аграрных предприятий

Analysis of the state and efficiency of the use capital production assets of agricultural enterprises

D. Noha

Zaporizhia research center of the productivity of agroindustrial complex

Examined the state and efficiency of the use capital production assets of agricultural enterprises

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В РОСЛИННИЦТВІ НА ОСНОВІ ПАСПОРТИЗАЦІЇ УМОВ ПІДПРИЄМСТВА

А. Ф. САЧУК

У. В. ГОРІНА

*Лісостеповий зональний науково-дослідний центр
продуктивності агропромислового комплексу*

*Викладено сутність наукового підходу до оцінки
ефективності використання вітчизняної й зарубіжної
техніки з урахуванням групи поля та класу ґрунтів.*

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки вимагає від сільськогосподарських виробників наукового підходу до виробництва продукції рослинництва. На її конкурентоспроможність вирішальний вплив виявляють витрати на механізовані польові роботи.

Мета дослідження – провести оцінку ефективності використання вітчизняної та зарубіжної техніки з урахуванням нормоутворюючих чинників у конкретних польових умовах.

Виклад основного матеріалу. Актуальним завданням сільського господарства постало гарантоване забезпечення нашої країни продовольством за умови збереження і підвищення родючості ґрунтів, зменшення енергоспоживання, охорони навколишнього середовища. В умовах ринкових відносин, що розвиваються, посилюється конкурентна боротьба між окремими виробниками сільськогосподарської техніки, яка використовується в рослинництві. Це зумовлює актуальність проблеми оцінки техніко-експлуатаційних показників сільськогосподарських машин, що суттєво впливає на конкурентоспроможність продукції рослинництва, виробленої сільськогосподарськими підприємствами України. Варто зазначити, що на сьогодні відомо значну кількість визначень поняття ефективної експлуатації сільськогосподарської техніки, які можуть розглядатися на двох рівнях: маркетингового та споживача. В рамках маркетингового підходу технічні характеристики, що надаються в прайс-каталогах, розглядаються як ступінь привабливості товару для споживання, які визначають можливість задовольнити цілий комплекс їх вимог. Разом із тим, на багатьох підприємствах відсутня методика, що дозволяє оцінювати технічну здатність машини диференційовано до конкретних умов кожного регіону, підприємства та поля.

Для маркетингового забезпечення своєї продукції, заводи-виробники сільськогосподарської техніки використовують методику оцінки конкурентоспроможності машин на основі поширеного в теорії конкуренції диференційованого підходу до оцінки рівня конкурентоспроможності продукції. В основу цього підходу закладена ідея зіставлення окремих однойменних властивостей, порівнюваних виробів аналогічного призначення між собою у вигляді відносних одиничних показників конкурентоспроможності, а потім визначення комплексного показника її величини.

Залежно від впливу на збільшення або зменшення рівня конкурентоспроможності виробу для оцінки одиничних показників $\hat{I}_{ii}$ застосовується формула, яку використовує у своїй праці вчений В.М. Глух [1]:

$$\hat{I}_{ii} = \frac{P_{\eta}}{P_{\eta_0}} \text{ або } \hat{I}_{i\beta} = \frac{D_{\eta_0}}{D_{\eta}}, \quad (1)$$

де P_{io} та $P_{i\bar{o}}$ – величини показників відповідно оцінюваного зразка машини і зразка, прийнятого як база порівняння (базового).

У найпростішому випадку комплексний показник потенційної конкурентоспроможності K_c може бути розрахований за формулою:

$$K_c = \sum_{i=1}^n O_{ni} \cdot a_i \quad (2)$$

де a_i – ваговий коефіцієнт i -го відносного показника O_{ni} .

n – кількість відносних показників, прийнятих у розрахунок.

При цьому повинна дотримуватися умова:

$$\sum_{i=1}^n a_i = 1 \quad (3)$$

Як такі відносні показники завод-виробник сільськогосподарських машин пропонує наступні техніко-експлуатаційні характеристики:

- *якість виконання технологічного процесу;*
- *універсальність машини;*
- *гарантійний термін використання машини;*
- *витрати на 1 га.*

Варто зазначити, що в існуючих статтях витрат на 1 га, крім сталих величин (витрати на ремонт, технічне обслуговування й амортизаційні відрахування), мають місце і змінні (витрати живої праці та витрати на пальне). Вагомий вплив на величину останніх виявляють як група поля, так і клас ґрунтів.

При порівнянні зразків сільськогосподарських машин споживачі не мають змоги порівняти технічні характеристики зарубіжних і вітчизняних виробників за вищевказаними змінними показниками: витрати живої праці та пального відповідно до конкретних природно-виробничих умов (група поля та клас ґрунтів). У міру надходження нової сільськогосподарської техніки для механізованих польових робіт у рослинництві НДІ «Укراгропромпродуктивність» у всіх регіонах України проводить наукові дослідження з метою розробки нормативів витрат живої праці та пального відповідно до конкретних умов.

При розрахунку продуктивності та витрати пального для механізованих польових агрегатів використовуються встановлені на основі наукових досліджень постійно діючі нормоутворюючі чинники. Ними є природні умови: вимоги агротехніки та якості виконуваних робіт: тягові та енергетичні ресурси; питома енергоємність робіт (питомий опір машин-знарядь) і витрати часу за елементами. В Україні нормоутворюючі чинники, залежно від їх впливу на виробіток тракторних агрегатів, зведено в 14 груп за умови виконання механізованих робіт, з яких вісім груп охоплюють рівнинні райони, а решта – малі фермерські господарства, гірські та передгірні райони Карпат і Криму, що, за даними паспортизації полів, лук, культурних пасовищ і багаторічних насаджень, віднесено до IX–XIV груп полів. Відповідно до даних паспортизації земельних угідь, у кожному середньому за розмірами господарстві використовують не менше двох і не більше чотирьох груп полів, за винятком малих підприємств. На підставі фактичних умов розробляють норми продуктивності та норми витрат пально-мастильних матеріалів. Згідно з чинними методичними рекомендаціями, прийнято групи полів, які відповідають певним довжинам гонів [2, 3].

Комплексний показник техніко-економічної характеристики машини може бути доповнений нормативами продуктивності агрегату і витрат пального на механізованих

польових роботах, які викладені у збірниках, розроблених фахівцями НДІ «Укргропродуктивність».

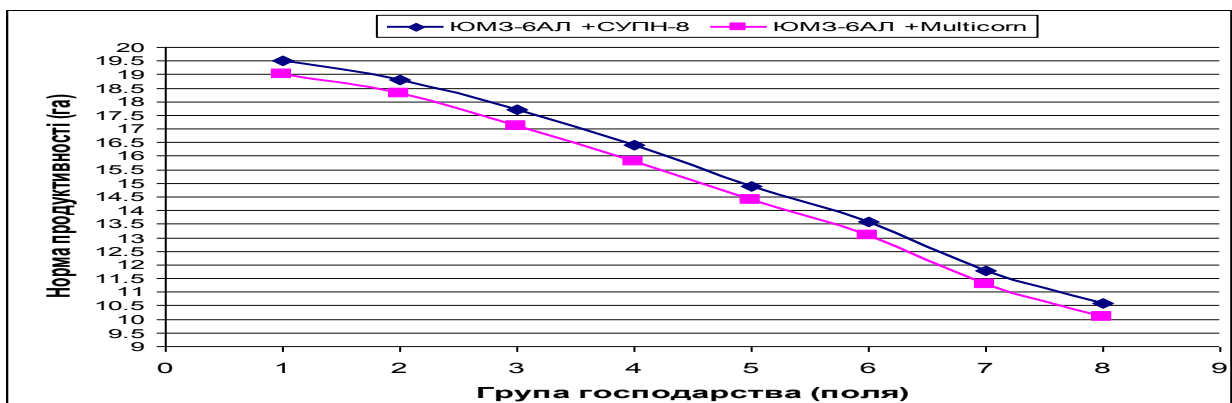
Далі наведено приклад використання наукових досліджень витрат живої праці та пального в контексті збірника «Типові норми продуктивності і витрат палива на сівбі, садінні та догляді за посівами» [4], при експлуатації сівалки вітчизняного виробництва СУПН-8 та зарубіжного – Multicorn (Німеччина) із трактором ЮМЗ-6АЛ:

Інформація для аналізу результатів ефективності експлуатації вітчизняної сівалки СУПН-8, та її аналогічної, за основними технічними характеристиками зарубіжного виробництва Multicorn наведена у табл. та на рис. 1 і 2.

Таблиця

**Змінні норми продуктивності (га) та витрати пального (л/га)
на сівбі кукурудзи без внесення мінеральних добрив.
Норма висіву насіння 15 кг/га**

Склад агрегату	Кількість сівалок	Ширина захвату сівалки, м	Група господарства (поля)															
			I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII	
			Норма продуктивності	Витрати пального	Норма продуктивності	Витрати пального	Норма продуктивності	Витрати пального	Норма продуктивності	Витрати пального	Норма продуктивності	Витрати пального	Норма продуктивності	Витрати пального	Норма продуктивності	Витрати пального	Норма продуктивності	Витрати пального
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
ЮМЗ-6АЛ+СУПН-8	1	5,6	19,5	3,1	18,8	3,2	17,7	3,3	16,4	3,5	14,9	3,8	13,6	4,0	11,8	4,5	10,6	4,8
ЮМЗ-6АЛ+Multicorn	1	5,6	19,0	3,6	18,3	3,7	17,1	3,8	15,8	4,0	14,4	4,3	13,1	4,6	11,3	5,2	10,1	5,5

Ри

с. 1 Залежність норми продуктивності від групи господарства (поля)

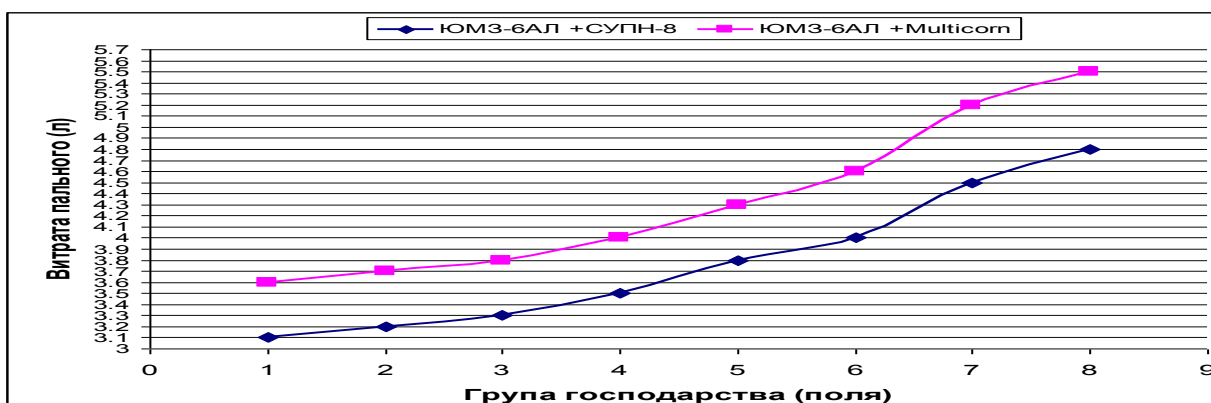

Рис. 2 Залежність витрати пального від групи господарства (поля)

Аналізуючи табличні дані і графіки, стає зрозуміло, що змінні норми продуктивності на сівбі кукурудзи без внесення мінеральних добрив на II групі поля (середня по Вінницькій області) за норми висіву насіння 15 кг/га сівалкою СУПН-8 вищі на 2,7%, ніж сівалкою Multicorn. При цьому витрати пального, навпаки, нижчі на 13,5%. Використовуючи сівалку СУПН-8, на посіві 100 га кукурудзи, підприємства матимуть економію пального 50 л (960 грн), живої праці 0,14 люд.-днів. та 187,8 грн порівняно з сівалкою Multicorn. Усього економічний ефект становить 1147,8 грн на 100 га посіву

Висновки. Використання результатів наукових досліджень фахівців науково-дослідного інституту «Укراгропромпродуктивність» дає можливість виявити показники, які дозволяють реально оцінити дію і більш досконало визначити комплексну конкурентоспроможність вітчизняної або зарубіжної техніки.

Для об'єктивності розрахунків необхідно періодично проводити дослідження при експлуатації агрегатів на різних групах полів з різними природновиробничими умовами.

Список літератури

1. Глух В.М. Определение конкурентоспособности сеялок для пропашных культур. АгроИнформ . 2005. № 8.
2. Вітвіцький В.В., Лобастов І.В. Нормування праці та витрат палива на механізованих польових роботах. Київ : ТОВ «Комплекс Віта», 1998. 195 с.
3. Вітвіцький В.В., Лобастов І.В. Паспортизація сільськогосподарських угідь. Київ : Центр «Агропромпраця», 1999. 40с.
4. Типові норми продуктивності і витрат палива на сівбі, садінні та догляді за посівами / Вітвіцький В.В., Демчак І.М., Пивовар В.С. та ін. Київ : НДІ «Украгропромпродуктивність», 2005. 544 с.

Оценка эффективности использования сельскохозяйственной техники в растениеводстве на основе паспортизации условий предприятия

А. Ф. Сачук, У. В. Горина

Лесостепной зональный научно-исследовательский центр продуктивности агропромышленного комплекса

Изложена сущность научного подхода к оценке эффективности использования отечественной и зарубежной техники с учетом группы поля и класса почв.

Estimation of the use of agricultural technique in plant-grower with consideration concrete terms of enterprise

A. F. Sachyc, U. V. Gorina

Forest-steppe zonal research center of productivity of agroindustrial complex

Essence of scientific approach is laid out to estimation of efficiency of the use of domestic and foreign technique taking into account the group of the field and class of soils

**ОПТИМІЗАЦІЯ СХЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НОРМ ВИТРАТ
ПАЛИВА НА РОБОТУ БУДІВЕЛЬНИХ МАШИН І МЕХАНІЗМІВ ЗА НОВИМИ
БУДІВЕЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ**

Т. І. ТІТОВА

А. Л. ДЕНЕГА

НДЦ «Миколаїввагпромпродуктивність»

*У представленому матеріалі на прикладі
розглянуто зручний електронний спосіб
розрахунку індивідуальних норм витрат
палива розрахунково-аналітичним
методом на роботу будівельних машин і
механізмів за новими діючими
будівельними стандартами України.*

Постановка проблеми. Як відомо, автомобільний транспорт та будівельно-дорожні машини є основними споживачами палива. На сучасному етапі розвитку народного господарства надзвичайного значення набуває раціональне витрачання матеріальних ресурсів, зокрема, пально-мастильних матеріалів при експлуатації машин. Адже при витратах на паливо, що витрачається будівельними та дорожніми машинами, які нині сягають 10-15 % усіх витрат на експлуатацію машин, кожний відсоток економії витрати палива збереже підприємствам держави значні кошти. Перехід до ринкових відносин різко підвищив вимоги не тільки до ефективності виконаних робіт, а й до економії пально-мастильних матеріалів, зокрема будівельних і дорожніх машин. Економія палива протягом багатьох років знаходиться в центрі уваги як дослідників, так і інженерів підприємств, що використовують техніку, тобто економне витрачання палива залишається однією з постійних проблем експлуатації будівельних та дорожніх машин. Серед основних шляхів вирішення цієї проблеми – наявність об'єктивних нормативів витрат палива та їх коригування з урахуванням реальних умов експлуатації, тобто економія палива може бути досягнута плануванням потреби в паливі на підставі застосування технічно обґрунтованих норм їх витрат.

Стосовно технічно обґрунтованих норм витрати палива на тепер склалася наступна ситуація. До 01 лютого 2015 року в Україні для розрахунку індивідуальних норм витрати пально-мастильних матеріалів застосовувалися Державні Будівельні Норми, а саме: ДБН В.2.8-12-2000 «Типові норми витрат пального і змашувальних матеріалів для експлуатації техніки у будівництві». Методичні рекомендації, представлені в цьому документі, слугували саме схемою розробки таких норм. Наказом Міністерства регіонального будівництва від 04.11.2014 року за № 302 було заборонено використання ДБН В.2.8-12-2000 з 01.02.2015 року. На заміну вказаних ДБН при визначенні норм витрат пально-мастильних матеріалів на роботу будівельних машин і механізмів було введено користування ДСТУ Б Д.2.7-1:2012 «Ресурсні кошторисні норми експлуатації будівельних машин і механізмів» та ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013 «Настанова щодо розроблення ресурсних елементів кошторисних норм на будівельні роботи». Стосовно ДСТУ Б Д.2.7-1:2012 «Ресурсні кошторисні норми експлуатації будівельних машин і механізмів», то в них представлено норми витрати пально-мастильних матеріалів на більшість техніки, що застосовується у будівництві в Україні.

Якщо ж виникає необхідність розробки індивідуальних норм витрати палива на ту чи іншу машину, слід використовувати Методичні рекомендації з розробки індивідуальних норм витрати палива згідно із п.Д.5.1.2.2 Додатка Д. «Правила розроблення

ресурсних кошторисних норм експлуатації будівельних машин і механізмів на 1 машино-годину експлуатації» ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013.

Саме шлях вдосконалення процесу нормування витрат палива та мастильних матеріалів на будівельні й дорожні машини для отримання економії палива при експлуатації цих машин від застосування більш досконалих норм його витрат, розроблених на підставі зазначених вище ДСТУ, і визначено предметом проведення дослідження.

Об'єкт дослідження. За об'єкт дослідження обране вдосконалення схеми визначення індивідуальної норми витрат палива при експлуатації будівельних та дорожніх машин, представленої в Методичних рекомендаціях ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013. Якщо по-іншому, то тут досліджується, оптимізується й уніфікується процес визначення арифметичної характеристики індивідуальної норми витрат палива на підставі п.Д.5.1.2.2 Додатка Д «Правила розроблення ресурсних кошторисних норм експлуатації будівельних машин і механізмів на 1 машино-годину експлуатації» ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вік комп'ютерної техніки нагальним є питання точного, швидкого та зручного визначення індивідуальних норм витрат палива і мастильних матеріалів на роботу будівельних та дорожніх машин з урахуванням всіх умов їх експлуатації, тобто з мінімальними вихідними даними й минаючи нагромаджені розрахунки. Таке питання за останні роки виникає постійно. Втім, незважаючи на потребу уточнення процесу нормування витрат палива, дослідження з комп'ютеризації процесу розробки норм його витрат за введеними з 01 лютого 2015 року до застосування ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013 протягом останніх чотирьох років не проводилися, всі розрахунки цих норм здійснювалися без уніфікації схеми розробки, що робило процес нормування недостатньо точним та громіздким. Отже, схему розрахунку, представлену далі, можна вважати досконалою й зручною в користуванні.

Мета дослідження – забезпечити оптимізацію, уніфікацію, зручність, швидкість та точність процесу нормування норм витрат палива на будівельні машини і механізми за введеними в дію новими стандартами з метою отримання економії палива.

Для досягнення мети дослідження було обрано комп'ютеризацію схеми розрахунку, представленої в п.Д.5.1.2.2 Додатка Д «Правила розроблення ресурсних кошторисних норм експлуатації будівельних машин і механізмів на 1 машино-годину експлуатації» ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013, тобто створення електронної версії цієї схеми за допомогою комп'ютерної програми «EXCEL». Таким чином, розрахункова частина визначення індивідуальних норм витрат палива на будівельні та дорожні машини тут представлена у вигляді однієї електронної таблиці, яку можна вважати універсальною, оскільки вона складена так, що враховує всі етапи розрахунків, починаючи з внесення в неї тільки вихідних даних, в яких знаходиться вся інформація про реальні умови експлуатації кожної машини.

Виклад основного матеріалу. В представленому матеріалі досліджено, проаналізовано і продемонстровано на конкретному прикладі дію існуючого на сьогодні розрахунково-аналітичного методу розрахунку норм витрат палива на будівельну техніку з урахуванням всіх умов експлуатації кожної конкретної машини. За основу такого методу обрано методичні рекомендації, наведені в п.Д.5.1.2.2 Додатка Д «Правила розроблення ресурсних кошторисних норм експлуатації будівельних машин і механізмів на 1 машино-годину експлуатації» ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013 «Настанова щодо розроблення ресурсних елементів кошторисних норм на будівельні роботи». Практичне застосування саме цих джерел і буде запропоновано тут при визначенні індивідуальних норм витрати пального.

Індивідуальні норми витрат палива на роботу будівельних машин і механізмів, що можуть визначатися за цією методикою, можуть стати основою й для розрахунків групових норм витрат на всіх рівнях планування.

Методичний підхід до розрахунку індивідуальних норм витрат палива, що пропонується тут, передбачає повну технічну справність машин і не має поправочних коефіцієнтів на відступ від вимог до їх технічного стану.

Отже, згідно з вищезазначеними методичними вказівками ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013 Індивідуальна норма витрати пального на одиницю робочого часу машини у кг/маш.-год. визначалася за формулою (Д.6) ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013:

$$q = q_0 * N_e * K_p * K_{пз} * K_p * 0,001. \quad (1)$$

Індивідуальна норма витрати пального на одиницю робочого часу машини у л/маш.-год. визначалася за формулою (Д.6) ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013:

$$q = q_0 * N_e * K_p * K_{пз} * K_p * 0,001/0,825 \text{ або } 0,74 \quad (1a)$$

- де q - індивідуальна норма витрати пального, кг/маш.год;
 q_0 - питома витрата пального при номінальній потужності двигуна, г/кВт.год. (приймалася за даними інструкції з експлуатації двигуна та зіставлялася з даними таблиць 2 та 5 ВСН 417-81 або з Доповненнями 2 та 3 до норм Н218 «Укравтодор» 043-96).

Для довідки: Для переведення потужності, вираженої в кіловатах, в кінські сили, використовувався коефіцієнт 1,36, а кінської сили в кіловати – коефіцієнт 0,735;

- N_e - номінальна потужність двигуна машини, кВт або к.с. (приймаються за даними інструкції з експлуатації машини);
 K_p - коефіцієнт приведення палива до середньорічного. Враховує роботу машин у зимовий період. ($K_p = 1,02$ для всіх машин)
 $K_{пз}$ - коефіцієнт, що враховує витрати палива на запуск та регулювання роботи двигуна, а також щозмінне технічне обслуговування машини на початку зміни.
 $K_{тз}$ - 1,03 для всіх машин
 K_p - коефіцієнт внутрішньозмінного використання машин, що враховує перехід від середньорічного наробітку в мото-годинах до середньорічного наробітку машин в машино-годинах (річний режим роботи).

Величина коефіцієнта K_p визначалася за посиланнями в діючих на сьогодні та вказаних у Додатку Д ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013 - ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2012 «Настанова щодо визначення вартості експлуатації будівельних машин і механізмів у вартості будівництва». Отже, зазначений коефіцієнт – K_p – визначався з таблиці А.1 Додатка А «Середні значення річного наробітку та значення коефіцієнтів внутрішньозмінного використання будівельних машин і механізмів» ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2012.

Зазначені формули (1) та (1a) не містять коефіцієнт використання двигуна за потужністю – $K_{дв}$ – як такого, що за логікою свідчить про отримання величини індивідуальної норми витрати палива при роботі машини або механізму тільки на номінальній потужності. Втім, усі машини і механізми працюють з певним недовантаженням двигуна для забезпечення його тривалого зберігання у робочому стані. Для кожної машини, агрегату та механізму існують оптимальні величини використання двигуна за його потужністю, які й являють собою коефіцієнт $K_{дв}$. Останній повинен бути включений до складу формули (1) в обов'язковому разі для визначення реальних арифметичних характеристик індивідуальної норми витрати палива.

Миколаївський науково-дослідний центр продуктивності АПК звернувся в усному режимі до Департаменту Міністерства регіонального будівництва, який розробляв нові будівельні стандарти ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013, ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2012 та ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2012, з питанням щодо відсутності $K_{дв}$ у формулі (1). У відповіді на це запитання було

зазначено, що показник Кп (коефіцієнт внутрішньозмінного використання машин, що враховує перехід від середньорічного наробітку в мото-годинах до середньорічного наробітку машин в машино-годинах) вже містить і коефіцієнт використання двигуна машини за потужністю (Кдв). Перевіримо цей факт на конкретному прикладі, а саме: універсальній машині – гідравлічному повноповоротному екскаваторі на колісному ході АТЭК-881 із базовим трактором МТЗ-82.1 та дизельним двигуном СМД-18Н. Так, згідно з таблицею А.1 Додатка А «Середні значення річного наробітку та значення коефіцієнтів внутрішньозмінного використання будівельних машин і механізмів» ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2012 коефіцієнт Кп для одноковшевих екскаваторів дорівнює 0,55. Якщо ж скористатися різними нормативними джерелами з середніми показниками коефіцієнта використання машин і механізмів за часом упродовж зміни, що існують на сьогодні, то можна встановити, що його величина сягає значення 0,86, тобто коефіцієнт Кп зі значенням 0,55 з ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2012 зменшений в 1,56 рази саме це вказує на коригування його з урахуванням використання двигуна машини або механізму за потужністю.

Стосовно коефіцієнта Кп, що являє собою перехід від середньорічного наробітку в мото-годинах до середньорічного наробітку машин в машино-годинах (річний режим роботи) за своєю суттю виключає регламентовані перерви в роботі машин упродовж робочої зміни.

До регламентованих перерв у роботі машини відносяться:

- обслуговування машини, відпочинок та особисті потреби машиніста, технологічні перерви, якщо такі мали місце у процесі роботи.

До витрат на обслуговування машини має бути включений час на :

- отримання завдання на початку зміни;
- огляд машини, змащення вузлів та деталей машини;
- пробний запуск двигуна;
- заправлення двигуна пально-мастильними матеріалами на початку зміни та протягом неї;
- транспортування машини (за необхідності) до місця виконання робіт та назад трейлером або своїм ходом тощо;
- дрібний ремонт та підналадка машини упродовж зміни;
- очищення робочих органів машини протягом та наприкінці зміни.

0,001 - перевідний коефіцієнт грамів у кілограми;

0,825 - перевідні коефіцієнти відповідно дизельного пального та бензину з кг/маш.год у л/маш.год.

Враховуючи вищевказане, індивідуальну норму витрати пального на одиницю часу напрацювання машини при роботі на номінальній потужності в кг/мото-годину визначати без урахування коефіцієнта використання машини за часом Кп за наступною формулою:

$$q = q_0 * Ne * K_{пз} * K_p * 0,001 \quad (2)$$

Індивідуальну норму витрати пального на одиницю часу напрацювання машини при роботі на номінальній потужності в л/мото-годину визначати без урахування коефіцієнта використання машини за часом Кп за наступною формулою:

$$q = q_0 * Ne * K_{пз} * K_p * 0,001/0,825 \text{ або } 0,74 \quad (2a)$$

Визначена таким чином індивідуальна норма витрати пального на будь-яку конкретну будівельну машину максимально враховує всі умови її експлуатації й при цьому знаходиться у повній відповідності до чинної на сьогодні методики розрахунку таких норм і може бути рекомендована для практичного застосування за новими будівельними стандартами.

Універсальна електронна таблиця розрахунку величини індивідуальної норми витрат палива на будь-яку будівельну або дорожню машину на одиницю робочого часу – маш.год та мото-год, містить декілька необхідних етапів розрахункових дій для отримання арифметичної величини норми витрат пального.

За умов саме такого розташування таблиці визначення норми витрат палива здійснюється автоматично, миттєво й точно.

Як уже було зазначено вище, для більшої наочності щодо остаточної спрощеної схеми визначення витрат палива за одиницю часу роботи будівельних машин наводиться приклад розрахунку індивідуальної норми витрат пального на одну з таких машин у вигляді універсальної таблиці, складеної в програмі EXCEL з метою швидкого, точного та зручного розрахунку арифметичної характеристики норми витрат палива на екскаватор АТЭК-881.

Вихідні дані:

- марка двигуна – СМД-18Н (дані інструкції з експлуатації і технічного обслуговування екскаватора);

- номінальна потужність двигуна $N_e = 100 \text{ к.с.}$ (дані інструкції з експлуатації і технічного обслуговування);

- питома витрата пального $q = 165 \text{ г/к.с.-год}$ (дані інструкції з експлуатації і технічного обслуговування);

- коефіцієнт використання двигуна за часом K_p визначається за таблицею А.1 Додатка А «Середні значення річного наробітку та значення коефіцієнтів внутрішньозмінного використання будівельних машин і механізмів» ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2012 і дорівнює 0,55;

- коефіцієнт, що враховує витрату пального на запуск і регулювання роботи двигуна, а також щозмінне технічне обслуговування машини $K_{тз} = 1,03$;

- коефіцієнт приведення палива до середньорічного. Враховує роботу машин у зимовий період. ($K_p = 1,02$ для всіх машин).

Отже, остаточна величина індивідуальної норми витрат дизельного пального в л/маш.-год роботи екскаватора дорівнюватиме згідно з формулою (1а):

$$q = q_0 * N_e * K_p * K_{пз} * K_p * 0,001/0,825 = \\ = 100 * 0,55 * 1,02 * 1,03 * 0,001/0,825 = 11,5 \text{ л/маш.год.}$$

Індивідуальна норма витрат пального на одиницю часу напрацювання машини на роботу при номінальній потужності в л/мото-годину визначається за формулою (2а) :

$$q = q_0 * N_e * K_{пз} * K_p * 0,001/0,825 = \\ = 100 * 1,02 * 1,03 * 0,001/0,825 = 21,01 \text{ л/мото-год.}$$

Визначена таким чином індивідуальна норма витрати пального на будь-яку конкретну будівельну машину максимально враховує всі умови її експлуатації й при цьому знаходиться у повній відповідності до чинної на сьогодні методики розрахунку таких норм та може бути рекомендована для практичного застосування.

За умов саме такої форми таблиці визначення норми витрат палива здійснюється автоматично, миттєво й точно.

	А	В	С	Д	Е	F	G	Н	І	J
1	УНІВЕРСАЛЬНА ТАБЛИЦЯ									
2	розрахунку індивідуальної норми витрати пального									
3	(у відповідності до ДСТУ Б Д.2.7-1:2012,									
4	ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013, ДСТУ-Н Б.Д.1.1-4:2013 тощо)									
5	ЕКСКАВАТОР АТЭК 881									
6	Найменування вихідних даних							Значення		
7								вихідних даних		
8	Базовий трактор							МТЗ-82.1		
9	Марка двигуна							СМД-18Н		
10	Місткість ковша, куб.м							1,0		
11	Номінальна потужність двигуна N_e , к.с.							100,0		
12	(дані інструкції з експлуатації і технічного обслуговування)									
13	Питома витрата пального при номінальній потужності									
14	двигуна, q_{on} , г/к.с.год - на мінімальному режимі роботи							165		
15	(дані інструкції з експлуатації і технічного обслуговування або									
16	за відсутності таких - згідно даних табл. 2, 5 ВСН 417-81,									
17	або зі збірника норм Н 218 "Укравтодор" 043-96 та 5-ти									
18	доповнень до нього)									
19	Питома витрата пального при холостому ході двигуна, q_{ox} ,									
20	г/к.с.год.									
21	(дані інструкції з експлуатації і технічного обслуговування, або									
22	за відсутності таких - згідно даних табл. 2, 5 ВСН 417-81,									
23	або зі збірника норм Н 218 "Укравтодор" 043-96 та 5-ти									
24	доповнень до нього; в середньому - 1/3 від номіналу)							55,0		
25	Коефіцієнт внутрішньозмінного використання машини, що									
26	враховує перехід від середньорічного наробітку в мотого-									
27	динах до середньорічного наробітку машини в машино-годи-									
28	нах (річний режим роботи), K_p									
29	Приймається за ДСТУ -Н Б Д.1.1-4: 2012 Додаток А (Довідковий)									
30	"Середні значення річного наробітку та значення коефіцієн-									
31	тів внутрішньозмінного використання будівельних машин і ме-									
32	ханізмів"							0,55		

Продовження Універсальної електронної таблиці розрахунку норм витрат пального

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервіс Данні Окно Справка										
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	
33	Коефіцієнт приведення палива до середньорічного. Врахо-									
34	вує роботу машини у зимовий період, K_p									
35	(Згідно п.Д.5.1.2.1 Додатку 5 "Правила розроблення ресурс-									
36	них кошторисних норм експлуатації будівельних машин і меха-									
37	нізмів на 1 машино-годину експлуатації" ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:									
38	2013 "Настанова щодо розроблення ресурсних елементів									
39	кошторисних норм на будівельні роботи")									
40	Для всіх машин K_p дорівнює 1,02							1,02		
41	Коефіцієнт, що враховує витрату пального на запуск та									
42	регулювання роботи двигуна, а також щозмінне технічне									
43	обслуговування машини на початку зміни, $K_{пз}$:									
44	(Згідно п.Д.5.1.2.1 Додатку 5 "Правила розроблення ресурс-									
45	них кошторисних норм експлуатації будівельних машин і меха-									
46	нізмів на 1 машино-годину експлуатації" ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:									
47	2013 "Настанова щодо розроблення ресурсних елементів									
48	кошторисних норм на будівельні роботи")									
49	Для всіх машин $K_{пз}$ дорівнює 1,03							1,03		
50	Індивідуальна норма витрат пального на одиницю часу роботи (машино-година)									
51	машини в кілограмах за формулою:									
52	$q = q_0 * N_e * K_{пз} * K_{пв} * K_p * 0,001 =$						9,5	кг/маш.год		
53	$(N_{14} * N_{11} * N_{32} * N_{40} * N_{49} * 0,001)$									
54	Індивідуальна норма витрат пального на одиницю часу роботи (мото-година)									
55	машини в кілограмах за формулою:									
56	$q = q_0 * N_e * K_{пз} * K_p * 0,001 =$						17,3	кг/мото.год		
57	$(N_{11} * N_{14} * N_{40} * N_{49} * 0,001)$									
58	Індивідуальна норма витрат пального на одиницю часу роботи (машино-година)									
59	машини в літрах за формулою:									
60	$q = q_0 * N_e * K_{пз} * K_p * 0,001/0,825 =$						11,6	л/маш.год		
61	$(N_{11} * N_{14} * N_{32} * N_{40} * N_{49} * 0,001/0,825)$									
62	Індивідуальна норма витрат пального на одиницю часу роботи на номінальній									
63	потужності (мото-година) машини в літрах за формулою:									
64	$q = q_0 * N_e * K_{пз} * K_p * 0,001/0,825 =$						21,01	кг/мото.год		
65	$(N_{11} * N_{14} * N_{40} * N_{49} * 0,001/0,825)$									

Висновки. Отримана в результаті рекомендацій у наведеному матеріалі універсальна електронна таблиця дає змогу не тільки швидко, якісно й у повному обсязі розрахувати індивідуальну норму витрати пального на будь-яку будівельну машину, агрегат або механізм, а ще й являє собою поєднання всіх складових вдосконаленого та оптимізованого технічного нормування витрат палива відповідно до нових будівельних стандартів щодо цих розрахунків. Такий підхід до процесу нормування витрат палива на будівельну техніку і вдосконалює його, і робить привабливішим для застосування у різних галузях народного господарства країни.

Список літератури

1. ДСТУ Б Д.2.7-1:2012 «Ресурсні кошторисні норми експлуатації будівельних машин і механізмів».
2. ДСТУ-Н Б.Д.1.1-6:2013 «Настанова щодо розроблення ресурсних елементів кошторисних норм на будівельні роботи».
3. ДСТУ Б Д.2.7-1:2012 «Ресурсні кошторисні норми експлуатації будівельних машин і механізмів»1.
4. Словник термінів (Енциклопедія). Москва, 2004. 71 с.
5. ВСН 417-81 «Інструкція по нормуванню витрат дизельного палива, бензину та електроенергії на роботу будівельно-монтажних машин і механізмів»
6. Бодров, В.А. Нормирование расхода топлива. *Автомобильный транспорт* : информ.-аналит. журн. 1983. №10. С. 31-33.
7. Вітвіцький В.В. Управління галузевими системами економічних норм і нормативів в АПК. Київ, 2001. 568 с.
8. Вітвіцький В.В. Основи формування нормативних систем в агропромисловому виробництві України. Київ, 2006. 332 с.
9. Бородич, А.М. Исследование работы транспортного дизеля при эксплуатации в условиях низких температур: дис канд. техн. наук. Иркутск, 1969. 189 с.
10. Веденяпин, В.Г. Общая методика экспериментального исследования и обработки опытных данных. Текст. Москва : Колос, 1973. 199 с.
11. Дановски, В.М. Исследование влияния дорожных условий на расход эксплуатационных материалов (топлива и шин) и отражения его в нормировании : автореф. дис.на соискание учен. степени канд. техн. наук.Москва, 1970. 26с.
12. Нормы расхода топлива и смазочных материалов для автотракторной техники, используемой предприятиями и организациями ОАО «ЛУКОЙЛ». Текст. Москва, 2000. 100 с.
13. Нормы расхода топлива и смазочных материалов для автотракторной, строительно-дорожной, грузоподъемной и специальной техники для дочерних обществ и организаций ОАО «Газпром». Текст. Москва, 2001. 110 с.

Оптимизация схемы определения индивидуальных норм расхода топлива на работу строительных машин и механизмов по новым строительным стандартам

Т. И. Титова

А. Л. Денега

*Николаевский научно-исследовательский центр
продуктивности агропромышленного комплекса*

В представленном материале на примере приведен удобный электронный способ расчёта индивидуальных норм расхода топлива расчетно-аналитическим методом на работу строительных машин и механизмов по новым действующим строительным стандартам Украины.

Optimization of the scheme for determining individual norms of fuel consumption to work of construction machines and mechanisms by new construction standards

T. Titova

A. Denega

*Nikolaev Research Center
productivity of the agro-industrial complex*

This article is an example of convenient electronic method of calculation individual fuel consumption rates calculation and analytical method to work construction machines and mechanisms new existing building standards of Ukraine

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ ПРАЦІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

В. О. МАРИНЕНКО

*к. н. держ. упр., завідувач науково-дослідного відділу
НДІ «Укразропромпродуктивність»*

О. С. ФІЛОНЕНКО

*ст. наук. співробітник науково-дослідного відділу
НДІ «Укразропромпродуктивність»*

Проаналізовано стан зайнятості сільського населення України. Наведено кількісні показники ринку праці та графічні матеріали, які відображають динаміку зайнятості та безробіття по регіонах.

Постановка проблеми. На сьогодні проблема зайнятості залишається однією з найактуальніших в Україні та слугує основою тем наукових досліджень і постійно перебуває в центрі державної політики. Ринок праці формується на основі відповідних йому особливих елементів, сукупність яких і забезпечує функціонування такого. Серед основних його елементів розрізняють попит на працю, її пропозицію, ціну праці, конкуренцію працівників і роботодавців. Відповідно до Закону України «Про зайнятість» зайнятість – це не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [1].

Упродовж останніх десятиріч спостерігаються кризові процеси, які призвели до різкого скорочення попиту на робочу силу, особливо в сільській місцевості, а також за її межами. Рівень життя в сільській місцевості та структурні зміни сільського населення змушують по-новому поглянути на численні проблеми добробуту села, соціального захисту населення, здоров'я, освіти тощо. Проблема зайнятості та можливості працевлаштування була й залишається однією з невідкладних та потребує подальшого вивчення.

Враховуючи стан розвитку інфраструктури села, а особливо рівень грошових доходів сільських жителів проблема зайнятості сільського населення на сьогодні надзвичайно актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми зайнятості села були пріоритетними у дослідженнях таких вітчизняних вчених-економістів, як: Д. П. Богиня, О. А. Бугуцький, М. Х. Вдовиченко, І. Ф. Гнибіденко, О. А. Грішнова, П. І. Гайдуцький, В. С. Дієсперов та ін..

Мета дослідження – висвітлити сучасний стан ринку праці сільського населення та показати тенденції і можливі шляхи вирішення проблемних питань на селі.

Виклад основного матеріалу. Стан зайнятості виступає одним з основних індикаторів національної економіки. В ньому відображається те, як у суспільстві івикористовуються ресурси праці, а відповідно і можливості економічного росту.

Проблема зайнятості в Україні має свої особливості, породжені колишньою адміністративно-командною системою господарювання, а потім тривалою, глибокою кризою в економіці в 90-х роках XX та початку XXI століть. До них слід віднести:

1) великі масштаби формально незареєстрованої зайнятості, незафіксована в угодах і неоподатковувана робота (так званий дикий ринок праці); 2) значне приховане безробіття в нових формах (примусові безоплатні відпустки, неповний робочий тиждень).

Втрата мобільності, динамічності та гнучкості економічної системи, нездатність своєчасно і повною мірою пристосовуватися до змін внутрішніх умов її функціонування, порушення макроекономічної рівноваги, основу якої становить врівноважена взаємодія сукупного попиту і сукупної пропозиції, призводить до дестабілізації економічної системи, руйнації господарських зв'язків, соціально-економічних потрясінь. Важливими проявами макроекономічної нестабільності, найгострішим соціальним лихом сучасної економіки слід вказати високий рівень безробіття і високі темпи інфляції.

Особливе місце в системі функціонування сукупного працівника належить безробіттю – соціально-економічному явищу, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу, стає відносно надлишковою.

Багато представників різних напрямів економічної думки вважають безробіття центральною проблемою сучасного суспільства. Воно є невід'ємним атрибутом ринкової економіки. Зайнятість у сільському господарстві має свій властивий характер та особливості. Спад виробництва, погіршення соціальної інфраструктури призвели до звуження сфери прикладання праці в сільській місцевості. Низький рівень оплати праці та їх доходи не гарантують селянам захисту від бідності [2].

Зайнятість населення забезпечується шляхом встановлення відносин, що регламентуються трудовими договорами (контрактами), провадження підприємницької та інших видів діяльності, не заборонених законом.

До зайнятого населення належать особи, які працюють за наймом на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, особи, які забезпечують себе роботою самостійно (у тому числі члени особистих селянських господарств), проходять військову чи альтернативну (невійськову) службу, на законних підставах працюють за кордоном та які мають доходи від такої зайнятості, а також особи, що навчаються за денною формою у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах та поєднують навчання з роботою.

До зайнятого населення також належать:

непрацюючі працездатні особи, які фактично здійснюють догляд за дитиною з інвалідністю, особою з інвалідністю I групи або за особою похилого віку, яка за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досягла 80-річного віку, та отримують допомогу, компенсацію та/або надбавку відповідно до законодавства;

батьки – вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;

особа, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду та одержує грошову допомогу на догляд за нею відповідно до законодавства.

Відповідно до Державної статистичної служби України зайнятими економічною діяльністю (надалі – зайнятими) – вважаються особи віком 15–70 років, які:

а) працювали протягом обстежуваного тижня хоча б одну годину:

– за наймом за винагороду в грошовому чи натуральному вигляді, індивідуально (самостійно), в окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві;

– працювали безоплатно на підприємстві, у власній справі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності;

б) були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце, власне підприємство (справу), але не працювали протягом обстежуваного періоду з певних причин.

Зайнятість означає не тільки роботу за заробітну плату (за наймом), але також і заради одержання прибутку чи сімейного доходу на власному підприємстві, включаючи виробництво в особистому селянському господарстві, з метою ринкової реалізації виробленої продукції.

До складу зайнятого населення не включають осіб, які виконують неоплачувану громадську чи добровільну роботу, та осіб, які виконують тільки домашні обов'язки.

У рамках концепції робочої сили зайнятості надається перевага перед будь-яким іншим видом економічної активності/неактивності.

Динаміку зайнятого населення за статтю та місцем проживання наглядно характеризують показники табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка зайнятого населення віком 15–70 років,
за статтю та місцем проживання за роками, тис. осіб**

Показник	2000	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017 до 2000, %
Усе населення	20175,0	19180,2	19314,2	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4	80,8
У тому числі: працездатного віку	18520,7	17451,5	17889,4	17188,1	15742,0	15626,1	15495,9	83,7
Жінки	9856,9	9442,0	9329,5	8718,9	7872,4	7827,4	7771,2	78,8
У тому числі: працездатного віку	8804,4	8194,9	8401,2	8169,4	7489,0	7490,9	7424,7	84,3
Чоловіки	10318,1	9738,2	9984,7	9354,4	8570,8	8449,5	8385,2	81,3
У тому числі: працездатного віку	9716,3	9256,6	9488,2	9018,7	8253,0	8135,2	8071,2	83,1
Міські поселення	13745,7	13072,2	13280,7	12780,9	11309,0	11178,5	11109,3	80,8
У тому числі: працездатного віку	12850,7	12173,4	12549,6	12263,7	10869,5	10771,5	10689,2	83,2
Сільська місцевість	6429,3	6108,0	6033,5	5292,4	5134,2	5098,4	5047,1	78,5
У тому числі: працездатного віку	5670,0	5278,1	5339,8	4924,4	4872,5	4854,6	4806,7	84,8

Динаміка зайнятого населення у 2000–2017 рр. свідчить, що у 2017 р. чисельність його зменшилася порівняно з 2000 р. на 4018,6 тис. осіб, у тому числі міського населення – на 2636,4 тис. осіб, сільське населення – на 1382,2 тис. осіб.

За даними Державної служби статистики України, зайняте населення в 2017 році становило 16156,4 тис. осіб, кількість зайнятого сільського населення – 5047,1 тис. осіб, зайнятого міського населення – 11109,3 тис. осіб.

Чисельність зайнятого сільського населення працездатного віку у 2000–2017 рр. зменшилася на 863,3 тис. осіб, міського – на 2161,5 тис. осіб.

Чисельність населення працездатного віку в загальній чисельності зайнятого сільського населення становить 95,2 %, старше працездатного віку – 4,8 %, частка міського населення – відповідно 96,3 % і 3,7 %.

Зайняте населення поділяється на працюючих за наймом та працюючих не за наймом, до складу яких входять самозайняті, роботодавці та безоплатно працюючі члени сім'ї.

Працюючі за наймом (наймані працівники) – особи, які уклали письмовий (або усний) трудовий договір (контракт) з адміністрацією підприємства, установи, організації, фізичною особою про умови та оплату трудової діяльності.

Працюючі не за наймом у секторі самостійної зайнятості – особи, які, на відміну від найманих працівників, самостійно здійснюють свою трудову діяльність на базі організації та ведення господарської діяльності фізичної або юридичної особи, відповідають за результативність та ефективність цієї діяльності, а також за виконання зобов'язань по відношенню до інших осіб, зокрема щодо виконання умов трудових договорів з найманими працівниками тощо. До таких осіб належать:

- роботодавці;
- самозайняті;
- безоплатно працюючі члени сім'ї.

У структурі зайнятого сільського населення спостерігається збільшення питомої ваги найманих працівників та зменшення частки працюючих у секторі самостійної зайнятості. Упродовж наступних років відбувалося незначне зменшення кількості самозайнятих і в 2017 р. вони становили 30,3 тис. осіб, що на 11,7 тис. осіб менше порівняно з 2010 р., а порівняно з 2016р. кількість самозайнятих у сільській місцевості збільшилася на 0,5 тис. осіб (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка структури зайнятих осіб віком 15–70 років
у сільській місцевості за статусами зайнятості
(за методологією МОП)**

Показник	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017 до 2010, %
Працюючі за наймом (наймані працівники)	56,5	58,1	66,7	68,4	68,9	68,7	121,5
Працюючі не за наймом у секторі самостійної зайнятості	43,5	41,9	33,3	31,6	31,1	31,3	72,0
Із них:							
роботодавці	0,4	0,5	0,9	0,9	0,8	0,5	125,0
самозайняті	42,0	40,6	31,7	30,1	29,8	30,3	72,1
безоплатно працюючі члени сім'ї	1,1	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	45,5
Зайняте населення – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100,0

Рівень зайнятості сільського населення у 2000–2013 рр. був вищим, ніж міського. Характерно, що рівень зайнятості міського і сільського населення з року в рік до 2013 р. поступово підвищувався, проте у 2017 р. згаданий показник по Україні порівняно з 2013 роком зменшився на 4,1% до 56,1 %. При цьому рівень зайнятості міського населення знизився на 1,9 % (56,9 %), рівень зайнятості сільського населення на 9,0 % (54,9 %) (рис.1).

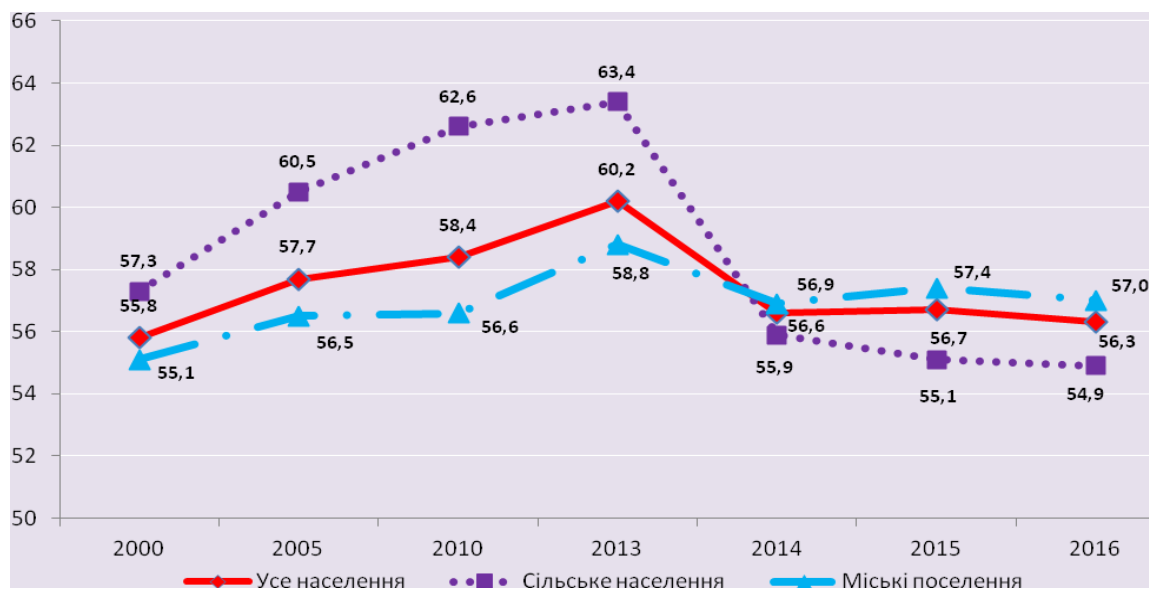

Рис. 1. Динаміка рівня зайнятості населення України, %

Технічне оснащення та запровадження прогресивних технологій призводить до втрачання потреби у робочій силі, кількість якої щорічно зменшується за рахунок значного скорочення сільськогосподарського виробництва продукції тваринництва, овочівництва, картоплярства, кормовиробництва тощо.

Середньооблікова чисельність штатних працівників сільськогосподарських підприємств у 2017 р. становила 405,4 тис. осіб. Крім того, на умовах зовнішнього сумісництва було зайнято 10,0 тис. осіб, за цивільно-правовими договорами 20,1 тис. осіб.

Середньооблікова чисельність штатних працівників сільськогосподарських підприємств у 2017 р. порівняно з 2000 р. зменшилася майже на 83,6 % (-2069,1 тис. осіб), а порівняно з 2010 р. середньооблікова чисельність штатних працівників сільськогосподарських підприємств скоротилася майже на 35,0 % (-219,1 тис. осіб).

Зменшення чисельності штатних працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, супроводжується скороченням робочих місць на підприємствах галузі. Ситуація ускладнюється тим, що підвищується середній вік працюючих на селі, спостерігається відплив молодих трудових ресурсів. На значній частині підприємств дедалі гостріше постає питання нестачі кваліфікованих робочих кадрів.

Однією з причин вивільнення працівників та скорочення робочих місць стає неспроможність керівників забезпечити своєчасну і в повному обсязі виплату заробітної плати, що призводить до погіршення життя сільського населення та знецінення вартості робочої сили.

Ціна робочої сили насамперед залежить від кон'юнктури ринку праці, попиту та пропозиції робочої сили. Варто зазначити, що чим вищий показник попиту на робочу силу, тим менший термін перебування безробітних у цьому статусі.

Значне перевищення пропозиції робочої сили над попитом спостерігається і серед кваліфікованих робітників сільського і лісового господарств, риборозведення та рибальства, про що свідчать дані на рис.2.

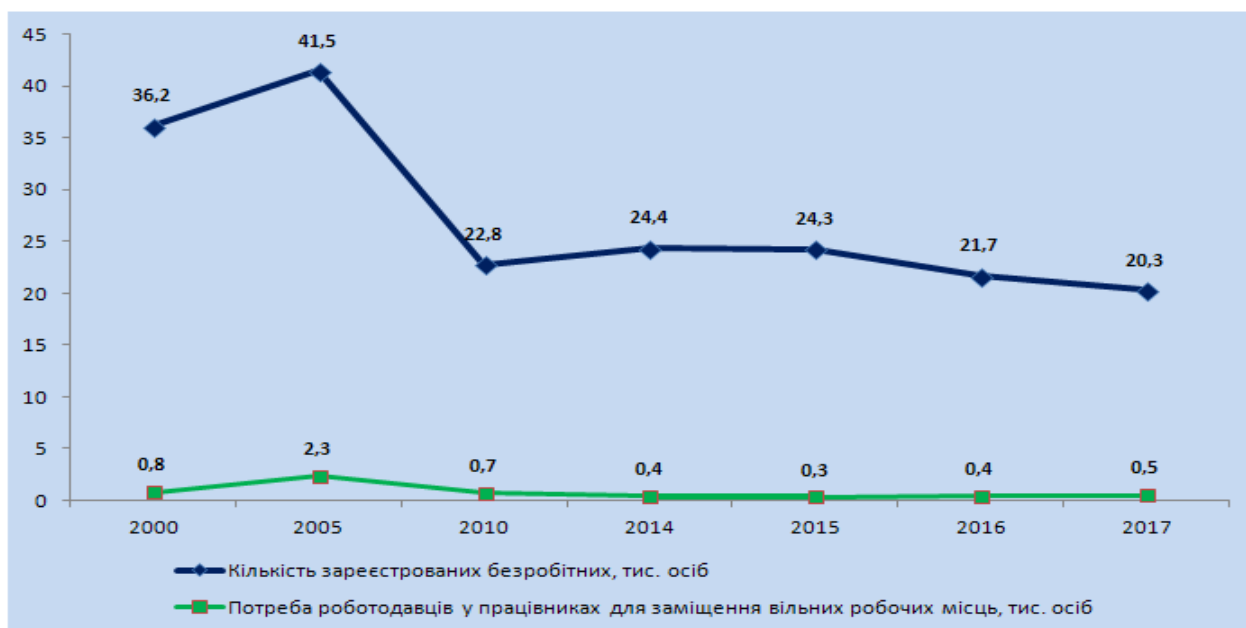

Рис. 2. Динаміка попиту і пропозиції робочої сили серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства, тис.осіб

За цими даними у 2017 р. кількість зареєстрованих безробітних із числа працівників сільськогосподарства, мисливства та лісового господарства становила 20,3 тис.осіб, тоді як кількість вакансій для працівників сільського господарства – 0,5 тис. осіб. При цьому навантаження на одне вільне робоче місце було 55 осіб.

За даними Держстату України у 2017 році прийнято на підприємства сільського господарства 54,5% від загальної середньооблікової чисельності штатних працівників, водночас вибуло 57,6%. Позитивно, що в 2017 році частка прийнятих на 5,2% збільшилася порівняно з 2016 роком, водночас частка вибулих зросла на 6,0% (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень прийому та вибуття працівників за видами економічної діяльності

Показник	До середньооблікової кількості штатних працівників, %							
	прийнято				вибуло			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Усього	22,8	24,0	26,1	30,5	30,3	30,2	29,2	31,8
Сільське, лісове та рибне господарство	47,4	47,1	46,3	50,9	52,8	49,1	48,5	53,9
Із них сільське господарство	50,0	49,9	49,3	54,5	55,8	52,6	51,6	57,6
Промисловість	20,5	20,9	23,6	28,6	29,1	28,1	27,9	30,6
Будівництво	28,5	32,0	36,9	46,2	52,2	48,9	43,5	47,8

За професійними групами найбільший попит роботодавців на кваліфікованих робітників з інструментом – 11,8 тис. осіб (23 %), а також на робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування і машин – 8,9 тис. осіб (18%), найменший – на кваліфікованих робітників сільського господарства і риборозведення та рибальства – 0,5 тис. осіб (1,0 %) (рис.3).

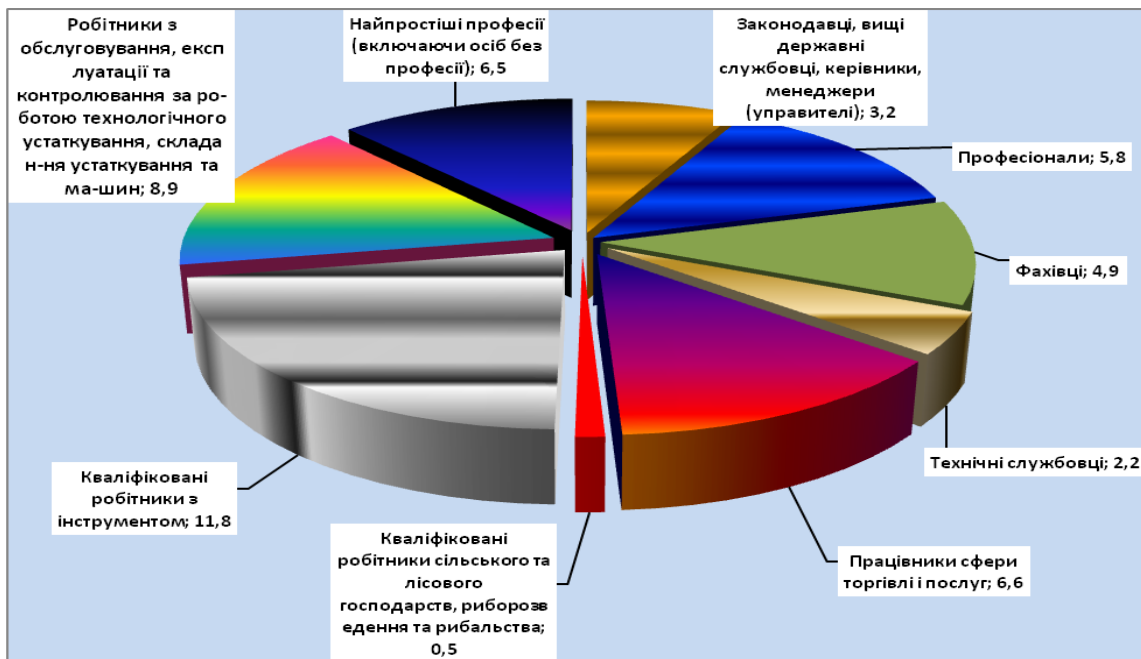

Рис. 3. Потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць за професійними групами у 2017 р., тис. осіб

Станом на 1 січня 2018 року на одну вакансію в середньому по Україні претендувало 7 безробітних (станом на 1 січня 2017 року – 11 осіб).

За професійними групами, найбільше претендентів на одну вакансію знаходиться серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств (44 особи), найменше – серед кваліфікованих робітників з інструментом (3 особи). Порівняно з минулим роком претендентів на одне робоче місце серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств зменшилося на 11 осіб (рис. 4).

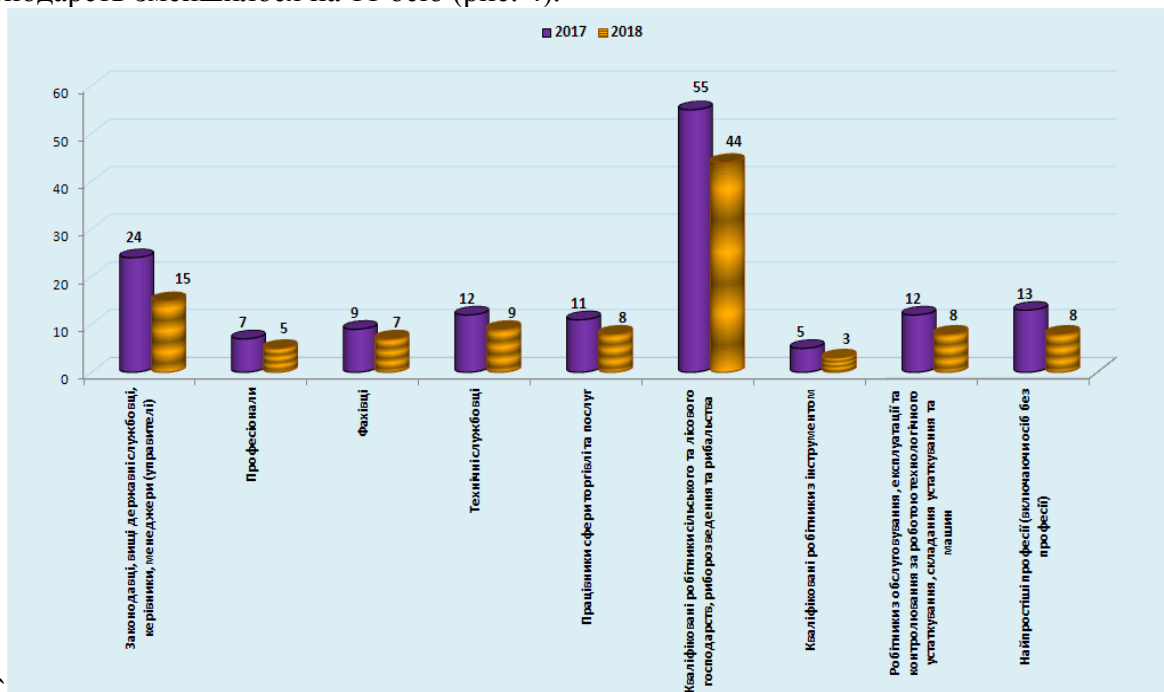

Рис. 4. Кількість претендентів на одну вакансію станом на 1 січня 2017-2018 рр., од.

Отже, важливим чинником, що обмежує як можливості працевлаштування, так і потребу підприємств у працівниках виступає наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією.

Економіка, що ґрунтується на низькій вартості робочої сили, не забезпечує високих стандартів споживання, процесів нагромадження, якісного відтворення робочої сили. Це у свою чергу спричиняє вплив найбільш ініціативних економічно активних громадян до інших країн.

Останнім часом активізуються міграційні процеси, пов'язані з пошуком роботи. Низький рівень заробітної плати, значне безробіття на селі перетворюють трудову міграцію на основний засіб забезпечення прийнятного рівня життя значної частини населення

Специфіка зайнятості у сільській місцевості пов'язана із сезонністю сільськогосподарських робіт, яка створює певні резерви праці. Проте сільська місцевість має досить обмежені можливості у забезпеченні населення додатковою, крім сільськогосподарського виробництва, роботою. Основним джерелом додаткової роботи для сільського населення слугує самозайнятість в особистому сільському господарстві та в домогосподарствах.

Домогосподарство являє собою важливе соціально-економічне утворення, в якому концентруються всі аспекти людського життя. Для ринкової економіки – це ще й інституційна одиниця у складі однієї або декількох осіб, які самостійно приймають рішення, прагнуть максимально задовольнити свої потреби, володіють ресурсами і ведуть господарську та інші види діяльності.

Сільські домогосподарства відіграють важливу роль у розвитку національної економіки, створюючи значні пропозиції на ринку продовольства. Зважаючи на таку ситуацію, зайнятість сільського населення доцільно розглянути через призму наявних в сільській місцевості домогосподарств та особистих селянських господарств.

У 2017 році загальна кількість домогосподарств в Україні становила 14985,6 тис. одиниць, із них 4900,1 тис. од., або 32,7 % знаходяться в сільській місцевості. Порівняно з 2016 роком кількість домогосподарств зменшилася на 47,8 тис. од., за рахунок їх зменшення в сільських та міських поселеннях на 23,9 тис. од.

Вражаючи те, що частка домогосподарств у сільській місцевості, у складі яких немає працюючих осіб, становить 46,6 %, і таких домогосподарств налічується 2285,6 тис. од.

Середня кількість працюючих із розрахунку на одне домогосподарство становить 0,9, тоді як у містах на нього припадає 1,1.

Коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена сільського домогосподарства знаходиться на рівні 3,14, що майже в 1,3 раза більше, ніж міського домогосподарства (2,34).

Високе значення вказаного коефіцієнта свідчить про необхідність соціального забезпечення непрацездатної частини населення в сільській місцевості.

Серед домогосподарств, в яких наявні працюючі, частка тих, що мають одну працюючу особу становить 53,7 %, дві – 35,6%, три і більше – 10,7 %.

Сьогодні частка домогосподарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції перевищує 50 %. Сільські домогосподарства утримують понад 33 % поголів'я великої рогатої худоби (31,8 % корів), 40 % поголів'я свиней та майже 8 % овець і кіз.

При цьому, трудомістке виробництво зосереджено саме в домогосподарствах, які вирощують близько 98 % картоплі, 86 % овочів; виробляють 74 % молока, майже 36 % м'яса та 47 % яєць.

Земельні ділянки мають у своєму користуванні 55 % домогосподарств, у містах – 35 %, на селі – майже всі домогосподарства.

На селі більше половини домогосподарств користуються земельними ділянками площею до 1 гектара, 27% – від 1 до 5 гектарів, 12% домогосподарств – 5–10 гектарів. Понад 10 гектарів землі використовують 7% сільських домогосподарств. Земельними ділянками площею до 10 соток користуються дві третини міських домогосподарств, від 10 до 25 соток – 18 %.

Для вирощування сільськогосподарської продукції лише для власних потреб домогосподарствами залучається 15,6 % земель, для вирощування сільськогосподарської продукції, як для власних потреб, так і на продаж – 10,6 %. Домогосподарствами, які мають земельні ділянки, здається в оренду 72,6 % земельної площі, що на 2,6 в.п. менше, ніж у 2016 році. Землі, які тільки почали освоювати та інші становлять 1,2 %.

Серед основних характеристик умов життя домогосподарств розрізняють забезпеченість житлом і рівень його благоустрою. Переважна більшість домогосподарств України (94%) мають окреме житло (окрему квартиру або індивідуальний будинок). Разом із тим 4% домогосподарств все ще мешкають у комунальних квартирах та гуртожитках.

У власному житлі проживають 95 % домогосподарств (без урахування тих, які мешкають у гуртожитках), майже 1% – у державному чи відомчому, а 4,7 % – винаймають його у фізичних осіб. На селі майже всі домогосподарства мають власне житло, у містах – 93%.

Найбільша частина домогосподарств забезпечена двокімнатним або трикімнатним житлом (35 %), 18 % домогосподарств проживає в чотирьох кімнатах і більше, 12 % – в одній кімнаті. Частка сільських домогосподарств, які проживають в трьох кімнатах і більше, у 1,5 раза вища, ніж серед домогосподарств міських поселень.

Суттєва частка домогосподарств забезпечена житловою площею недостатньо. Житлова площа 40 % домогосподарств нижча за санітарну норму (13,65 м² на одну особу), у містах – 43 %, у сільській місцевості – 32 % домогосподарств. Зокрема, житлова площа майже чверті домогосподарств становить від 9,1 до 13,65 м² на одну особу, 9 % домогосподарств – менше 7,5 м² та 6% домогосподарств – від 7,5 до 9 м².

У сільській місцевості житлова площа домогосподарств на одну особу від 9,65,1 до 13 м² становить 21 %, менше 7,5 м² – 6% домогосподарств, від 7,5 до 9 м² – майже 5 % домогосподарств.

Соціальна інфраструктура також має важливе значення для формування трудового потенціалу села, оскільки від соціальних умов залежить розвиток власне села та ефективність сільськогосподарського виробництва. На жаль, сучасний стан соціально-економічної інфраструктури сільських територій знаходиться в глибокій кризі, особливо в малих та віддалених селах, де процес руйнації соціальної інфраструктури набув незворотного характеру.

Занепад соціальної інфраструктури села породжує цілий ряд проблем, внаслідок чого досить низьким залишається благоустрій сіл: газифікація, водопостачання, забезпечення каналізаційними комунікаціями тощо. У результаті погіршуються умови праці та життєвий рівень сільського населення, зростає сільське безробіття, що спричиняє міграцію населення, особливо працездатного віку.

Стан безробіття в Україні виявляє негативний вплив на економіку держави, тому вивчення цього питання сьогодні надзвичайно важливе.

Характерно, що у 2017 р. порівняно з 2000 р. чисельність безробітних осіб серед економічно активного населення віком 15–70 років в цілому зменшилася на 957,8 тис. осіб, водночас спостерігається збільшення безробітних серед сільського населення за цей період на 89,8 тис. осіб (рис. 5).

Рис. 5. Динаміка чисельності безробітного населення

За рис. 6, найбільша чисельність безробітних фіксується в Полтавській (33,9 тис. осіб), Рівненській (32,9 тис. осіб) та Закарпатській (30,9 тис. осіб) областях.

Найменша їх чисельність відзначається в Чернівецькій (13,0 тис. осіб), Харківській (13,1 тис. осіб) та Сумській (13,2 тис. осіб) областях.

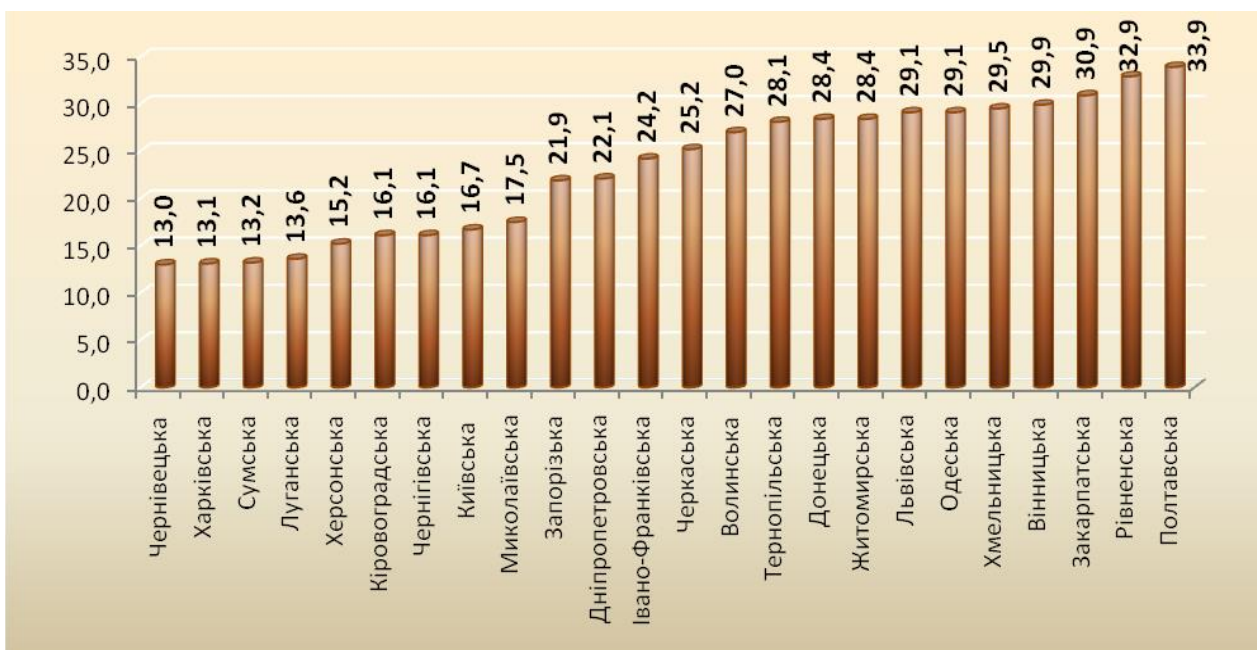

Рис. 6. Чисельність сільського безробітного населення за статтю, місцем проживання та регіонами у 2017 р., тис. осіб

Середня тривалість безробіття сільського населення віком 15–70 років (за методологією МОП) становить 6 місяців, у міських поселеннях – 7 місяців (табл. 4).

Таблиця 4

Безробітне населення за тривалістю пошуку роботи

Показник	2016		2017	
	міські поселення	сільська місцевість	міські поселення	сільська місцевість
Безробітне населення віком 15 – 70 років – усього, тис. осіб	1127,9	550,3	1142,9	555,1
Із них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу, тис. осіб	1102,6	532,2	1121,3	541,2
У тому числі: за тривалістю пошуку роботи, %:				
до 1 місяця	9,3	12,9	10,6	15,0
від 1 до 3 місяців	24,7	29,4	23,7	30,8
від 3 до 6 місяців	20,0	24,9	18,7	20,6
від 6 до 9 місяців	9,6	10,9	9,4	9,8
від 9 до 12 місяців	7,1	4,8	6,8	5,7
12 місяців і більше	29,3	17,1	30,8	18,2
Середня тривалість пошуку роботи, місяців	7	6	7	6

Найбільша частка осіб у сільській місцевості, які шукали роботу від 1 до 3 міс., від 3 до 6 міс.; 12 місяців і більше – відповідно 30,6; 20,6; 18,2 %.

У 2017 р. порівняно з 2016 р. зменшилася частка осіб у сільській місцевості, які шукали роботу від 6 до 9 місяців на 2,1 %.

Таблиця 5

Рівень безробіття сільського населення за статтю, місцем проживання та віковими групами

(від чисельності економічно активного населення відповідної вікової групи, %)

Показник	Усього	У тому числі за віковими групами, років							Праце- здатного віку	Старші праце- здатного віку
		15 – 24	25 – 29	30 – 34	35 – 39	40 – 49	50 – 59	60-70		
2017 р.										
Усе населення	9,5	18,9	11,3	9,8	8,4	8,7	8,1	0,1	9,9	0,1
Міські поселення	9,3	17,8	11,0	9,9	7,1	9,1	7,9	0,2	9,7	0,2
Сільська місцевість	9,9	20,4	11,8	9,7	9,3	7,9	8,4	-	10,4	-

Аналізуючи статистичні показники рівня безробіття населення, необхідно зазначити, що найбільшу тривогу викликає високий рівень безробіття серед осіб віком 15–24 роки як у містах, так і в селах. Така ситуація пов'язана насамперед з недостатньою мотивацією, зацікавленістю молоді в оволодінні робітничими професіями, незадовільними умовами праці та низьким рівнем професійної адаптації молоді на виробництві.

Висновки: За останні роки по всій Україні відбувається поступове зменшення чисельності зайнятого у сільському господарстві населення. Спостерігаються зміни в структурі зайнятого населення: швидкими темпами зменшується чисельність працівників сільськогосподарських підприємств, натомість дедалі більшого поширення набуває зайнятість в особистому селянському господарстві. Сьогодні на селі ще зберігся значний

потенціал трудових ресурсів, у тому числі працездатного віку, які можуть бути зайняті як у сільському господарстві, так і на об'єктах соціальної інфраструктури. Водночас існує проблема безробіття, зокрема прихованого. Село втрачає кваліфіковані кадри як фахівців, так і робітників. Тому на державному рівні повинні розроблятися та реалізуватися програми щодо ефективного використання трудових ресурсів села, створення нових робочих місць, розширення й удосконалення соціальної інфраструктури сільських територій.

Список літератури

1. Про зайнятість населення: Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст.243). Дата оновлення 21.08.2018. URI.: [http:// zakon.rada.gov.ua/go/5067-17](http://zakon.rada.gov.ua/go/5067-17)
2. Мельник С. В., Ретівцев І. В. Проблеми зайнятості сільського населення України / ред. Ю. В. Косинська. Луганськ : ДУ НДІСТВ, 2011. 64с. URL : http://www.lir.lg.ua/docs/zanjatost_sela_2011.rar
3. Економічна активність населення України 2017 р. : стат. бюл. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Праця України у 2017 р. : стат. бюл. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Регіональний людський розвиток за 2012–2014 pp. : стат. бюл. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Робота задля людського розвитку. URL : ftp.nas.gov.ua/akademperiodyka/Downloads/Visnyk_NANU/...df
5. Ринок праці у 2016 році: доп. / Держстат України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Умови праці найманих працівників у 2016 році.: стат. бюл. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua.y>

Современное состояние рынка труда сельского населения

В. А. Мариненко

*к. н. госуд. упр., заведующий научно-исследовательского отдела
НИИ «Укragропромпроизводительность»*

Е. С. Филоненко

*старший научный сотрудник научно- исследовательского отдела
НИИ «Укragропромпроизводительность»*

Проанализировано состояние занятости сельского населения Украины. Приведены количественные показатели рынка труда и графические материалы, отражающие динамику занятости и безработицы по регионам.

The current state of the labor market for the rural population

V. Marinenko

*Ph. D. state control, head of the research department Research Institute
«Ukragropromproductivity»*

E. Filonenko

Senior Researcher research department Research Institute «Ukragropromproductivity»

The state of employment of the rural population of Ukraine is analyzed. The quantitative indicators of the labor market and graphic materials reflecting the dynamics of employment and unemployment by region are presented.

ОПЛАТА АГРАРНОЇ ПРАЦІ В СУСПІЛЬСТВІ З РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

М. С. ГУЛЬКА

ЗНДЦ «Західагропромпродуктивність»

Проаналізовано організацію та сучасний рівень оплати аграрної праці в Україні. Розглянуто умови перетворення оплати праці в ефективно діючий складовий елемент господарського механізму аграрних підприємств.

Постановка проблеми. Матеріальне стимулювання працівників – один із чинників, який постійно зберігає значний вплив на розвиток суспільної економіки. Актуальність питань матеріального стимулювання пов'язана з унікальністю суспільно-економічного явища «оплата праці», зокрема перетинаються інтереси суспільства щодо зростання продуктивності праці й підвищення рівня економіки (стимулююча функція оплати праці) та інтереси працівників стосовно одержання можливостей для простого і розширеного відтворення їх робочої сили (відтворювальна функція оплати праці).

Питання оплати праці постійно привертають до себе увагу багатьох економістів та виступають предметом наукових досліджень відомих науковців, таких як В. С. Дієсперов, О. А. Богуцький, О. В. Шкільов, В. К. Терещенко, В. В. Вітвіцький та ін.

Мета дослідження – розглянути результати досліджень оплати праці, висвітлені в економічній літературі, що послугували основою для постановки та розробки питання про оплату праці аграріїв в суспільстві, економіці якого світовою спільнотою надано статус ринкової.

Виклад основного матеріалу. В аграрному секторі економіки України формування нової економічної системи пов'язане з реформуванням відносин власності та пошуком і становленням організаційних форм їх реалізації, із реформуванням системи економічних відносин між аграрними підприємствами, їх партнерами по АПК, державою; з формуванням господарського механізму аграрних підприємств відповідно до характеру нової економічної системи. Закономірно, виникає питання про оплату праці, як дієвий складовий елемент цього господарського механізму.

Однією з вихідних позицій розгляду зазначеного питання виступає аналіз організації та сучасного рівня оплати аграрної праці в Україні.

Економіка незалежної України одержала в спадщину від попередньої економічної системи основні, що тривалий час використовувалися, елементи організації оплати праці. Як і в радянський період, в основі організації оплати праці залишаються: тарифна система з її основними структурними елементами (тарифними сітками, тарифними ставками, схемами посадових окладів керівників, спеціалістів і службовців, тарифно-кваліфікаційними характеристиками, що, як правило, наводяться у вигляді тарифно-кваліфікаційних довідників), форми і системи оплати праці, нормування праці.

Як відомо, через механізм тарифної системи розміри оплати праці узгоджують з якістю праці за такими найбільш вираженими її ознаками, як важкість, складність, відповідальність та шкідливість робіт. Форми і системи оплати праці, по суті, «пропонують» для організації оплати праці різні варіанти поєднання основної, додаткової та преміальної частини оплати праці. Механізм нормування праці забезпечує узгодження оплати праці з мірою праці. У зв'язку з цим вказані структурні елементи організації

оплати праці у взаємодії один з одним формують потенціал, достатній для того, щоб перетворити оплату праці в дієвий фактор економічного та суспільного розвитку.

На сьогодні організація оплати праці в Україні спирається на широку нормативно-правову базу. Серед численних нормативно-правових актів це Закон України «Про оплату праці», Закон України «Про колективні договори і угоди» та інші, згідно з якими вирішуються питання організації оплати праці в новій економічній системі на двох рівнях: перший – на рівні підприємства; другий – на рівні держави.

Держава залишила за собою роль регулятора трудових відносин та гаранта соціальної справедливості в суспільстві. Для цього вона створює механізм регулювання трудових відносин у вигляді системи соціально-трудова угоди різного рівня між найманими робітниками і роботодавцями, починаючи від Генеральної угоди на державному рівні і закінчуючи колективним договором на рівні підприємства.

Ядром цього механізму виступає оплата праці. Держава використовує як інструмент соціального захисту економічно активного населення інститут мінімальної оплати праці, тобто визначає розмір оплати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, годинну норму праці (обсяг робіт).

У сферу відання підприємств відведено встановлення форм і систем оплати праці, норм праці, розцінок, тарифних сіток, схем посадових окладів, умов запровадження та розмірів надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат, із дотриманням норм і гарантій, передбачених трудовим законодавством, генеральною та галузевими угодами й подальшою фіксацією визначених положень у колективному договорі, який адміністрація укладає з працівниками. Тобто робітника поставлено в повну залежність від роботодавця.

У нинішніх реформованих сільгосппідприємствах – приватних, господарських товариствах працівник перебуває в статусі найманого робітника, який реальних прав не має [4].

Така диференціація впливу на матеріальне стимулювання праці логічна, вона зумовлена узаконенням приватної власності на засоби виробництва (а власники засобів виробництва диктують й умови оплати праці). Однак у такому варіанті вона негативно вплинула на формування рівня оплати праці в сільському господарстві (табл.) [3].

Таблиця

**Динаміка рівня середньомісячної оплати праці
в галузях народного господарства України по роках**

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р., %, до 2014 р.
Народне господарство – всього, грн	3480	4195	5183	7104	8865	254,7
Промисловість, грн	3988	4789	5902	7631	9633	241,5
Сільське господарство, грн	2476	3140	4087	5761	7166	289,4
У т.ч. до народногогоспо- дарського рівня, %	71,4	74,8	78,9	81,1	80,8	-
до рівня промисловості, %	62,1	65,5	69,2	75,5	74,4	-

На основі наведених тут даних можна зробити наступні висновки. Так, у зазначених галузях народного господарства рівень середньомісячної оплати праці неухильно зростає. При цьому рівень оплати праці в народному господарстві в 2018 році збільшився порівняно з рівнем у 2014 році на 254,7 %, у промисловості – на 241,5 %, у сільському господарстві – на 289,4 %.

Разом із тим при неухильному щорічному зростанні середньомісячної оплати праці її рівень у сільському господарстві найнижчий порівняно з промисловістю та народним господарством у цілому.

Доречно зауважити, що в усі роки попередньої економічної системи оплата праці сільськогосподарських працівників, а особливо колгоспників, теж постійно була найнижчою порівняно з оплатою праці працівників інших галузей матеріального виробництва. Отже, звідси можна стверджувати, що така тенденція у сфері матеріального стимулювання праці зберіглася і в роки реформування теперішньої економіки.

Передаючи право остаточного визначення розмірів оплати праці підприємствам, держава не врахувала економічної специфіки аграрної галузі, тієї, що слугує виробником основної сировини для багатьох інших галузей АПК та народного господарства загалом. Весь період реформування економіки, як і всі доперебудовні періоди, сільське господарство продовжує виступати фінансовим донором розвитку інших галузей. У технологічному ланцюгу руху продукції з поля аж до споживача лівова частка витрат, ризиків припадає на виробників – сільськогосподарські підприємства, тоді як лівову частку прибутків одержують інші ланки – закупівельні організації, переробні галузі та велика кількість посередників.

Як наслідок, у роки реформування відбулося значне згортання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, переміщення виробництва продукції більшості видів із колективних підприємств у особисті селянські господарства. Таким чином, суттєво зменшилося основне джерело формування заробітної плати – валовий дохід сільськогосподарських підприємств. А збитковість більшості цих підприємств позбавила їх можливості використовувати такі ефективні структурні елементи заробітної плати, як преміювання та ряд матеріальних доплат. Заробіток працівників сільського господарства в основному складається із заробітку по тарифу, кваліфікаційних та компенсаційних доплат, що стимулює відрядне виконання робіт, а не заохочує працівників до збільшення кількості та підвищення якості продукції.

У світовій практиці організація та оплата найманих працівників пройшла тривалий шлях розвитку від жорсткого нормування й простих відрядних до сучасних витончених форм. Нові умови функціонування вітчизняної економіки вимагають від керівників і спеціалістів творчого пошуку методів стимулювання працівників, а наука мала б виробляти узагальнюючі висновки. Принципова відмінність суто ринкових підходів до оплати праці від наявних традиційних полягає в тому, як визначається місце працівника на виробництві. Тарифний спосіб організації оплати праці в нашій державі традиційний і найбільш поширений. Певною мірою він вигідний для працівника з позиції надійності, оскільки визначає умови оплати до початку процесу виробництва. У світі визнається прогресивною погодинна оплата праці. Вона відповідає вищому техніко-технологічному рівню виробництва й тому переважає [4].

Висновки. Держава, передаючи право остаточного визначення розмірів оплати праці підприємствам повинна була врахувати, з одного боку, специфічне становище сільськогосподарських підприємств, з іншого – роль оплати праці в суспільно-економічному розвитку, роль, яку ніякий інший економічний інструмент виконати не в змозі. Якщо держава через інститут мінімальної заробітної плати визначає нижні межі

оплати праці і рекомендує підприємствам рівень оплати праці піднімати, то вона повинна запропонувати сільськогосподарським підприємствам таку систему економічних відносин, яка б дозволила останнім подібний рівень оплати праці забезпечити на практиці.

Список літератури

1. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995.
2. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993.
3. Статистичний щорічник. Україна у цифрах, 2018. Київ : Державна служба статистики України, 2019.
4. Дієсперов В.С. Оплата сільськогосподарської праці. *Економіка АПК*. 2012. № 9. С. 76-83.

Оплата аграрного труда в обществе с рыночной экономикой

М. С. Гулька

*Западный зональный научно-исследовательский центр производительности
агропромышленного комплекса*

Проанализированы организация и современный уровень оплаты аграрного труда в Украине. Рассмотрены условия превращения оплаты труда в эффективно действующий составной элемент хозяйственного механизма аграрных предприятий.

Agrarian labour payment in a society with market economy

M. Hulka

WestZonalResearchCenterperformanceofagriculture

The analysis of organization and modern level of payment of agrarian labouris conductedin Ukraine. The terms of transformation of payment of labourare explored in effectively operating component element of economic mechanism of agrarian enterprises.

ОСОБИСТІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ: МІСЦЕ І РОЛЬ У РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Е. А. ЩЕРБАК

*Запорізький науково-дослідний центр
продуктивності агропромислового комплексу*

Проаналізовано стан особистих селянських господарств Запорізької області, досліджено їх місце в розвитку агропромислового виробництва області

Ключові слова: особисті селянські господарства, земельні ділянки, структура сільськогосподарських угідь, поголів'я худоби, обсяги сільськогосподарської продукції, закупівельні ціни, розвиток, кредитування.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливу роль у забезпеченні зайнятості і належного рівня життя сільського населення на сучасному етапі розвитку аграрного виробництва відіграють особисті селянські господарства. На сьогодні приватний дрібнотоварний сектор разом з сільськогосподарськими підприємствами є головними виробниками сільськогосподарської продукції в регіонах України. За даними Державної служби статистики України у 2017 році частка виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами становила 56,4%, господарствами населення – 43,6%. Щодо Запорізької області, на яку припадає 3,6% загальних обсягів виробництва продукції сільського господарства нашої держави, то в особистих селянських господарствах вироблено 44,1% усієї продукції, у сільгосппідприємствах – 55,9% [1]. Тобто, звідси, особисті селянські господарства відіграють значну роль у виробництві аграрної продукції як в Україні у цілому, так і в її регіонах, зокрема й у Запорізькій області. Особисті селянські господарства в сучасних умовах залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка забезпечує продовольчу безпеку нашої держави, компенсує зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в окремих аграрних підприємствах, формує грошові доходи сільського населення.

Актуальність дослідження стану особистих селянських господарств Запорізького регіону пов'язується з необхідністю збереження виробничого потенціалу села, сприяння самозабезпеченню сільського населення продуктами харчування, насичення внутрішніх аграрних ринків і підтримки продовольчої безпеки держави та області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективності аграрного виробництва по окремих організаційно-правових формах господарювання, зокрема окремі аспекти розвитку особистих селянських господарств, знайшли своє відображення в наукових працях П. Саблука, В. Дієсперова, В. Месель-Веселяка, Л. Войнича, Т. Лідовець та ін. Наприклад, В. Месель-Веселяк зазначає, що «особисте селянське господарство – це унікальне явище, що не має аналогів у закордонній практиці через масовість ведення. Однак, саме вони забезпечують трудову зайнятість селян і стали буферним фактором при зменшенні потреби сільського господарства у трудових ресурсах і нерозвиненості інфраструктури на селі та працюють часто ефективніше, ніж сільськогосподарські підприємства» [2]. На переконання Т. Лідовець, «особисте селянське господарство нині є

важливою формою індивідуального аграрного виробництва, що дозволяє додатково насичувати аграрний ринок продукцією, водночас задовольняти потреби самих громадян у цій продукції. Будучи побудованим на праці членів родини, особисте селянське господарство дозволяє додатково мати заробіток до основного доходу для членів такого господарства, а той цілком забезпечувати потреби та інтереси громадян» [3].

Мета дослідження – провести аналіз стану особистих селянських господарств Запорізької області, дослідити їх місце і роль у розвитку агропромислового виробництва регіону.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України, а саме закон «Про особисте селянське господарство» за №742-IV від 15 травня 2008 р. зазначає, що «особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі у сфері сільського зеленого туризму» [4].

Особисте селянське господарство являє собою традиційну форму сільськогосподарського виробництва аграрної продукції та отримання додаткового прибутку до заробітної плати чи пенсії на основі приватної власності жителів села. Особистому селянському господарству, як формі аграрного виробництва, властиві соціальні та економічні функції.

До соціальних функцій належать:

- формування господарського бережливого ставлення до землі, природи;
- виховання любові до сільськогосподарської праці, трудове виховання та професійна орієнтація молоді;
- формування професійних якостей сучасного підприємця (ініціативність, діловитість, самостійність, навички економічного і дбайливого ведення господарства).

До економічних функцій особистого селянського господарства відносять:

- отримання за рахунок високої якості робіт більшої кількості продукції з одиниці площі або голови продуктивної худоби;
- більш оперативна реалізація малими партіями свіжої продукції, що швидко псується;
- підвищення якості земельних ділянок, уніфікація виробничих і побутових відходів, які не можуть використовуватися у великому виробництві;
- можливість повного використання в інтересах суспільства трудових ресурсів, не зайнятих у суспільному виробництві;
- заощадження витрат на виробниче будівництво за рахунок використання дрібних господарських будівель;

виробництво продукції, яку неможливо за існуючими технологіями виготовляти в умовах великого виробництва [5].

Для визначення ролі особистих селянських господарств в аграрному секторі Запорізької області слід надати їх характеристику за останні роки. Станом на 1 січня 2019 року кількість особистих селянських господарств (ОСГ) у Запорізькій області становила 118,2 тис., площа земельних ділянок – 374,4 тис. га, з яких: для ведення особистого селянського господарства – 103,6 тис. га, ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 247,3 тис. га (табл. 1).

**Загальні показники стану розвитку особистих селянських господарств
Запорізької області за період 2017-2018 рр. (станом на 01.01.2019 р.) [6,7]**

Показник	2017 рік	2018 рік	Відхилення	
			абсолют-не	до попереднього року, %
Кількість господарств, тис. од.	120,5	118,2	-2,3	-1,9
Площа земельних ділянок, тис. га	391,2	374,4	-16,8	-4,3
У т.ч. з цільовим призначенням:				
для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд	22,3	22,1	-0,2	-0,9
для ведення особистого селянського господарства	106,8	103,6	-3,2	-3,0
для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	260,1	247,3	-12,8	-4,9
Із них узятих в оренду	44,3	48,3	4	9,0
Чисельність худоби, тис. голів				
велика рогата худоба	80,01	72,2	-7,81	-9,8
із них корови	48,1	42,4	-5,7	-11,9
свині	81,2	72,4	-8,8	-10,8
вівці і кози	47,3	42,6	-4,7	-9,9
Птиця свійська	2494,6	2257,6	-237	-9,5

У 2018 році в особистих селянських господарствах налічувалося 72,2 тис. голів великої рогатої худоби, у тому числі 42,4 тис. корів. Кількість свиней становила 72,4 тис., овець і кіз – 42,6 тис., свійської птиці – 2257,6 тис. голів [7].

За даними Державної служби статистики України частка сільських домогосподарств Запорізької області, що утримують тварин, у 2018 році становила 65,7% від їх загальної кількості; 16,8% з них утримують велику рогату худобу, 14,5 – корів, 19,0 – свиней, 0,4 – овець, 9,0 – кіз та в 94,9% домогосподарств – птицю. Щодо технічного оснащення ОСГ, то лише 14,6% з їх загальної кількості мають у своєму користуванні техніку, з них 8,5 % – плуг, 8,5 – сівалку, 6,6 – борону, 7,2 – культиватор, 35,2 – трактор, 3,0 – комбайн, 30,3 – сепаратор, 63,5 – крупорушку, 4,2% – автомобіль [8]. Це характеризує селянські господарства як технічно та технологічно відсталі, що вказує на виокремлення одним із головних напрямів їх економічного розвитку підвищення рівня технічного оснащення.

Аналіз структури сільськогосподарських угідь особистих селянських господарств за підсумками 2018 року засвідчує, що основну частку тут, а це 97,1%, становить рілля, під багаторічні насадження відведено 1,4%, сіножаті та пасовища – 1,3%, перелоги – 0,2% (рис. 1).

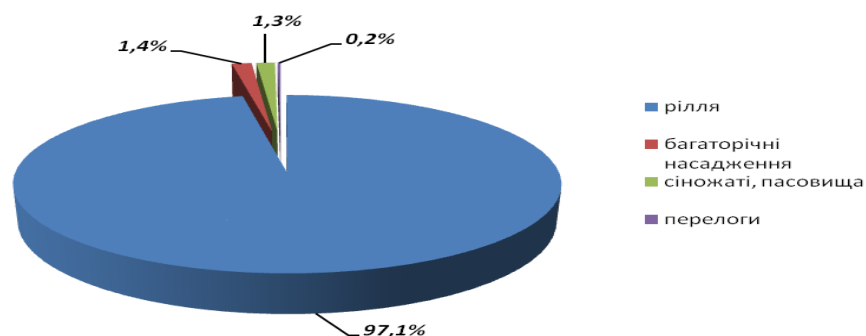

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь особистих селянських господарств Запорізької області у 2018 році [8]

У структурі посівних площ особистих селянських господарств на зернові та зернобобові припадає 54,4%, технічні культури – 33, картоплю – 3,6, овочі відкритого ґрунту та баштанні – 2,3 і кормові культури – 6,7% [8].

Аналізуючи загальні показники стану розвитку особистих селянських господарств Запорізької області, слід зазначити, що за підсумками 2018 року їх кількість у вказаному регіоні порівняно з 2017 роком зменшилася на 2,3 тис., або 1,9%. За основний засіб для ведення господарської діяльності в ОСГ слугує земля. Площа земельних ділянок у їх володінні зменшилася на 16,8 тис. га, або 4,3% [6].

Виробничий потенціал особистих селянських господарств базується на утриманні великої рогатої худоби. З роками в них простежується негативна тенденція щодо зменшення усіх видів поголів'я тварин. Наприклад, чисельність великої рогатої худоби станом на 1 січня 2019 р. була на 7,81 тис. голів, або 9,8% менше порівняно з відповідним періодом минулого року, в тому числі поголів'я корів – на 5,7 тис. голів (11,9%), свиней зменшилося на 8,8 тис. голів (10,8%), овець і кіз – на 4,7 тис. голів (9,9%), свійської птиці – на 237 тис. голів (9,5%) [7].

Низькі закупівельні ціни на молоко та м'ясо, що веде до збитковості виробництва тваринницької продукції в господарствах населення, складна демографічна ситуація, нестача концентрованих кормів стали причинами такої ситуації. Наприклад, за даними моніторингів щодо рівня закупівельних цін на молоко II гатунку, придбане суб'єктами господарювання в господарствах населення Запорізької області, які проводилися фахівцями НДЦ «Запорізька агропромисловість» у 2018 році, середні закупівельні ціни по згаданому регіону коливалися в межах 4,41-5,68 грн/л (рис. 2).

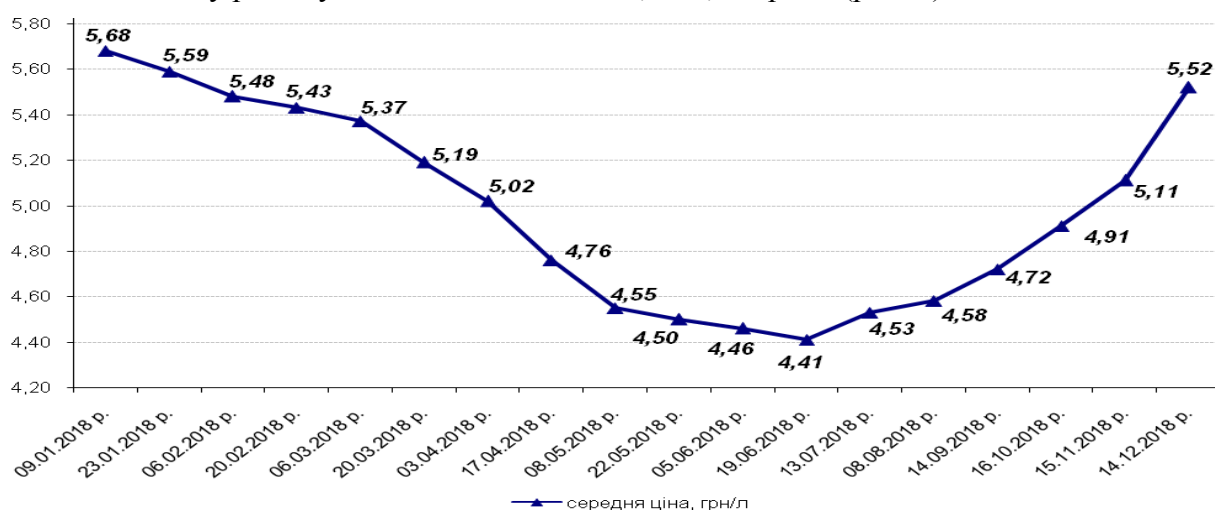

Рис. 2 Динаміка середньої закупівельної ціни на молоко незбиране II гатунку, придбане суб'єктами господарювання у господарств населення Запорізької області

Аналіз світових тенденцій показує, що загальна сільськогосподарська політика (CAP) ЄС сприяла втіленню моделі індустріального виробництва і розподілу харчових продуктів. Виробництво монокультур та інтенсивне тваринництво посіли лідируючі позиції завдяки широкому застосуванню хімічних речовин, механізації, наявності дешевої робочої сили і сприятливих політичних стимулів, які заохочують розширення та експансію. Такий же підхід поки зберігається в напрямках CAP на новий бюджетний період 2021-2027 рр. Але це відбувається на тлі зростаючого усвідомлення європейською громадськістю численних майбутніх екологічних, соціальних та економічних криз, з якими стикається сільськогосподарський сектор. Дрібні виробники можуть стимулювати необхідний перехід до агроекологічних та інших стійких систем виробництва й розподілу агропродукції, надавати життєво важливі послуги з поглинання робочої сили і забезпечувати вигідну зайнятість у сільській місцевості, наукомістка природа агроекології може допомогти зміцнити довіру і солідарність у зруйнованих сільських громадах. Разом із тим, індустріальна модель руйнівна для дрібних виробників. Як наслідок, вони активно витісняються з ринку, що підриває життєздатність сільських районів. З різних причин скорочення числа дрібних агровиробників спостерігається і в Україні. За даними Держслужби статистики, в період 2015-2017 рр. кількість суб'єктів малого та мікропідприємництва в сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних з ними послуг скоротилася на 1,8%, фізичних осіб-підприємців — на 17,9%. Протягом 2018 року кількість особистих селянських господарств зменшилася на 0,9%, площа землі в їх користуванні — на 0,7% [9].

Проте навіть за такої ситуації, що склалася на сьогодні з особистими селянськими господарствами Запорізької області, вони все одно продовжують займати свою, досить значущу нішу в розвитку агропромислового виробництва зазначеного регіону. За підсумками 2018 року в них утримується 78,9% усього поголів'я великої рогатої худоби області, в тому числі корів — 85,6%, свиней — 33,3, овець і кіз — 67,0 та свійської птиці — 47,2% (рис. 3).

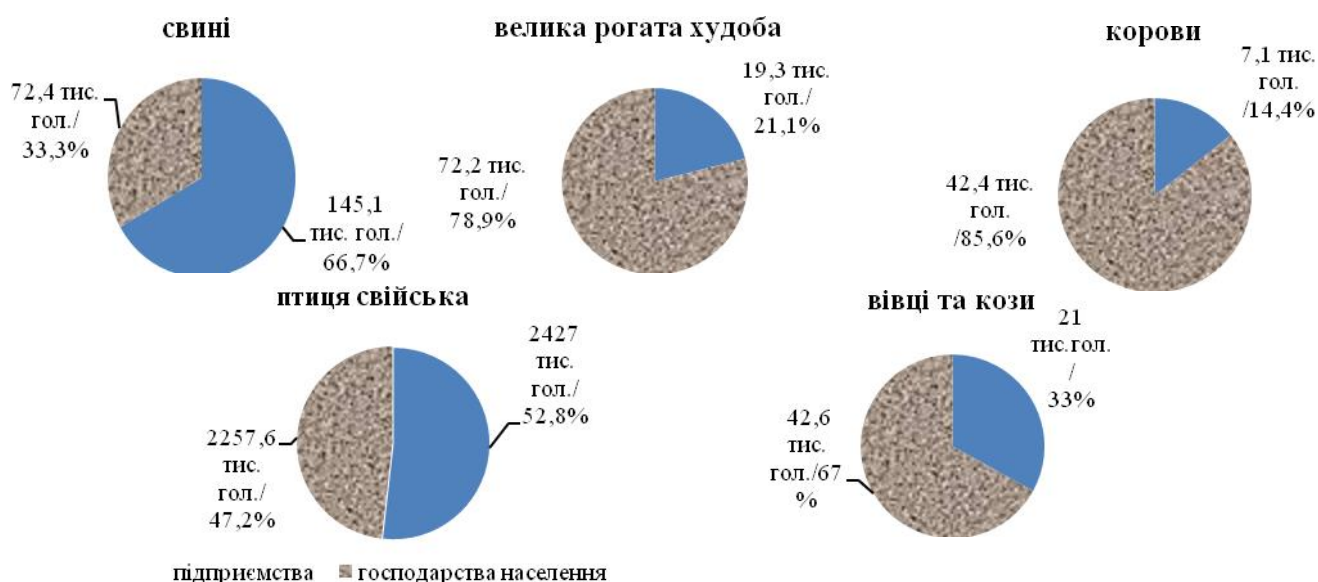

Рис. 3 Частка особистих селянських господарств у загальній кількості сільськогосподарських тварин Запорізької області станом на 1 січня 2019 року [7]

Господарства населення Запорізького регіону безпосередньо виконують виробничу та продовольчо-споживчу функцію сільського господарства. Питома вага

сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих селянських господарствах у 2017 році становила 44,1% від загальних обсягів виробництва, продукції рослинництва – 39,0, тваринництва – 64,4% (табл. 2).

Таблиця 2

Частка особистих селянських господарств у загальних обсягах продукції сільського господарства Запорізької області [1]

Вид продукції	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Продукція сільського господарства	47,3	45,1	44,1
Продукція рослинництва	43,9	40,9	39,0
Продукція тваринництва	59,6	61,4	64,4

Ці показники досить вагомі і свідчать, що особистим селянським господарствам належить досить важливе місце в аграрному секторі економіки Запорізької області.

У 2018 році запорізькі селяни виростили 5299,2 тис. ц зернових і зернобобових культур (23,7% у загальних обсягах виробництва), 1465,5 тис. ц технічних олійних культур (17,6%), 2593,7 тис. ц овочевих культур та 726,4 тис. ц плодів і ягід (85,7%). Стосовно обсягів виробництва картоплі, що становить 1896,2 тис. ц, то це майже 100% усієї картоплі, вирощеної в області (табл. 3).

Таблиця 3

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції в ОСГ Запорізької області [10, 11]

Вид продукції	2017 рік			2018 рік		
	господарства усіх категорій	у т.ч. господарства населення	частка господарств населення у загальних обсягах виробництва, %	господарства усіх категорій	у т.ч. господарства населення	частка господарств населення у загальних обсягах виробництва, %
Продукція рослинництва, тис. ц						
Зернові і зернобобові	29070,8	7107,5	24,4	22333	5299,2	23,7
Технічні олійні культури	9739,8	1569,3	16,1	8341,7	1465,5	17,6
Картопля	2262,2	2260,4	99,9	1897,3	1896,2	99,9
Овочеві культури	3523,0	3294,8	93,5	2739,1	2593,7	94,7
Плоди і ягоди	621	521,1	83,9	848,1	726,4	85,7
Продукція тваринництва						
Реалізація на забій сільськогосподарських тварин усіх видів у живій масі, тис. тонн	73	43	58,9	68,6	40,2	58,6
Молоко, тис. тонн	260,7	243,9	93,6	223,9	206,7	92,3
Яйця від свійської птиці, млн шт.	682,3	169,5	24,8	665,9	183,7	27,6
Вовна, тонн	81	63	77,8	79	65	82,3

Слід відзначити зменшення обсягів реалізації на забій усіх видів сільськогосподарських тварин у живій масі, а також молока та яєць. Це викликано зменшенням поголів'я усіх видів худоби та свійської птиці в ОСГ Запорізької області та їх орієнтацією на самозабезпечення. Проте на сьогоднішні господарства населення виступають основними постачальниками молока на молокопереробні підприємства області. За підсумками 2018 року кількість придбаного переробними підприємствами молока становить 84987 тонн, із загальних обсягів якого 56,3%, а це 47808 тонн – у населення, та 43,7% (37179 тонн) – у підприємств [12].

Як показали дослідження, особисті селянські господарства Запорізької області нині відіграють важливу роль у виробництві сільськогосподарської продукції зазначеного регіону, але в нинішніх складних умовах їхнє існування без підтримки держави та місцевої влади стає все складнішим.

Із 1998 року в Запорізькій області працює регіональна цільова програма «Сільське подвір'я», мета якої – підтримка індивідуального житлового будівництва на селі за допомогою надання довгострокових пільгових кредитів для жителів, що проживають і працюють у сільській місцевості. Реалізує програму Обласний фонд підтримки індивідуального житлового будівництва на селі, який фінансується з державного та місцевого бюджетів (обласних і районних). Завдяки цій програмі запорожці продовжують облаштовувати своє житло і розвивати особисте селянське господарство. Згідно з Програмою, пільгові довгострокові кредити, а це 3% річних, надаються мешканцям сільської місцевості на спорудження нового житла з надвірними підсобними приміщеннями (сума – 300 тис. грн), добудову або реконструкцію незавершеного будівництвом житла (200 тис. грн), реконструкцію житла (150 тис. грн), спорудження інженерних мереж і підключення їх до існуючих комунікацій, придбання незавершеного будівництвом житла з проведенням його добудови чи реконструкції і готового житла, розвиток фермерського й особистого селянського (підсобного) господарств, придбання сільськогосподарської техніки, обладнання, насіння і садивного матеріалу, птиці та тварин тощо (50 тис. грн). Реалізація Програми «Сільське подвір'я» сприятиме створенню нових робочих місць і підвищенню вимог до комфорту життя в сільській місцевості. Програма дає можливість людям не залишати рідні села в пошуках кращого життя [13].

На реалізацію програми протягом 2017 року було спрямовано 9 млн 442 тис. грн. Найбільший внесок – з обласного бюджету (6 млн 270 тис. грн); 2 млн 850 тис. грн – з державного бюджету і 322 тис. грн – кошти районних бюджетів; у 2018 році на кредитування індивідуальних сільських забудовників з обласного бюджету виділено 5 млн грн [14].

Висновки. Проведені дослідження показали, що особисті селянські господарства Запорізької області становлять вагомий складову агропромислового комплексу вказаного регіону. Вони виробляють майже половину усіх обсягів продукції сільського господарства Запорізької області, а у виробництві таких її видів, як картопля, овочі, плоди та ягоди, а також молоко виступають основними їх виробниками. Вирішуючи важливі соціальні проблеми на селі, ОСГ сприяють повнішому використанню трудових ресурсів сім'ї, забезпечують значну частину потреб свого домогосподарства в продуктах харчування. Господарства сільської місцевості виступають як форма дрібнотоварного виробництва, оскільки їх громадяни виробляють сільськогосподарську продукцію не тільки для особистого споживання, а й для реалізації на ринку з метою одержання доходів. Проте останніми роками спостерігається негативна тенденція щодо зменшення кількості ОСГ в Запорізькій області і, як наслідок, зменшення виробництва продукції рослинництва та тваринництва. Низькі закупівельні ціни на тваринницьку продукцію, які пропонують господарствам населення переробники, не стимулюють селян для нарощування поголів'я худоби в своїх обійстях. Раціональне забезпечення засобами механізації, добривами, кормами, насінням високоврожайних сільськогосподарських культур, а також високопродуктивними породами худоби, удосконалення організації закупівлі продукції надало б поштовх для подальшого розвитку особистих селянських господарств Запорізької області.

Список літератури

1. Регіони України: Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2018. Ч. II. С. 203-204.
2. Месель-Веселяк В.Я. Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2010. №9. С.5.
3. Лідовець Т.М. Право на забудову житлових, господарських будівель та споруд на землях, відведених для особистого селянського господарства. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. №1(5).
4. Про особисте селянське господарство: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
5. Поняття особистого селянського господарства і суб'єкти на право його ведення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Особисте_селянське_господарство.
6. Особисті селянські господарства за регіонами. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/osg/osg_reg/osg_reg_u/osg_reg_0118_u.html та http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/osg/osg_reg/osg_reg_u/osg_reg_0119_u.html.
7. Кількість сільськогосподарських тварин. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/ph/ph_u/ph2018_u.html - http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/ksgt/arh_ksgt2019_u.html.
8. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2018 році. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Кількість дрібних фермерів в ЄС стрімко зменшується. URL : <https://agroinsider.com.ua/2019/04/01/kilkist-dribnix-fermeriv-v-yes-strimko-zmenshuetsya-doslidzhennya/>.
10. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами по регіонах. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pvzu/arch_pvxu.htm.
11. Виробництво продукції тваринництва за видами по регіонах. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/sg_reg/vop/vop_u/arh_vop2017.html та http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/sg_reg/vop/vop_u/vop2018_u.html.
12. Надходження молока на переробні підприємства у 2018 році. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/nmpp/arh_nmpp_u.html.
13. Оновлено правила надання пільгового кредиту за програмою «Сільське подвір'я». URL : <https://www.zoda.gov.ua/news/34142/onovleno-pravila-nadannya-pilgovogo-kreditu-za-programoju-silске-podvirya.html>.
14. Обласна програма «Сільське подвір'я» допомогла придбати і реконструювати власне житло десяткам запорізьких сімей. URL : <http://www.zor.gov.ua/content/oblasna-programa-silске-podvirya-dopomogla-prydbaty-i-rekonstruyuvaty-vlasne-zhytlo>.

Личные крестьянские хозяйства Запорожской области: место и роль в развитии агропромышленного производства

Э. А. Щербак

Научно-исследовательский центр «Запорожская агропромышленная производительность»

Проведен анализ состояния личных крестьянских хозяйств Запорожской области, исследовано их место в развитии агропромышленного производства указанного региона.

Personal peasant farms in the Zaporizhzhya region: place and role in the development of agro-industrial production

E Scherbak

the Zaporozhia research center of the productivity

The analysis of the state of private farms in the Zaporizhzhya region was carried out, their place in the development of the agro-industrial production of our region was investigated.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ У КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В. А. ВИТОПТОВА,
А. Л. СПЕСІВЦЕВ,
М. В. ПУХЛЯКОВА,

*Кіровоградський науково-дослідний центр
продуктивності агропромислового комплексу*

*Розглянуто та проаналізовано сучасний
соціально-демографічний стан сільських
поселень Кіровоградської області, визначено
актуальні проблеми та шляхи подолання
демографічної кризи.*

Ключові слова: демографічні процеси, сільські території, населення, зайнятість, безробіття.

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій України у сучасний період можна охарактеризувати з точки зору кризових явищ – в політиці, економіці, соціально-гуманітарній сфері. Подібні тенденції спостерігаються нині у соціально-демографічному стані сільських поселень Кіровоградської області де, за статистичними даними та даними чисельних досліджень, проявляються негативні, навіть деструктивні явища, що відображається у структурі населення, сучасному стані відтворення населення, внутрішньоміграційних процесах, рівні зайнятості та доходів сільських домогосподарств тощо.

Прагнення України до інтеграції у європейське співтовариство потребує нагального коригування ситуації, що склалася на селі, та якнайшвидшого прийняття рішень у цій сфері розвитку людського потенціалу нашої держави.

Без подолання негативних тенденцій в розвитку сільських територій, де проживає третина населення України, наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами інших розвинених країн, в яких рівні життя сільського та міського населення максимально зближені. Диференціація рівнів життя сільського та міського населення в Україні загрожує відпливом найбільш активної та працездатної частини сільського населення до міст, активізує зовнішню трудову міграцію, що посилює занепад сільських територій[1].

Стан народонаселення, зокрема, якісні його характеристики, є, з одного боку, наслідком стану соціально-економічного розвитку в країні (в окремо взятому регіоні), а з іншого – фактором, що впливає на ситуацію у соціально-економічній сфері, змінюючи її в бік позитиву чи негативу. Тому склад населення, його статеві-вікова структура, економічна активність та інші соціально-демографічні характеристики, все більшою мірою визначають добробут країни (регіону) та її мешканців. Розгляд стану і перспектив розвитку демографічної ситуації в країні та регіоні дає можливість прогнозувати негативні тенденції й виявляти проблеми в якісному складі народонаселення та сприяє формуванню ефективної регіональної політики щодо соціально-демографічного розвитку тієї чи іншої території.

Мета дослідження – проаналізувати сучасну соціально-демографічну ситуацію у межах сільських територій Кіровоградської області, визначити основні причини скорочення населення на селі та запропонувати шляхи подолання демографічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем соціально-демографічного розвитку сільських територій і відтворення трудового потенціалу відображено у наукових працях таких українських вчених економістів: О. А. Богуцького, П. І. Гайдучького, М. Я. Дем'яненка, В. В. Юрчишина, В. С. Дієсперова, М. Й. Маліка, М. В. Шаповала, П. Т. Саблука, О. А. Грішнєвої, Т. І. Олійник, К. І. Якуби, О. Г. Шпикуляка, О. М. Бородіної, О. І. Павлова, І. В. Прокопи, М. К. Орлатого, Д. П. Богині та ін. Питання соціально-демографічного розвитку сільських територій в регіоні залишаються актуальними.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок соціально-економічних трансформацій, які відбулися в агропромисловому комплексі України протягом минулих десятиліть, економічна ефективність сільськогосподарського виробництва поступово зростала, значно підвищився його експортний потенціал. Незважаючи на це, соціально-демографічна сфера сільських територій знаходиться нині у занепаді.

На сьогодні на сільських територіях Кіровоградської області продовжується загрозливе погіршення демографічної ситуації. Чисельність сільського населення протягом останніх років постійно зменшується. Серед основних причин демографічної кризи на селі наступні: економічна та політична кризи в державі, соціальна, екологічна кризи. Остання з кожним роком поглиблює свій негативний вплив на стан здоров'я, а отже, на відтворення фізично здорового сільського населення. У структурі населення Кіровоградської області у 2018 році 37% становило сільське, 63% – міське населення. При цьому питома вага сільського населення в загальній кількості населення стрімко зменшується щороку.

Основні тенденції щодо зміни чисельності населення Кіровоградської області можна простежити за даними табл. 1.

Таблиця 1

**Середньорічна чисельність населення в Кіровоградській області,
1990-2018 рр., осіб**

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Міські поселення та сільська місцевість									
Наявне	1242900	1230500	1155700	1075548	1013885	976865	969453	961003	950899
Постійне	1231452	1219149	1147986	1069133	1007470	970450	963038	954588	944484
міські поселення									
Наявне	753700	752800	698700	655423	626656	613376	609425	605116	600499
Постійне	740778	736181	689344	649344	620577	607297	603346	599037	594420
сільська місцевість									
Наявне	489200	477700	457000	420125	387229	363489	360028	355887	350400
Постійне	490674	482968	458642	419789	386893	363153	359692	355551	350064

Аналіз даних табл. 1 свідчить про тенденцію зменшення населення в Кіровоградській області як у містах, так і у сільській місцевості. Суттєві демографічні зміни відбулися в області за період 1990-2018 рр. Так, у 2018 році порівняно з 1990-м середньорічна чисельність наявного населення Кіровоградської області скоротилося на 292001 осіб, або 23,5%, у тому числі сільського населення на 138800 осіб (28,4%), причому темп скорочення населення по всіх роках у сільській місцевості завжди вищий, ніж у містах.

Головний чинник формування чисельності населення – природний приріст (скорочення) населення. Природне скорочення населення є наслідком перевищення кількості померлих над кількістю живонароджених. Значно менший вплив на формування чисельності населення області порівняно з розміром природного приросту (скорочення) населення виявляє міграційний приріст (скорочення) населення.

Відтворення населення виступає одним із головних процесів відтворення суспільства. Тенденції щодо процесів відтворення населення в кількісній градації дають показники народжуваності та смертності(табл. 2).

Таблиця 2

Кількість живонароджених, померлих і природний приріст (скорочення) населення у Кіровоградській області, 1990-2018 рр.

Показник	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Живонароджені, всього	15662	12289	9105	8967	10531	9456	8859	7845	7077
міські поселення	9986	7226	5154	5548	6277	5898	5448	4902	4418
сільська місцевість	5676	5063	3951	3419	4254	3558	3411	2943	2659
Померлі, всього	17963	21840	20821	20187	17652	16197	16277	15694	15484
міські поселення	8412	10685	10682	10607	9812	9306	9630	9194	9234
сільська місцевість	9551	11155	10139	9580	7840	6891	6647	6500	6250
Природний приріст, скорочення (-)	-2301	-9551	-11716	-11220	-7121	-6741	-7418	-7849	-8407
міські поселення	1574	-3459	-5528	-5059	-3535	-3408	-4182	-4292	-4816
сільська місцевість	-3875	-6092	-6188	-6161	-3586	-3333	-3236	-3557	-3591
на 1000 осіб наявного населення									
Живонароджені	12,6	10	7,9	8,3	10,4	9,7	9,1	8,2	7,4
міські поселення	13,3	9,6	7,4	8,5	10	9,6	8,9	8,1	7,4
сільська місцевість	11,6	10,6	8,6	8,1	11	9,8	9,5	8,3	7,6
Померлі	14,5	17,7	18	18,8	17,4	16,6	16,8	16,3	16,3
міські поселення	11,2	14,2	15,3	16,2	15,7	15,2	15,8	15,2	15,4
сільська місцевість	19,5	23,4	22,2	22,8	20,2	19	18,5	18,3	17,8
Природний приріст, скорочення (-)	-1,9	-7,7	-10,1	-10,5	-7	-6,9	-7,7	-8,1	-8,9
міські поселення	2,1	-4,6	-7,9	-7,7	-5,7	-5,6	-6,9	-7,1	-8
сільська місцевість	-7,9	-12,8	-13,6	-14,7	-9,2	-9,2	-9	-10	-10,2

Аналізуючи показники табл. 2, варто зазначити, що в цілому загальна кількість померлих осіб перевищує загальну кількість народжених та залишається на загрозово високому рівні. Така негативна тенденція спостерігається як по Україні, так і по Кіровоградській області.

Поряд із депопуляцією, в Кіровоградській області відбувається процес старіння населення і у містах, і у селах. З часом це може зумовити ускладнення ситуації на ринку праці регіону, що проявиться в дефіциті тут трудових ресурсів, особливо стосовно висококваліфікованої робочої сили (табл. 3). Так, у віковій структурі сільського населення Кіровоградської області дуже висока частка осіб пенсійного віку (на 1 січня 2019 року 19,9%) та низька – дітей і підлітків (15,3%). Відповідно, частка працездатного населення (у віці 15-64 років) у сільській місцевості стабільно нижча, ніж у містах, хоча за останні роки спостерігається її зростання (64,8%).

Таблиця 3

**Структура постійного населення за основними віковими групами (осіб) у
Кіровоградській області станом на 1 січня, 1991-2019 рр.**

Показник	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2017	2018	2019
У віці 0-14 років, осіб	253329	240466	200350	156869	141190	145004	145606	144643	142508
міські поселення	163059	149780	116327	88768	83023	89464	90124	90227	89312
сільська місцевість	90270	90686	84023	68101	58167	55540	55482	54416	53196
У віці 15-64 роки, осіб	795598	778816	769351	719013	691613	652511	643815	634736	626170
міські поселення	498802	490670	482168	459037	443460	418135	411704	406255	401156
сільська місцевість	296796	288146	287183	259976	248153	234376	232111	228481	225014
У віці 65 років і старше, осіб	184749	194112	170278	184881	170769	169220	169920	170456	170456
міські поселення	82932	91948	85655	97758	92849	97989	99276	100488	101403
сільська місцевість	101817	102164	84623	87123	77920	71231	70644	69968	69053
У віці 0-14 років, %	20,5	19,8	17,6	14,8	14,1	15	15,2	15,2	15,2
міські поселення	21,9	20,5	17	13,8	13,4	14,8	15	15,1	15,1
сільська місцевість	18,5	18,9	18,4	16,4	15,1	15,4	15,5	15,4	15,3
У віці 15-64 роки, %	64,5	64,2	67,5	67,8	68,9	67,5	67,1	66,8	66,6
міські поселення	67	67	70,5	71,1	71,6	69	68,5	68,1	67,8
сільська місцевість	60,7	59,9	63	62,6	64,6	64,9	64,8	64,8	64,8
У віці 65 років і старше, %	15	16	14,9	17,4	17	17,5	17,7	18	18,2
міські поселення	11,1	12,5	12,5	15,1	15	16,2	16,5	16,8	17,1
сільська місцевість	20,8	21,2	18,6	21	20,3	19,7	19,7	19,8	19,9

У статевій структурі населення сільської місцевості Кіровоградської області переважають жінки – 183476 осіб (52,8%), над чоловіками – 163787 осіб (47,2%). Варто зазначити, що як у містах, так і в селах області кількість новонароджених обох статей майже однакова, але у віці після 20 років спостерігається переважання жінок у статевій структурі, що зумовлено високим показником смертності серед чоловічого населення. Переважання жінок у старшій віковій групі пояснюється тим, що тривалість їхнього життя в області, як і в Україні, більша, ніж у чоловіків (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл постійного населення за статтю та типом поселень у Кіровоградській області станом на 1 січня, 1991-2019 рр.

Рік	Міські поселення		Сільська місцевість	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
1991	345528	399265	217402	271481
1996	339308	393090	217274	263722
2001	313641	370509	209768	246061
2006	293202	352361	191964	223236
2011	280787	338545	178261	205979
2016	275283	330305	169195	191952
2017	273337	327767	168009	190228
2018	271542	325428	165897	186968
2019	269201	322670	163787	183476

Скорочення сільської частини населення призводить до збільшення демографічного навантаження в сільській місцевості (табл. 5), що посилює ресурсні потреби для вирішення економічних та соціальних проблем, пов'язаних з соціальним забезпеченням непрацездатної частини населення та лягає додатковим тягарем на бюджети сільських районів.

Таблиця 5

Демографічне навантаження на населення у віці 15-64 роки (на 1000 осіб у віці 15-64 роки) у Кіровоградській області станом на 1 січня, 1991-2019 рр.

Показник	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2017	2018	2019
Міські поселення									
Загальне навантаження	493	493	419	406	397	448	460	469	475
Навантаження особами у віці 0-14 років	327	305	241	193	187	214	219	222	222
Навантаження особами у віці 65 років і старше	166	188	178	213	210	234	241	247	253
Сільська місцевість									
Загальне навантаження	647	669	587	597	548	541	543	544	543
Навантаження особами у віці 0-14 років	304	315	292	262	234	237	239	238	236
Навантаження особами у віці 65 років і старше	343	354	295	335	314	304	304	306	307

На сьогодні в Україні існує ціла низка проблем у сфері сімейних стосунків, яка безпосередньо пов'язана з демографічною ситуацією в країні. Це, передусім, втрачені

традиції багатодітності, значна кількість розлучень, дитяча безпритульність, тенденція до не узаконення шлюбів, що призводять до народження дітей-напівсиріт. Подібну ситуацію маємо і у Кіровоградській області, де, наприклад, кількість шлюбів хоча й перевищує кількість розлучень, але показник розлучень достатньо високий [2; 3] (табл. 6).

Таблиця 6

Кількість шлюбів і розлучень у Кіровоградській області, 1990-2018 рр.

Показник	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Кількість шлюбів (на 1000 жителів)	9,2	8,9	5,3	6,4	5,8	7,4	4,9	5,6	4,7
Кількість розлучень (на 1000 жителів)	3,8	4,3	4,3	4,2	2,8	3,6	3,4	3,6	4,2

Одним із визначальних чинників скорочення населення є трудова міграція, що набула характеру демографічної проблеми. Виникнення трудової міграції зумовлене кризовими явищами у соціально-економічній сфері та економічними труднощами перехідного періоду, безробіттям й неповною зайнятістю, низькими доходами працівників і затримками з виплатою заробітної плати та пенсійних видатків.

За останні роки рівень безробіття підвищився як у містах, так і у сільській місцевості. Підвищення рівня безробіття спричиняє зниження рівня життя і потенціалу людського ресурсу (табл. 7).

Таблиця 7

Рівень безробіття в Кіровоградській області, 2010-2018 рр., %

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Міське населення	9,8	8,5	7,6	7,3	11,6	10,4	12,9	13,0	11,8
Сільське населення	9,8	10,9	11,6	8,8	10,5	13,3	12,4	11,9	12,5

Соціальні явища і процеси в регіоні тісно взаємопов'язані. Чим вищий рівень безробіття в регіоні, тим вищі показники внутрішньої та зовнішньої міграції і, як результат, відбуваються суттєві трансформації демографічних показників, які ведуть до трансформацій у системі розселення. Ця модель характерна для більшості регіонів України і є одним із можливих варіантів взаємозв'язків і взаємовпливу різних складових.

Переміщення населення може бути пов'язане із зміною місця проживання, можливі й сезонні виїзди на заробітки (табл. 8). Відомо, що у міграції беруть участь переважно люди молодших вікових груп. У місцях їх прибуття зростає частка молоді, а відповідно й можливості поліпшення демографічної ситуації (створення сім'ї, зростання народжуваності, зменшення частки населення старшого віку, а отже, і загальних коефіцієнтів смертності).

Таблиця 8

Формування міграційного приросту (скорочення) чисельності наявного населення за типом поселень у Кіровоградській області, 1990-2018 рр.

Показник	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Міські поселення									
Усього, осіб	7300	-3200	-7500	-2503	1046	-10	-302	158	-283
На 1000 осіб наявного населення	9,7	-4,3	-10,7	-3,8	1,7	0	-0,5	0,3	-0,5
Сільська місцевість									
Усього, осіб	-200	1400	1600	-3018	-1720	-678	326	-1815	-2011
На 1000 осіб наявного населення	-0,5	3	3,5	-7,2	-4,4	-1,8	0,9	-5,1	-5,8

Специфіка зайнятості в сільській сфері порівняно з міською виражається в тому, що домінуючою сферою зайнятості на селі виступає сільськогосподарське виробництво, де в окремих регіонах частка працівників у ньому досягає 80%. Одна з найважливіших особливостей сфер зайнятості на селі це сезонність сільськогосподарських робіт. Саме сезонність при сформованій на селі виробничій структурі створює тимчасові значні резерви праці. Однак у визначені періоди з'являється потреба в додатковій робочій силі на деяких видах робіт, переважно ручних. У сільській місцевості умови праці і життя сімей тісно пов'язані, як правило, з одним господарством і з результатами діяльності останнього, рівнем його економічного розвитку, що значно зменшує можливості маневрування сільського трудового потенціалу.

Зайнятість населення слугує одним з головних індикаторів трансформаційних процесів в економіці. Участь населення в суспільному виробництві та особистому селянському господарстві супроводжується низькою продуктивністю праці. Характерною особливістю ринку праці на нинішньому етапі здійснення аграрної реформи є збереження тривалої негативної тенденції до зростання обсягів як відкритого, так і прихованого безробіття серед населення. Криза призвела до значного скорочення попиту на робочу силу.

У 2018 році по Кіровоградській області з 415,5 тис. домогосподарств у сільській місцевості налічувалося 158,3 тис. (38,1%). Низький рівень життя та заробітної плати призвели до погіршення добробуту значної частини населення, що істотно впливає на відтворювальні процеси. Суттєво занижені стандарти оплати праці населення не відповідають реальним результатам роботи, не сприяють якісному та кількісному його відтворенню, гальмують розвиток фізичного, інтелектуального та професійного рівня трудових ресурсів на селі. Рівень грошових доходів у сільських домогосподарствах Кіровоградської області залишається традиційно нижчим, ніж у містах (рис.).

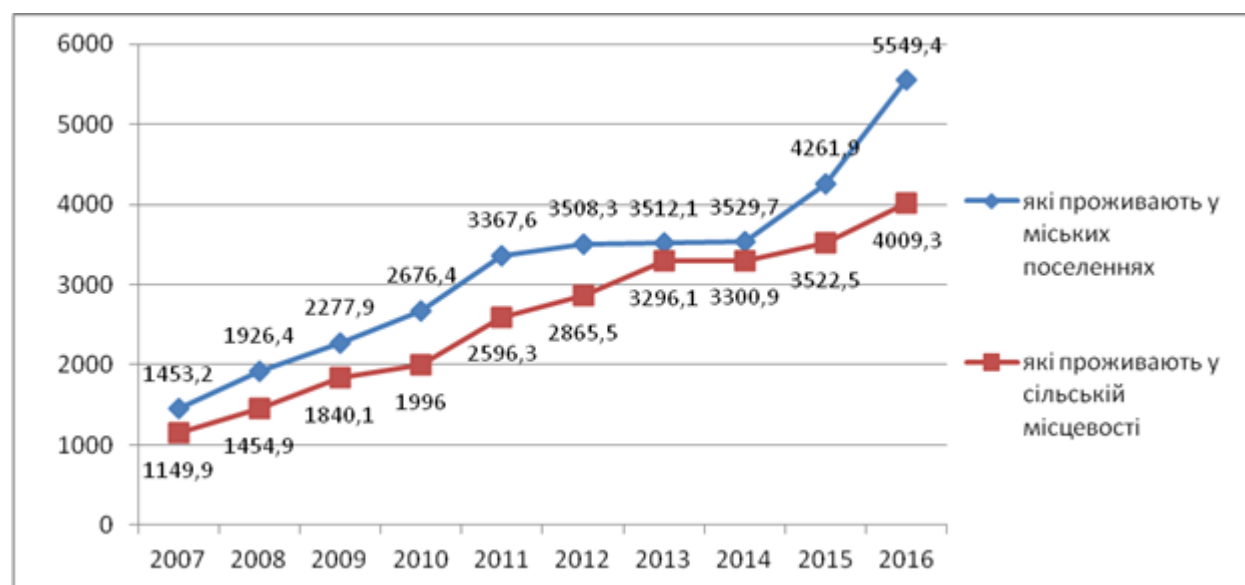

Рис. Динаміка грошових доходів міських та сільських домогосподарств Кіровоградської області (з розрахунку на одне домогосподарство), 2007-2016, грн/міс.

Сучасний стан соціально-економічної інфраструктури сільських територій підтверджує наявність глибокої кризи. Скрутне становище економіки села, тривале недофінансування соціальної сфери призвели до загрози фізичного руйнування її матеріально-технічного потенціалу. У незадовільному стані в селі перебувають об'єкти

освіти, охорони здоров'я та культури. Наявна матеріальна база культурно-побутових об'єктів не відповідає нормам. До негативних наслідків в соціальному аспекті призводить руйнування інфраструктури сільських лікувальних установ. Потенціал сільських дільничних лікарень скорочувався із року в рік. Вкрай низький сучасний рівень соціальної інфраструктури села створює реальні передумови для погіршення соціально-демографічної ситуації в сільській місцевості.

Отже, основними проблемами погіршення демографічної ситуації на селі в Україні і Кіровоградській області є зниження показника народжуваності і збільшення показника смертності, скорочення тривалості життя і загальне старіння населення. Вказані тенденції вплинули на кількісно-якісний склад трудового потенціалу, продуктивність суспільної праці. Економічні та соціальні проблеми спричинили безробіття, поширення нелегальної трудової діяльності, зниження національного інтелектуального та освітнього потенціалу, значне розшарування населення за рівнем доходів.

Кризовий стан соціально-демографічної ситуації в українському селі нині набуває ознак проблеми національного масштабу й відповідно вимагає запровадження системи дієвих заходів, необхідних для її розв'язання, основними серед яких є:

- оздоровлення демографічної ситуації у сільській місцевості шляхом підвищення рівня народжуваності та зниження смертності сільського населення;
- відновлення у сільській місцевості функціонування педіатричної служби, зміцнення матеріально-технічної бази дитячих лікарняних закладів, поліпшення системи охорони материнства і дитинства, спрямованої на активізацію відтворення населення та збереження підростаючого покоління у сільських поселеннях;
- підтримка молодих сімей, надання їм пільгових довгострокових кредитів, преференцій щодо придбання житла;
- оптимізація та розвиток трудового потенціалу сільського населення природного поповнення, створення належних виробничих і побутових умов, уповільнення міграційних процесів, насамперед сільської молоді, її закріплення на селі та в аграрній сфері;
- відновлення й розбудова необхідної соціальної інфраструктури;
- поліпшення зайнятості на селі відновленням системи підготовки та перепідготовки кадрів, створенням нових робочих місць, зокрема у сфері сільського аграрного туризму.

Висновки. Проведені дослідження показують, що демографічна ситуація в сільських поселеннях Кіровоградської області на даному етапі визначається кризою, яка характеризується зниженням народжуваності, зростанням смертності, старінням населення, інтенсивним міграційним впливом молодих людей; знижується зайнятість, скорочується трудовий потенціал, посилюється безробіття; оплата праці в аграрній сфері продовжує бути найнижчою серед галузей економіки, загострюються проблеми бідності, знижується життєвий рівень селян; занепадає й руйнується соціальна інфраструктура села, скорочується обслуговування населення соціальними послугами.

Для розв'язання соціально-демографічних проблем сільських територій необхідна консолідація зусиль держави, регіональних та місцевих органів влади й самоврядування, а також новостворених територіальних громад.

Список літератури

1. *Стегней М. І.* Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій : європейський досвід і українські реалії. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. 2013. № 3 (141). С. 125-133.
2. *Малиш Н. А.* Демографічні аспекти соціально-гуманітарного розвитку. URL : <http://www.academy.gov.ua/>
3. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. Київ : АДЕФ-Україна, 2008. 288 с.
4. Про стан соціально-демографічної ситуації, охорони здоров'я і ринку праці в Україні. Рада національної безпеки і оборони України. Рішення від 28.04.2014 р.
5. *Чопенко В. М.* Шляхи подолання соціально-демографічної кризи на селі. *Економіка АПК*. 2014. № 11. С. 56-60. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_11_10.
6. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2017 рік. Київ : Головне управління статистики Кіровоградської області, 2017.
7. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області. URL : <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>

Социально-демографическое состояние сельских поселений в Кировоградской области

В.А. Вытоптова
А.Л. Спесивцев
М.В. Пухлякова

Кировоградский научно-исследовательский центр продуктивности агропромышленного комплекса

Рассмотрено и проанализировано современное социально-демографическое состояние сельских поселений Кировоградской области, определены актуальные проблемы и пути преодоления демографического кризиса.

The current state of the socio-demographic of rural areas in Kirovograd region

V. Vytoptova
A. Spesivcev
M. Puhlyakova

Kirovograd scientific-research center of productivity of agroindustrial complex

The current socio-demographic state of rural settlements of the Kirovograd region is considered and analyzed, the actual problems and ways to overcome the demographic crisis are identified.

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Н. О. МАГАС

старший науковий співробітник

НДЦ «Івано-Франківська агропромислова продуктивність»

Розглянуто основні питання щодо формування, розвитку та використання трудового потенціалу аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: *трудова потенція, розвиток, економіка, сільське господарство, продуктивна сила.*

Постановка проблеми. Аграрний сектор відіграє ключову роль у поліпшенні життєвого рівня населення, його добробуту та розвитку економіки України в цілому. З метою забезпечення стабільного економічного зростання держави на сучасному етапі розвитку ринкових відносин особливу увагу слід приділити питанню ефективного використання та відтворення трудового потенціалу аграрного сектору.

Розвиток кон'юнктури ринку праці, спеціалізації останньої та інвестиційної привабливості сприяє формуванню конкурентоспроможного трудового потенціалу, можливості професійного розвитку, підвищенню кваліфікації, обміну досвідом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку трудового потенціалу аграрного сектору у своїх працях піднімали такі вчені-економісти, як: С. Бандур, О. Бородіна, П. Гайдуцький, Д. Богиня, В. Геєць, О. Єрмаков, В. Кропивко, Г. Купалова, О. Онищенко, Е. Лібанова, В. Шибанін, Л. Шепотько та ін. На жаль, останнім часом скорочується кількість публікацій, які більш детально досліджують проблеми формування та стан трудового потенціалу аграрного сектору. Залишається відкритим питання щодо подальшого відновлення та розвитку трудових ресурсів, створення інвестиційної привабливості аграрного сектору в цілому.

Мета дослідження – розглянути необхідність стратегічного управління розвитком та відтворенням трудового потенціалу, його сутність та функції.

Виклад основного матеріалу. Загально визнаною у світовій науці є визначальна роль та значення у розвитку суспільства головної продуктивної сили – людини, яка володіє можливостями брати участь своєю працею у процесі відтворення. Людина, як продуктивна сила, природою наділена певними фізіологічними можливостями до праці і набуває якісних властивостей (знання, професії, спеціальності, навички), що у сукупності з фізіологічними можливостями створює її трудовий потенціал, який реалізується у процесі праці та зумовлює певний рівень її продуктивності [1, С. 31].

Трудова потенція можна розглядати як сукупність соціально-демографічних характеристик та якостей населення. Він перетворює людину у найважливіший ресурс виробництва, характеризує певні її можливості в галузі праці, конкурентоспроможність, розвиток.

Найбільш важливим елементом продуктивних сил і головним джерелом розвитку економіки виступають люди: їх майстерність, освіта, підготовка, мотивація діяльності. Існує залежність конкурентоспроможності економіки та рівня добробуту населення від якості трудового потенціалу персоналу підприємства. Персонал підприємства являє собою сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку або мають досвід практичної діяльності.

Трудовий потенціал – це самостійна, динамічна, соціально-економічна категорія, яка характеризує трудову здатність людини, колективу, регіону, країни до продуктивної праці і слугує інтегральною оцінкою участі людини у суспільно-корисній праці [2, С. 440]. Це джерело забезпечення підприємств кадрами, що має кількісну і якісну характеристики. Кількісна сторона трудового потенціалу визначається чисельністю працездатного населення, статеві-віковою структурою, числом безробітних. Серед основних компонентів якісного складу трудового потенціалу розрізняють освітньо-професійний, соціально-мотиваційний, інтелектуальний, психофізіологічний.

Неефективне використання трудового потенціалу потребує реформування системи зайнятості працездатного населення. Завдяки розробленим напрямкам забезпечення зайнятості можна збалансувати наявність робочих місць із потребою в робочій силі та використовувати центрами зайнятості при розробці концепцій і програм зайнятості та соціального захисту населення. Вдосконалення системи управління персоналом та мотиваційного механізму, поліпшення соціально-економічних питань на підприємстві знизить рух робочої сили, який на сьогодні залишається досить високим.

Основним фондом розвитку економіки можна вважати живу робочу силу країни чи народу [3, С. 37]. Розширення чи зменшення цього фонду впливає на загальний темп розвитку економіки. Як приклад можна навести стрімкий розвиток економіки США, зумовлений значним приростом живої робочої сили в основному за рахунок міграції. Формування аграрного підприємства відбувається під впливом багатьох факторів зовнішнього середовища, являючи собою сукупність чинників прямої та опосередкованої дії. Чинниками прямої дії можна вважати споживачів, постачальників, конкурентів. Опосередковану дію мають такі чинники, як міжнародні зв'язки, розвиток інновацій, політична ситуація в країні, освіта, рівень зайнятості населення, демографічні умови тощо.

В Україні аграрна реформа спрямовувалася на розвиток ринкових відносин та забезпечення раціонального використання всіх факторів виробництва. Основна увага була зосереджена на врегулюванні відносин власності та організації виробництва, тоді як процеси трансформації трудових відносин відійшли на друге місце. Як наслідок, сільське господарство України зіткнулося з низкою проблем соціально-економічного характеру:

- різким зростанням безробіття на селі;
- руйнуванням виробничої та соціальної інфраструктури сільських територій;
- втратою продуктивних працівників через низький рівень мотивації та трудову міграцію;
- погіршення демографічної ситуації, стану здоров'я сільського населення.

Ринкова трансформація сільської економіки негативно вплинула на зайнятість сільського населення, соціально-трудові відносини та зумовила високий рівень безробіття і зменшення трудового потенціалу села. Найефективнішим методом економічного зростання сільського господарства, інших галузей економіки в цілому, слугують трудові ресурси сільськогосподарських підприємств. Аграрні підприємства можуть ефективно працювати за наявності необхідного кваліфікаційного складу працівників [4, С. 40]. Разом із тим, трудовий потенціал це не тільки працездатне населення, а й ті, хто готується ним стати. Проте варто зазначити, що нині рівень освіти сільської молоді погіршується. В Україні тільки 73% населення, зайнятого в аграрній сфері, мають середню освіту, 15% – базову вищу і 12% – повну вищу освіту. Більшість випускників аграрних вузів не прагнуть працювати в сільському господарстві. Суттєвим прорахунком сучасних вищих навчальних закладів та професійно-технічних закладів сільськогосподарського профілю стала недостатність взаємодії з аграрними підприємствами, що значно знижує актуальність науково-дослідних робіт [5, С. 40].

Низький рівень та умови життя на селі зумовили останнім часом значну міграцію сільського населення в міста, де доступніші заклади освіти, дитячі садки, заклади

охорони здоров'я тощо. Висока концентрація науково-освітнього потенціалу в містах забезпечує потенційну реалізацію трудового потенціалу. Міграція в міста також спричинена низькотехнологічними виробничими процесами аграрного виробництва та низькою заробітною платою. Оплата праці виступає одним із найважливіших критеріїв у процесі відтворення трудового ресурсного потенціалу та мотиваційним показником, який характеризує рівень зацікавлення працівників у результатах праці.

Формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств, окрім наведених вище інституційних та демографічних факторів, значною мірою залежить від сприятливих умов праці та рівня оплати праці. Сільське господарство впродовж багатьох років залишається галуззю з найнижчим рівнем оплати праці, яка сьогодні накладається на зруйнований механізм мотивації до високопродуктивної діяльності. В сукупності такі тенденції зумовлюють відтік працівників галузі та їх переорієнтацію на інші форми зайнятості [6, С. 65].

Використання стратегії нарощування власного науково-технічного потенціалу, вдосконалення існуючої інноваційної моделі розвитку сільського господарства, підвищення ефективності матеріальних і людських ресурсів дозволить забезпечити приріст ВВП та стабільний розвиток аграрного сектору.

Функціонування трудового потенціалу в Україні відбувається в умовах кризових явищ в економіці та соціальних протиріч у суспільстві. Природна база формування трудового потенціалу характеризується демографічними особливостями його відтворення. Це торкнулося кількісного та якісного складу трудового потенціалу, продуктивності праці та стимулів до неї, кваліфікаційного і освітньо-культурного рівня населення, вартості робочої сили і доходів населення. Ситуація, що склалася, вимагає дій, які будуть спрямовані на подальший розвиток трудового потенціалу та створять передумови для поліпшення всіх параметрів його формування. Основними з них мають стати:

- створення належних умов для повноцінного відтворення трудового потенціалу та професійно-інтелектуального розвитку;
- створення можливостей для продуктивного його використання через відповідне економічне підґрунтя;
- збалансований регіональний розвиток;
- впровадження системи стимулів до праці;
- забезпечення умов праці і життя;
- реалізація соціальних гарантій зайнятого та незайнятого населення.

Економіка України на теперішньому етапі має дефіцит кваліфікованих робітників, тому досить важливою залишається проблема формування якісної робочої сили в сучасних умовах. Кадрове забезпечення аграрного сектору з урахуванням реальних потреб ринку праці та вимог до якості робочої сили являє собою один з економічних ресурсів і важливий чинник підвищення продуктивності праці, зростання обсягів виробництва, підвищення якості продукції та наданих послуг, забезпечення випуску підприємствами конкурентоспроможної продукції.

Висновки. В процесі формування інноваційної ринкової моделі розвитку економіки України важливу роль відіграє аграрний сектор та відтворення задіяного в ньому трудового потенціалу. Завдяки ефективним механізмам формування та використання трудового потенціалу аграрного сектору економіки стає можливим створення якісно нових організаційно-правових форм господарювання, зміна земельних відносин, створення прозорого ринкового середовища.

Трудовий потенціал виступає джерелом забезпечення підприємств кадрами. Ключові особливості формування трудового потенціалу аграрного сектору формуються завдяки інституційним, демографічним та мотиваційним показникам. Інституційні показники характеризують форму зайнятості та умови використання праці в сільському

господарстві, демографічні – формують основні кількісні обмеження трудового потенціалу, мотиваційні показники характеризують рівень зацікавлення працівників у результатах праці. Ситуація з формуванням трудового потенціалу аграрного сектору України нині складна, проте за існуючого рівня попиту на робочу силу – не критична, що дозволяє перекрити потреби у сільськогосподарській праці повністю.

Список літератури

1. Жибак М.М. Соціально-економічна сутність аграрного трудового потенціалу сільських територій. *Економічний аналіз*. 2009. Вип.. 4. С. 31 – 36.
2. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-трудові відносини: Навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2004. С. 440.
3. Струмилин С.Г. Проблеми економіки труда. Москва : Госполитиздат, 1957. С. 736.
4. Масленніков О.Ю. Трудовий потенціал підприємств, його формування та оцінювання. *Науковий вісник НЛТУ України*: збірник науково-технічних праць. Львів, 2011. Вип. 21.8. С. 241 – 245.
5. Карпенко В. Інтеграція освітньо-наукового і виробничого потенціалу аграрного сектору економіки Харківської області. *Україна: аспекти праці*. 2012. №1. С. 39 – 46.
6. Кравченко М.В. Проблеми та перспективи розвитку трудового потенціалу України: регіональний вимір. *Державне будівництво*. Електронне наукове фахове видання. №1 (ч.2). 2007. URL :<http://relay.kbuapa.-kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/07.pdf>.

Трудовой потенциал аграрного сектора экономики Украины

Н. А. Магас
старший научный сотрудник
НИЦ «Ивано-Франковскагропромпродуктивність»

Рассмотрены основные вопросы по формированию, развитию и использованию трудового потенциала аграрного сектора экономики Украины.

Labor potential of the agrarian sector of the Ukrainian economy

N. Magas
senior scientific employee
«Ivano-Frankivskagroprodutivnist»

The main issues of formation, development and utilization of labor potential of the agrarian sector of the Ukrainian economy are considered

ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ РОЗДРІБНИХ ЦІН НА СВИНИНУ В ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ ВІД ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА РІВНЯ ЦІН ЕКСПОРТОВАНОЇ СВИНИНИ

І. М. МЯГКИЙ

НДЦ «Запорізька агропромисловість»

Досліджено залежність рівня роздрібних цін на свинину в Запорізькому регіоні від інфляційних процесів та рівня цін експортованої свинини.

Постановка проблеми. Основним критерієм будь-якого бізнесу виступає його прибутковість, яку у свою чергу визначають насамперед два чинники – рівень витрат виробництва і рівень цін на продукцію, що залежить від собівартості та ціни реалізації. Якщо управління собівартістю залежить передусім від виробника, то ціна реалізації встановлюється під дією ринкових сил, насамперед попиту, пропозиції та конкуренції.

Рівень ціни визначає можливість реалізації економічних інтересів як виробника, так і споживача. У зв'язку з цим правильне встановлення ціни має надзвичайно важливе значення для товаровиробника (підприємця): при заниженій ціні він втрачає інтерес до виробництва товару, при завищеній – зникає можливість реалізації товару, адже споживач за такою ціною товар не купує. Дуже важливе значення ціна має і для споживача. Висока ціна часто стає перешкодою для придбання товару, а отже, не дозволяє реалізувати інтереси споживачів. Через ціни відбувається перерозподіл доходів між виробниками і покупцями. Тому ціна є однією з найважливіших економічних категорій як на рівні суспільства, так і на рівні окремих виробників (фірми) і споживачів [3].

Особливе значення становить рівень цін на продовольчі товари, які в аспекті проблеми продовольчої безпеки повинні задовольняти рентабельність не лише вітчизняних виробників, надаючи їм здатність постійно забезпечувати населення продуктами харчування на відповідному рівні, адекватно реагуючи на кон'юнктуру продовольчого ринку, а й споживачів, створюючи фізичну і економічну доступність необхідної кількості та асортименту продовольства для різних категорій населення.

Серед основних продуктів харчування важливе місце належить м'ясу, особлива роль якого зумовлюється значимістю як основного джерела білків тваринного походження. Традиційно в споживанні м'яса українцями виокремлюється свинина. Остання належить до групи найбільш енергетичних продуктів харчування, що дає змогу прискорено збільшувати добову калорійність спожитого продовольства [1]. Стосовно цього актуальним видається визначення впливу інфляційних процесів та рівня цін експортованої свинини на рівень роздрібних цін на неї в регіонах, а саме в Запорізькій області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ціноутворення приділяли увагу: І. В. Несторишен [5], досліджуючи проблеми ціноутворення в умовах ринку; В. В. Божкова, І. М. Рябченко [2], розглядаючи фактори маркетингового ціноутворення; В. М. Тимофеев, М. Ю. Мардус [7], розглядаючи теоретико-методичні підходи щодо ціноутворення.

Мета дослідження – розглянути залежність рівня роздрібних цін на свинину в Запорізькій області від рівня інфляції та цін на експортовану свинину.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки на ціну впливає значний ряд чинників. У цілому їх можна поділити на дві великі групи:

- внутрішні, які залежать від самого підприємства (в основному пов'язані з ефективністю використання ресурсів і можуть бути ліквідовані силами самого підприємства). Таких велика кількість, і вони залежать від особливостей діяльності підприємства, виробничого процесу, здійснення реалізації продукції та ін.;

- зовнішні, які не залежать від підприємства і які потрібно враховувати при плануванні стратегії власної діяльності. У своїй діяльності підприємство повинно пристосовуватися до дії цих чинників, аналіз та розгляд яких має важливе значення.

До зовнішніх чинників належать: попит споживачів, пропозиція виробників, доходи населення, особливості поведінки споживачів, вплив держави на політику ціноутворення, цінова реклама, фінансова система, грошовий обіг, кредитно-грошова система, учасники каналів збуту товарів, конкуренція, збільшення витрат за незалежними від підприємства причинами, інфляція та ін.[4].

Для дослідження залежності рівня роздрібних цін на свинину в Запорізькій області від рівня інфляції та цін на експортовану свинину було вибрано роздрібні ціни на основні продукти харчування в роздрібній мережі та на ринках області згідно з результатами моніторингу Департаменту економічного розвитку і торгівлі Запорізької обласної державної адміністрації за оперативними даними територій області [10] та розраховані на їх основі індекси цін, індекси споживчих цін до попереднього року та експортні ціни на свинину свіжу, охолоджену або морожену згідно зі статистичною інформацією «Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу» Державної служби статистики України [9]. Дані взято за період з 2015-го по квітень 2019 року (табл.).

Таблиця

Вихідні дані для вивчення залежності рівня роздрібних цін на свинину від рівня інфляції та рівня експортних цін на свинину за 2015-2019 рр.

Рік	Діючі роздрібні ціни на свинину (тазостегнова частина) в роздрібній мережі та на ринках Запорізької області на кінець року, грн/кг	Індекс роздрібних цін на свинину (тазостегнова частина) в роздрібній мережі та на ринках Запорізької області до попереднього року, %	Індекс споживчих цін (інфляції) в Україні до попереднього року, %	Середні експортні ціни по Україні на свинину свіжу, охолоджену або морожену, дол.США/кг
1	2	3	4	5
2014	54,64			
2015	70,07	128,2	143,3	2,01270
2016	69,70	99,5	112,4	1,61847
2017	110,53	158,6	113,7	2,13596
2018	114,95	104,0	109,8	2,14922
2019 (січень-квітень)	112,43	97,8	103,4	2,19668

Зіставивши індекси діючих роздрібних цін на свинину та індекси споживчих цін у графічному вигляді (рис.), стає зрозуміло, що зміни в роздрібних цінах на свинину не завжди відповідають загальним інфляційним змінам.

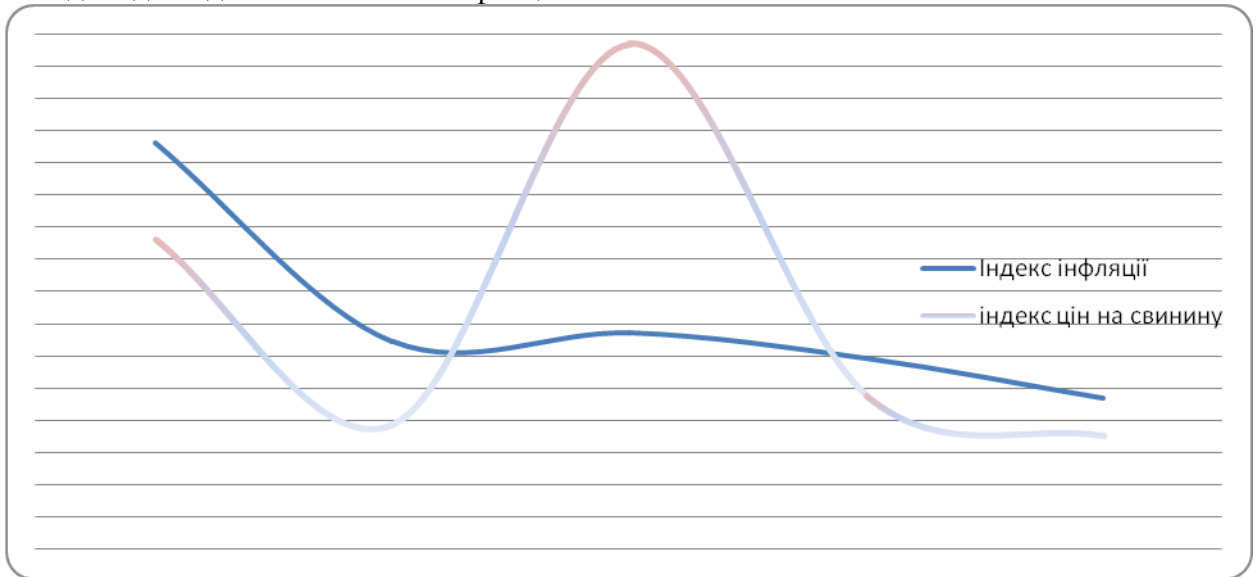

Рис. Графічне відображення зіставлення індексу інфляції та індексу роздрібних цін на свинину в Запорізькій області

Для з'ясування наявності лінійної стохастичної залежності між індексом цін на свинину в роздрібній мережі та на ринках Запорізької області та індексом інфляції в Україні використано коефіцієнт кореляції, який розраховано за формулою [6].

$$r[X, Y] = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}, \quad (1)$$

де x – індекс цін на свинину в роздрібній мережі та на ринках Запорізької області, y – індекс інфляції в Україні.

Використавши засоби Excel [8, с.143], $r = 0,3696$, що свідчить про середній вплив інфляційних процесів на рівень цін на свинину в роздрібній мережі та на ринках Запорізької області та відсутність лінійної стохастичної залежності між цими показниками.

Для з'ясування наявності лінійної стохастичної залежності між рівнем цін на свинину в роздрібній мережі і на ринках Запорізької області та рівнем цін на свинину, що експортується з України, використаємо коефіцієнт кореляції, який розрахуємо за формулою (1) [6], де x – рівень цін на свинину в роздрібній мережі та на ринках Запорізької області, y – рівень цін на свинину, що експортується з України.

Використавши засоби Excel [8, с.143], $r = 0,8034$, що свідчить про вагомий вплив рівня цін на свинину, що експортується з України на рівень роздрібних цін на свинину, та прямий зв'язок між цими показниками.

Перевіримо значущість коефіцієнта кореляції за допомогою t -критерію (Стюдента), для цього розрахуємо t -критерій за формулою [8]:

$$t = r[X, Y] \sqrt{(n-2) / (1 - r[X, Y]^2)} \quad (2)$$

Ступінь волі $k = n - 2$ [8] дорівнює 3, $t = 2,3370$, згідно з таблицею значень критерію Стюдента [11] за таких значень розрахункового t -критерію, та ступеня волі k , значення довірчої ймовірності p перебуває в межах 0,8 – 0,9 і становить приблизно 0,8977.

Оскільки лінійна стохастична залежність існує за умови $|t| > \text{tak}$ [8], (tak – критичний розподіл), застосовуючи засоби Есе I [8, с.144], розраховуємо максимальне значення tak , яке не перевищує модуль t , $\text{tak} = 2,3284$ при ймовірності 0,8977.

Отже, з надійністю $p = 0,8977$ можна стверджувати, що між рівнем цін на свинину в роздрібній мережі і на ринках Запорізької області та рівнем цін на свинину, що експортується з України, існує лінійна стохастична залежність.

Висновки. Рівень цін на свинину, що експортується з України, вагомо впливає на рівень цін на свинину в роздрібній мережі та на ринках Запорізької області. З надійністю 0,8977 можна стверджувати, що між рівнем цін на свинину в роздрібній мережі і на ринках Запорізької області та рівнем цін на свинину, що експортується з України, існує лінійна стохастична залежність. Разом із тим, коли між інфляційними процесами та рівнем роздрібних цін на свинину лінійної стохастичної залежності не існує, рівень інфляції виявляє середній вплив на рівень роздрібних цін на свинину.

Список літератури

1. Місюк М. В., Сушарник Я. А. Аналіз сучасного стану функціонування галузі свинарства. *Інноваційна економіка*. 2016. № 7-8. С. 28-35. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_7-8_6
2. Божкова В. В., Рябченко І. М. Дослідження факторів маркетингового ціноутворення на вітчизняних промислових підприємствах. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 2. С. 40-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_2_5
3. Чепінога В. Г. Економічна теорія. [Підручник]. Київ : Юрін-ком Інтер, 2011. 647 с.
4. Литвиненко Я.В. Маркетингова цінова політика. [Навч. посіб.]. Київ : Знання, 2010. 294 с.
5. Несторишен І.В. Проблеми ціноутворення в умовах ринку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. Науковий журнал. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_5_1/121-125.pdf
6. Статистика. [Підручник] / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін. ; за наук. ред. д-ра екон. наук С. С. Герасименка. [2-ге вид., перероб. і доп.]. Київ : КНЕУ, 2000. 467 с.
7. Тимофеев В. М., Мардус Н. Ю. Теоретико-методичні підходи щодо ціноутворення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 1. С. 180-182. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_1_44_5.pdf
8. Толбатов Ю.А. Статистичний аналіз засобами EXCEL. Київ : НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2011. 319 с.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації. URL: <https://zoda.gov.ua/>
11. Таблиці значень критерію Стюдента. URL : <http://www.vsetabl.ru>

Зависимость уровня розничных цен на свинину в Запорожском регионе от инфляционных процессов и уровня цен экспортируемой свинины

И. Н. Мягкий

*Научно-исследовательский центр
«Запорожсагропромпроизводительность»*

Исследована зависимость цен на свинину в Запорожском регионе от инфляционных процессов и уровня цен экспортируемой свинины.

Dependence of the level of retail prices for pork in the Zaporizhzhya region on inflationary processes and the price level of exported pork.

I. Myagkiy

The Zaporozhye research center of productivity of agriculture

The dependence of pork prices in the Zaporizhzhya region on inflationary processes and the price level of exported pork is investigated.

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРОДУКТИВНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ МІНІСТЕРСТВА
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, ТОРГІВЛІ
ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ**

**оголошує конкурс
на заміщення вакантних посад:**

1. У науково-дослідний відділ продуктивності та аналітики статистичної звітності у тваринництві:

- заступника завідувача відділу.

Вимоги: науковий ступінь кандидата наук, а за відсутності наукового ступеня – повна вища освіта (спеціаліст, магістр) і досвід роботи за даним напрямом не менше 10 років, наявність винаходів і наукових праць. За наявності наукового ступеня – без вимог до стажу роботи.

2. У науково-дослідний відділ соціально-трудових відносин, розвитку та аналітики статистичної звітності сільських територій:

- головного наукового співробітника.

Вимоги: науковий ступінь кандидата наук, а за відсутності наукового ступеня – повна вища освіта (спеціаліст, магістр) і досвід роботи за даним напрямом не менше 10 років, наявність винаходів і наукових праць. За наявності наукового ступеня – без вимог до стажу роботи.

3. У науково-дослідний відділ продуктивності та аналітики статистичної звітності в харчовій і переробній промисловості:

- молодшого наукового співробітника.

Вимоги: повна вища освіта (спеціаліст, магістр) відповідного професійного спрямування і досвід роботи за відповідною спеціальністю не менше 3 років, наявність наукових праць та винаходів. За наявності наукового ступеня – без вимог до стажу роботи.

Особи, які бажають взяти участь в конкурсі, подають до конкурсної комісії Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу такі документи:

- заяву на ім'я директора інституту;
- особовий листок з обліку кадрів;
- дві фотокартки 4х6;
- автобіографію;
- характеристику з останнього місця роботи;
- копії документів про освіту, науковий ступінь, вчене звання, завірені у встановленому порядку;
- копія паспорту, ідентифікаційного коду та трудової книжки завірені у встановленому порядку;
- список наукових праць, винаходів, публікацій, завірених у встановленому порядку;
- анкета.

Документи надсилати протягом місяця від дня опублікування оголошення за адресою: НДІ «Укراгропромпродуктивність», пл. Солом'янська, 2, м. Київ, 03035.

Телефон для довідок: 244-08-08